

Menningarminjar í Fáskrúðsfjarðarhreppi

Svæðisskráning

Sædís Gunnarsdóttir



Fornleifastofnun Íslands

FS190-02101

Reykjavík

2002

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1. Inngangur.....	4
1.1. Um fornleifaskráningu.....	4
1.2 Um svæðisskráningu.....	6
1.3 Fornleifakönnun á svæðinu.....	9
2. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu.....	11
3. Skrá yfir fornleifar í Fáskrúðsfjarðahreppi.....	15
SM-148 Gvöndarnes.....	15
SM-149 Hvammur.....	17
SM-150 Vík.....	19
SM-150b Víkurgerði.....	21
SM-151 Eyri.....	24
SM-152 Sævarendi.....	26
SM-153 Túnga.....	29
SM-154 Túnguholt.....	33
SM-155 Dalir.....	33
SM-156 Hólagerði.....	35
SM-157 Geststaðir.....	37
SM-160 Kjappeyri.....	39
SM-161 Brimnes.....	39
SM-162 Brimnesgerði.....	40
SM-163 Höfðahús.....	41
SM-164 Kolfreyjustaður.....	42
SM-165 Höfði.....	46
SM-166 Árnagerði.....	46
SM-167 Vattarnes.....	48
SM-168 Kolmúli.....	52
SM-169 Hafranes.....	54
SM-170 Þernunes.....	57
SM-171 Berunes.....	59
SM-671 Fornleifar á fleiri en 1 jörð.....	62
SM-672 Óstaðsetjanlegar leifar.....	63
4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra.....	65
Bæjarhólar og bæjarstæði.....	67
Útihús.....	67
Útgerðarminjar.....	68
Tún, garðar og akrar	68
Kvíar og stekkir.....	69
Beitarhús og sel.....	69
Engjar og áveitur.....	70
Minjar um samkomur.....	70
Kuml og kirkjugarðar.....	71
Samgönguminjar.....	71
5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu.....	71

6. Heimildaskrá.....	74
----------------------	----

1. Inngangur

Í október 2002 var hafist handa við svæðisskráningu fornleifa í Fáskrúðsfjarðarhreppi í Suður-Múlasýslu. Alls voru skráðar upplýsingar um 487 fornleifastaði í hreppnum. Hluti Kjappeyrar tilheyrir nú Búðahreppi en jörðin var þó öll skráð með Fáskrúðsfjarðarhreppi þar sem erfitt er að greina hvaða minjastaðir tilheyra Búðahreppi fyrr en á vettvangi. Skráningin var unnin af Sædísí Gunnarsdóttur sem sá einnig um frágang og ritun skýrslunnar. Verkið var unnið fyrir sveitarfélagið af Fornleifastofnun Íslands undir stjórn Adolfs Friðrikssonar fornleifafræðings.

1.1. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenzka fornleifafélags, einkum og sér í lagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugunum og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathugun, en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum og skipuleg heimildauttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu; *svæðisskráning* er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, *aðalskráning* fyrir aðalskipulagsgerð og *deiliskráning* fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar

vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu, og að vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulagðan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

Hér á eftir verður gerð grein fyrir þeirri aðferðafræði sem liggur að baki svæðisskráningu fornleifa. Hér er þó greint stuttlega frá þeim skilgreiningum sem lagðar eru til grundvallar við fornleifaskráningu. Í 9. grein þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar,

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort

heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir, skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritum) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar.

Samkvæmt lögunum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru vitni um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast Seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.frv) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar. Helst er að upplýsingar um gamlar sundlaugar komi fram við svæðisskráningu.

1.2 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborðinu. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu

sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegur er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegur eru óbeinar vísbendingar um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki stað lengur. Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlitskort um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjalyásingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangsskönnun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegur kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegur gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Helstu flokkar heimilda sem við er stuðst við svæðisskráningu fornleifa eru jarðabækur, túnakort, örnefnaskrár og fornleifaskýrslur:

Jarðabækur. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi. Jarðabók Múlasýslna var tekin saman árið 1703, en hún brann því miður í brunanum mikla í Kaupmannahöfn 1728. Nokkurn stuðning má hafa af jarðabókum frá 1686 og 1695 en þær geta aðeins um landskuld og dýrleika og sama má segja um *Jarðatal* Johnsens frá 1847. Mjög ítarlegar upplýsingar um hverja jörð, sögu hennar og landgæði, er að finna í ritinu *Sveitir og jarðir í Múlapingi*. Saman gefa þessi rit allgóða mynd um dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar,

skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstaði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa.

Túnakort. Í kringum 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af túnnum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Helsti ókostur túnakortanna fyrir Fáskrúðsfjörð er að þar er ekki skilið á milli bæjarhúsa, útihúsa og garða og því erfitt að greina hvers lags mannvirki um er að ræða og rýrir það mikið heimildagildi kortanna. Sjaldnast er öðrum heimildum til að dreifa um útihús en túnakortin.

Örnefnaskrár. Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrr en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnalýsingar á skráningarsvæðinu eru ágætar og til eru skrár yfir nær allar jarðirnar. Skráning örnefna á svæðinu var að mestu unnin af Stefáni Einarssyni og er til safn örnefna af flestum jörðum í hreppnum eftir hann. Síðar hafa athugasemdir og viðbætur verið gerðar við margar af þessum skráum og stundum hafa verið samdar nýjar og ítarlegri skrár þar sem endurbótunum er steypt saman við gömlu skrárnar. Ýmsir komu að gerð þessara skráa en fyrir hönd Örnefnastofnunar virðist sem Guðrún S. Magnúsdóttir hafi einkum séð um endurskoðun örnefnaskráa úr Fáskrúðsfirði.

Misjafnt er hversu nákvæmlega er getið um rústir í örnefnaskráum en sjaldgæft er að höfundar skráanna láti alveg hjá líða að minnast á mannvirkjaleifar. Þar kemur auðvitað aðallega til að margar rústir bera nöfn og eru auk þess fastir punktar í landslaginu sem hægt er að miða við í lýsingum á landinu. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á, en helstu gallar þeirra eru að ekki er hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa, þar sem þær eru samdar af ólíku fólki á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskráum, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjáhlaupi eða til skýringar.

Fornleifaskýrslur. Í lok 19. aldar var gert mikið átak á vegum Hins íslenska fornleifafélags í

að kanna íslenska fornleifastaði, og voru það einkum staðir sem tengdust frásögnum fornrita sem þóttu athyglisverðir.

Það má því segja að jarðabækur, og skyldar heimildir gefi rammann utan um skráningu menningarminja, en þorri upplýsinga um einstaka staði kemur úr örnefnaskrá og af túnakortum. Á svæðum þar sem aðalskráning (vettvangsathugun) hefur ekki farið fram eru fornleifaskýrslur aðeins til um örfáa staði, og yfirleitt um staði sem á einhvern hátt hafa þótt sérstakir. Mjög sjaldgæft er að til séu nákvæmar lýsingar á minjum um landbúnaðarstörf og daglegt líf seinni alda.

1.3 Fornleifakönnun á svæðinu

Árið 1757 fór Bjarni Pálsson um Múlasýslur þegar þeir félagar, hann og Eggert Ólafsson, unnu að Ferðabókinni. Því miður virðist fátt í Fáskrúðsfirði hafa vakið áhuga hans og er hreppsins lítt getið. Mikill áhugi var á fornaldarminjum í Danmörku í upphafi 19. aldar og lét konungleg nefnd um varðveislu fornminja þá skrá merkar minjar í öllu Danaveldi. Árið 1817 voru sendir út spurningalistar til sóknarpresta á Íslandi og þeir beðnir að gera grein fyrir fornum mannvirkjum og gripum sem fundust í sóknum þeirra. Svörin sem bárust nefndinni á næstu árum eru mjög misjöfn að lengd og gæðum og frá sumum prestum komu engin. Presturinn í Kolfreyjustaðarsókn, Hjálmar Guðmundsson ritaði nefndinni bréf þess efnið að engar merkilegar minjar væri að finna á svæðinu en lofaði að rita síðar ef hann heyrði af merkjum minjastöðum.¹

Reyndar var það svo að haugar fornmanna auk þingstaða, hofa og fornra sagna voru þær tegundir fornleifa sem mest ástæða þótti til að nefna á þessum tíma. Þessar áherslur voru að hluta til dregnar af spurningum nefndarinnar, sem greinilega hafði mestan áhuga á sýnilegum minnismerkjum um söguöldina, en reyndar lýsa þær líka almennri skoðun á fornminjum í byrjun 19. aldar. Þær áherslur áttu ekki eftir að breytast næstu áratugi en áhugi jókst hins vegar mjög á íslenskum fornleifum er leið á 19. öld

Árið 1838 sendi Hið íslenska bókmenntafélag spurningalista til sóknarpresta á Íslandi til undirbúnings Lýsingu Íslands. Í svörunum geta flestir prestar um jarðir í sóknum sínum, eyðibýli, leiðir, bænhús og seljabúskap en segja fátt um aðrar fornleifar. Sr. Ólafur Indriðason ritar lýsingu Kolfreyjustaðarsóknar 1841 og er hún nokkuð ítarleg lýsing á landslagi og búskaparlagi í hreppnum. Hinsvegar hafði presturinn, sem svaraði fyrir hönd Kolfreyjustaðarsóknar 1872 sr. Hákon Espólín, lítið fram að færa umfram staðháttalýsingu af

¹ FF, 64.

sókn sinni. Meðan annars tekur hann fram að engar fornleifar sé að finna í sinni sókn.²

Skipulegar rannsóknir á Íslendingasögnum áttu blómaskeið á seinni hluta 19. aldar, og voru þær, af hálfu Íslendinga að minnsta kosti, tengdar sjálfstæðisbaráttunni og þörf þjóðarinnar fyrir skýra mynd af eigin fortíð. Á þessum tíma gerðu menn sér grein fyrir að ein helsta leiðin til að sannreyna að hversu miklu leyti sögunar segja frá raunverulegum atburðum, var að athuga staða- og leiðalýsingar þeirra. Í þeim tilgangi reið danski handritafræðingurinn Kristian Kålund um landið á árunum 1872-74, með Íslendingasögnum í hnakkstöskunni og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Af frásögnum hans að dæma virðist hann ekki hafa komið á alla staðina sjálfur, heldur styðst hann við lýsingar heimilda og annarra manna af staðháttum. Hann greinir aðallega frá Skróði og Þjóðsögunni um Skróðsbóndann. Einnig nefnir hann Lögrétta í landi Kolfreyjustaðar en nefnir sérstaklega að fátt athyglivert sé í firðinum.³ Engin Íslendingasaga á sér söguvið í Fáskrúðsfjarðarhreppi og því hefur áhugi Kálunds á svæðinu verið takmarkaður.

Árið 1879 var Hið íslenska fornleifafélag stofnað og var markmið þess meðal annars að kanna forn mannvirki og einkum þau sem tengdust fornsögnum og samfélagi þjóðveldisaldar. Félagið gerði út leiðangra á sumrin til að kanna sögustaði og safna forngripum og var Sigurður Vigfússon gullsmiður og fornfræðingur aðal rannsóknarmaður félagsins fyrstu tíu árin. Hann ferðaðist um Austfirði 1890 en ekki er að sjá að hann hafi komið í Fáskrúðsfjarðarhrepp.⁴ Eftir 1890 tók Brynjúlfur Jónsson við fornleifakönnun á vegum Fornleifafélagsins og ferðaðist víða um land fram um 1910. Hvorki hann né Daniel Bruun, sem ferðaðist um Norður-og Suðurland sumarið 1897, komu í Fáskrúðsfjarðarhrepp svo séð verði. Eftir að Brynjúlfur og Daniel Bruun hættu rannsóknarferðum sínum, lögðust könnunarferðir á vegum Fornleifafélagsins alveg niður. Á árunum kringum 1930 friðlýsti Matthías Þórðarson fjölda staða um allt land og byggði þar á mestum hluta á skýrslum Brynjúlfs og Daniels Bruun. Einn minjastaður á skráningarsvæðinu hefur ratað inná friðlýsingarskrá en það eru rústir fornbylis á Blettum í landi Beruness. Heimamenn sendu þjóðminjaverði sýni úr rústunum sem voru í framhaldinu friðlýstar árið 1976.⁵ Ekki er vitað um nein kuml í Fáskrúðsfirði og engir fornleifauppgreftir hafa verið gerðir þar.

² SSM, 425-429

³ KK, IV, 45-46

⁴ SV: "Rannsókn í Austfirðingafjórðungi 1890", 28-60

⁵ Ágúst Ó. Georgsson. *Fornleifaskrá*, 59.

2. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu

Hér verður gefið yfirlit um sögu byggðar á svæðinu. Árið 1907 var Búðakauptún gert að sérstökum hreppi og tilheyra nú jarðirnar Búðir, Kirkjuból og hluti Kjappeyrar Búðahreppi. Hér verður þó byggðarsaga alls hins gamla Fáskrúðsfjarðarhrepps rakin enda byggðasaga alls svæðisins ofin saman þéttum þráðum.

Aðferðunum sem hér verður beitt til þess að skoða byggð á svæðinu eru þær að fyrst er gerð grein fyrir landnámi eins og frá því er sagt í Landnámabók en á þeim grunni og staðsetningu kumla og kirkna er hægt að setja fram tilgátur um hvaða jarðir byggðust fyrst. Kuml eru auðsjáanlega vísbending um byggð fyrir árið 1000, en kirkjur og bænhús eru yfirleitt talin hafa verið reist skömmu eftir kristnitöku. Nærtækasta skýringin á hinum mikla fjölda guðshúsa er sú að þau hafi upphaflega verið byggð í heimagrafreitum, sem voru líklega við hvern bæ eins og kumlateigar í heiðni. Sé svo má nota bænhús eða kirkju sem vísbendingu um að viðkomandi bær hafi verið kominn í byggð á fyrri hluta 11. aldar. Jarðir þar sem kirkjur og bænhús hafa verið, eru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því freistandi að álykta að minniháttar jarðir þar sem ekki hafa verið bænhús séu seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Ritaðar heimildir eru helstar Landnámabók, fornbréf og fornsögur. Engar Íslendingasögur nefna jarðir í Fáskrúðsfjarðarhreppi en elstu fornbréfin eru frá 13. öld og má af þeim fá nokkra hugmynd um skipan byggðar á svæðinu.

Landnáma nefnir einungis að Vémundir hafi numið Fáskrúðsfjörð allan og að hans sonur sé Ölmóður sem Ölmælingar séu af komnir. Ekki er getið um bólstað þeirra en menn hafa viljað staðsetja landnámsbýlið annaðhvort á Kolfreyjustað eða Kirkjubóli sem hafi þá heitið Hof en skipt um nafn eftir kristnitöku. Engar heimildir styðja þessa tilgátu nema mögulega örnefnið Hoffell, en það er þó alllangt frá Kolfreyjustað og því alls ekki skýr vísbending.⁶ Þar sem engin kuml hafa fundist í Fáskrúðsfirði er lítið hægt að geta sér til um byggð þar fyrir kristnitöku nema með því að skoða staðsetningu guðshúsa. Ein sóknarkirkja er í hreppnum, á Kolfreyjustað. Telja má líklegt að jarðir, þar sem guðshús voru, hafi verið komnar í byggð fyrir 11. öld. Fyrir utan sóknarkirkjuna er ekki vitað með vissu um nein guðshús hreppnum. Í Vilkinsmáldaga er þess getið að sjö bænhús séu í sókninni og greitt fyrir hið áttunda, en staðsetningar þeirra er ekki getið.⁷ Í sóknarlýsingu frá 1841 er þess getið að hús sem nefnd eru bænhús standi enn á Vattarnesi, Kolmúla og Vík, og þess getið að almæli sé að hin bænhúsin hafi verið á Kirkjubóli, Berunesi, Brimnesi og í Dölum. Á

⁶ ÍF I, 307

⁷ DI IV, 227-228

Berunesi og Brimnesi sáust þá enn girðingaleifar sem sagðar voru af kirkjugörðum.⁸ Einnig er til heimild um bænhús á Gvendarnesi frá 1595,⁹ en sá bær átti kirkjusókn til Stöðvar þó í Fáskrúðsfjarðarheppi væri. Bænhúsa á Berunesi og Kolmúla er einni getið í skjali frá 1602.¹⁰

Einnig má nota dýrleika sem vísbendingu um í hvaða röð jarðir byggðust. Dýrleikinn var fasteignamat sem virðist hafa verið fastsett mjög snemma, a.m.k. þegar á 12. öld, og má því hafa hann sem vísbendingu um misjöfn gæði jarðanna. Sennilegt verður að telja að dýrustu jarðirnar séu á þeim stöðum sem bestir voru til búsetu og því líklegir til að hafa byggst fyrst. Meðaldýrleiki jarða í Norður-Múlasýslu er 12 hdr.¹¹ Meðaldýrleiki jarða í Fáskrúðsfjarðarheppi er nær 16 hdr sem er nokkuð hærra enda þó nokkrar jarðir á svæðinu sem ná 20 hdr. Þegar staðsetningar þeirra jarða sem hæsta matið hafa eru skoðaðar má sjá að flestar þeirra samsvara þeim jörðum sem taldar eru hafa haft bænhús og má því leiða að því líkum að þær jarðir sem byggst hafi fyrst séu kirkjustaðurinn sjálfur Kolfreyjustaður, Vattarnes, Kolmúli, Vík, Kirkjuból, Berunes, Brimnes og Dalir. Meirihluti þessara jarða eru við sjávarsíðuna en inn til dala eru tvær helstar, Dalir og Tunga. Tunga á afréttarland í Tungudal og slík eign bendir oft til eldri búsetu. Af því má ráða að Tunga hafi byggst snemma, en þó síðar en Dalir.

Jarða á svæðinu er ekki getið mikið í fornum ritum. Kolfreyjustaður er getið í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200.¹² Gestsstaða, Kjapteyrar og Eyrar er getið í máldaga Kolfreyjustaðakirkju frá 14. öld.¹³ Vattarnes og Kolmúla er getið í máldaga Hólmakirkju í Reyðarfirði frá árinu 1397.¹⁴ Tungu er fyrst getið í jarðabréfi frá 15. öld.¹⁵ Þernunes var eign Þykkvabæjarklausturs og er hennar getið í máldaga klaustursins frá 1523.¹⁶ Hvamms er ekki getið fyrr en á 16. öld,¹⁷ sama með Vík og Sævarenda¹⁸ sem og Hafranes sem er getið 1541 í máldaga Vallarneskirkju.¹⁹ Sumar af jörðunum í hreppnum voru eign kirkna og klaustra í öðrum héruðum og hefur það sennilega staðið í sambandi við aðgang að hinum dýrmætu fiskimiðum sem stutt var að nálgast frá strandbyggðum hreppsins. Hinsvegar er þessara jarða getið seint í heimildum og í raun engin ástæða til að efast um að flest þessara lögbýla hafi byggst mikið fyrr. Auk þeirra jarða sem höfðu kirkjur og Tungu sem einnig hefur verið bent á

⁸ SSM, 414

⁹ AM 263 fol. bl. 95.

¹⁰ AM 259 4to bl. 83b.

¹¹ JJ, 350.

¹² DI XII 5.

¹³ DI IV, 227-228.

¹⁴ DI IV, 226

¹⁵ DI V, 155.

¹⁶ DI IX, 190.

¹⁷ DI XIV, 29.

¹⁸ DI IX, 122-123.

¹⁹ DI X, 696-697.

að hafi líklega byggst snemma má ætla að Hvammur, Gvendarnes, Geststaðir, Kjappeyri og Hafranes hafi verið komin í byggð á 12. öld. Önnur minni býli hafa líklega byggst síðar.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á 20. öld eru allmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur og þurrabúðir hafa lagst í eyði fyrir 1847. Hér eru einnig talin með býli sem byggðust á seinni hluta 19. aldar því nokkur smákot spruttu þá upp í hreppnum og voru í byggð um hríð. Hér eru hins vegar ekki talin upp þeir bústaðir í landi Búða sem tilheyrðu kaupstaðnum.

Nr. fornl.	nafn býlis	í byggð	Nr. fornl.	nafn býlis	í byggð
SM-148:008	Sunnuhvoll		SM-158:003	Aragerði	18. og 19. öld
SM-148:009	Þiljuvellir		SM-162:006		um 1900
SM-148:010	Gerði		SM-164:006	Hraungerði	18.-19. öld
SM-148:012	Melbrún		SM-164:007	Götugerði	18. öld
SM-148:013	Nýibær	ekki vitað	SM-164:008	Skálavík	18.-20. öld
SM-150:021	Hagi	ekki vitað	SM-164:009	Stekkir	18. öld
SM-150b:007	Foss	ekki vitað	SM-164:010	Sniðgerði	18. öld
SM-150b:013	Holt	ekki vitað	SM-164:019	Kolfreyja	19.-20. öld
SM-150b:014	Bali	ekki vitað	SM-171:003	Blettur	ekki vitað
SM-151:005	Eyrarstekkur	ekki vitað	SM-171:005	Griphaldi	fram á 20. öld
SM-151:007	Selá	fram á 20. öld	SM-672:001	Ós	fram á 20. öld
SM-153:004	Tunguhóll	á 19. öld	SM-672:002	Tjarnarland	fram á 20. öld
SM-153:005	Hólshjáleiga	á 19. öld	SM-672:003	Garðsá	fram á 20. öld
SM-153:022	í Berjuróðri	ekki vitað	SM-672:004	Brautarhóll	fram á 20. öld
		á 19. öld	SM-672:006	Fiskeyri	fram á 20. öld
		fyrir 1900			
		ekki vitað			
		ekki vitað			
		fyrir 1900			

Af þessum 29 býlum eru 10 sem ekki er vitað hvenær voru í byggð. Öll hin er vitað að voru í byggð frá 18. og fram á 20. öld og hafa þau sennilega flest byggt afkomu sína á sjávarfangi að stærstum hluta. Mörg hver voru í stopulli byggð. Setja má þessa byggð í samband við fólksfjölgun á 19. öld og skort á jarðnæði. Fólk gerði tilraunir til að hokra á örreytiskotum en gafst yfirleitt fljótt upp og margir fluttu til Vesturheims eftir miðja 19. öld eða færðu sig inn að Búðum þar sem verslunarleyfi gerði alla uppbyggingu þægilegri.²⁰

Þó heimildir geti ekki um jarðir fyrr en á 13. öld, segir það lítið um hvenær þær voru fyrst byggðar og má ætla að flest lögbýlin hafi verið komin í byggð á 11. öld í síðasta lagi. Af ritheimildum er ekki að merkja annað en að byggð hafi verið komin í það horf sem hún var í um aldir á 13. öld, en líklega mun fyrr og er ekki að sjá að neinar verulegar breytingar hafi orðið á byggð á hámiðöldum eða eftir siðaskipti.

Á 17. öld varð mikil byggðaaukning á Íslandi, fjöldi hjáleigna og smákota byggðust

²⁰ SJM I, 10.

um allt land, sum í skamman tíma en allmörg hafa haldist í byggð fram á þennan dag. Þessarar tilhneigingar virðist ekki gæta í Fáskrúðsfjarðar enda erfitt um vik þar sem undirlendi er lítið á mörgum jörðum. Hins vegar var algengt að margbýlt væri á jörðum og ekki síður treyst á sjósókn en búskap, sérstaklega á þeim jörðum sem stóðu við sjóinn. Hjáleigur, sem héldust í byggð frá fornu fari, eru því fáar í hreppnum og er það eitt af því sem einkennir svæðið hversu lítið er um slíka byggð. Einnig má þess geta í þessu samhengi að helsta heimild um hjáleigubbyggð á 17. öld er jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín og þar sem þá heimild vantar fyrir Múlasýslur er erfitt að bera það svæði saman við önnur þar sem sú heimild hefur varðveist. Flestir elstu bæirnir eru við sjávarsíðuna, að Dölum og Tungu undanskildum sem hafa verið ágætis bújarðir, landmiklar með gott sauðland til heiða. Í hreppnum eru hvorki stórbýli á landsmælikvarða né virðist hafa verið mikið um hjáleigur fyrir en á síðari öldum. Höfðahús er sennilega eina dæmið um gamla hjáleigu sem gæti hafa verið stofnuð á síðmiðöldum eða skömmu eftir siðaskipti.

Sjávarútvegur hefur verið stundaður frá upphafi á Íslandi samhliða landbúnaði. Á 13. öld urðu þó verulegar breytingar í íslensku þjóðlífi þegar sjávarútvegur fór að fá aukið vægi. Verstöðvar spruttu upp þar sem stutt var á miðin, menn fóru í auknum mæli að treysta á sjósókn og ný stétt manna, búðsetufólk eða þurrabúðarfólk, varð til. Sjávarútvegur hefur sennilega leikið stórt hlutverk á þessum stað frá öndverðu. Líklega hefur þróunin verið á þá vegu að búskapur hafi verið á flestum bæjum í hreppnum frá landnámi en að mikilvægi svæðisins aukist þegar fiskveiðar jukust. Þar sem margbýlt var á hverri jörð má ætla að landbúnaðurinn einn hafi ekki staðið undir þeim mannfjölda og virðist sennilegt að a.m.k. hluti heimilanna hafi nær eingöngu treyst á sjósókn sér til viðurværis. Það virðist líka vera ljóst að fjöldi sjómanna hafi komið á vertíð í Fáskrúðsfjarðarhreppi. Ekki er óhugsandi að sumar af minnstu jörðunum sem standa við sjóinn séu nýbýli frá þeim tíma sem mikilvægi sjávarútvegs var að aukast – á 13. og 14. öld, t.d. Þernunes, Sævarendi og Eyri, en varlegt er þó að fullyrða neitt um það að órannsökuðu máli. Ætla má að inn til dala hafi Tunga og Dalir verið hefðbundnar bújarðir, þar sem afkoma byggðist fyrst og fremst á kvikfénaði, en flestar hinna stærri jarða í hreppnum hafi treyst að miklu leyti að sjósókn enda er stutt á miðin en undirlendi víðast lítið og bithagar ekki víðlendir.

3. Skrá yfir fornleifar í Fáskrúðsfjarðahreppi

SM-148 Gvöndarnes

1696/1847: Jarðardýrleiki 12 hdr. Eign Kirkjubæjarklausturs. BL, 326. Oft nefnd Gaðmundarnes eða Gvöndarnes. HÞ telur jörðina hafa heitið Guðmundarnes fyrrum, síðar Gvöndarnes. HÞ: "Rannsókn og leiðrjettingar" Árbók 1923, 94. Hafranesbyggðin reis í land Gvöndarness, 3 hdr alls. Þar var sjóþorp á 19. öld. SJM III, 245. Hjáleigur og afbýli: Sunnuhvoll, Þiljuvellir, Gerði, Melbrún, Nýibær, Gamlibær (Hafranes) og Stórahús. Í eyði frá 1948

1920: Tún 5.01 ha., garðar 15.570 m². "Í F'18 færi jörðin þennan dóm: Tún talið lítt grasgefið og fremur votlent, engjar einnig votar og fremur graslitlar, en samfelldar, greiðfærar og nærtækar, beitoland gott fyrir alla gripi þó heldur þröngt fyrir margt sauðfé." SJM III, 245

SM-148:001 Gvöndarnes bæjarhóll bústaður

"Þjóðvegurinn liggur eftir landi G endilöngu, og þar sem leið er um það bil hálfnuð milli Hafnarness og Merkgils, stóð Gvöndarnesbærinn ofan vegar og undir brekkum Gvöndarnesbrúna, skammt milli túns og sjávarins, sem leitar þar á klappir og malarfjörur, og 600-700 m eru út í þaragróið sker, Gvöndarfles. ... Áður var að jafnaði tvíbýli heima í G. og stóðu bæirnir nær saman uppi undir brekkunum." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

"Hús heima í G: 2 íbúðarh., veggir úr torfi og grjóti á 3 vegu, önnur hlið og ris úr timbri, járn á þaki." segir í Sveitum og jörðum í Múlasýslu

Heimildir: SJM III, 245, 246; Túnakort 1920

SM-148:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-148:003 Garðsá örnefni

"Gvöndarnes átti frá Merkgili austur til Garðsár." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvöndarnes, 1

SM-148:004 heimild um legstað

"Þá er Kýrauga, smávogur, sem bátur flýtur upp í. Þar eru ný mörk milli Landa og Gvöndarness. Torfur heita upp af Kýrauga; þar grófu Fransmenn sjómann." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvöndarnes, 1

SM-148:005 Stekkaklettur heimild um stekk

"Þríklakkar heita þar efst í klettabrún. Þar eru enn mörk milli jarðanna [Landa og Gvöndarness]. Austan við hálsinn heita Stekkaklettur." segir í örnefnaskrá. "Ekki sést við stekk við Stekkakletta. En austan eða norðan við Hálsinn og sunnan við Stekkaklett, á hæð, sem þar er, voru tættur og síðar byggt fjárhús með dálitlum ræktuðum túnbletti í kring, svo ekki ósennilegt, að þarna hafi verið stekkur frá Gvöndarnesi." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvöndarnes, 1; Ö-Gvöndarnes ath og viðb, 2

SM-148:006 heimild um sjóbúð

"Næst [við Saltvík og Hlassgjá] er Ólafsgjá (Ólafur hafði þar fiskihjall eða sjóbúð)." segir í örnefnaskrá.

"Ekki er vitað, hver sá Ólafur var, sem hafði fiskihjall eða sjóbúð í Ólafsgjá, nema það hafi verið Ólafur Þorsteinsson, sem bjó í Gvöndarnesi 1898-1919. En þar mun hafa verið fiskihjallur eða sjóhús, þar sem sést móta fyrir tóftarbroti, rétt fyrir sunnan gjána." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvöndarnes, 2; Ö-Gvöndarnes ath og viðb, 3-4

SM-148:007 Kvos heimild um lendingu

"Í höfninni heitir Framfjara upp frá höfninni. Þar var Syðriurð og Eystriurð, sem myndaði vörina, vörin heitir Kvos (Hafnarneskvos), Hafnnesingar sögðu Kos, en nú er þarna bryggja. Þá er Garðsá á landamerkjum Hafnarness og Hvamms." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes, 2-3

SM-148:008 *Sunnuhvoll* bæjarstæði býli

"Hús í Hafnarnesi. Sunnuhvoll, Þiljuvellir, Gerði, franski spítalinn, fluttur út í Hafnarnes, Melbrún og Nýibær. Skólinn er í franska spítalanum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes, 3-4

SM-148:009 *Þiljuvellir* bæjarstæði býli

"Hús í Hafnarnesi. Sunnuhvoll, Þiljuvellir, Gerði, franski spítalinn, fluttur út í Hafnarnes, Melbrún og Nýibær. Skólinn er í franska spítalanum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes, 3-4

SM-148:010 *Gerði* bæjarstæði býli

"Hús í Hafnarnesi. Sunnuhvoll, Þiljuvellir, Gerði, franski spítalinn, fluttur út í Hafnarnes, Melbrún og Nýibær. Skólinn er í franska spítalanum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes, 3-4

SM-148:011 *Franski spítalinn* heimild

"Hús í Hafnarnesi. Sunnuhvoll, Þiljuvellir, Gerði, franski spítalinn, fluttur út í Hafnarnes, Melbrún og Nýibær. Skólinn er í franska spítalanum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes, 3-4

SM-148:012 *Melbrún* bæjarstæði býli

"Hús í Hafnarnesi. Sunnuhvoll, Þiljuvellir, Gerði, franski spítalinn, fluttur út í Hafnarnes, Melbrún og Nýibær. Skólinn er í franska spítalanum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes, 3-4

SM-148:013 *Nýibær* bæjarstæði býli

"Hús í Hafnarnesi. Sunnuhvoll, Þiljuvellir, Gerði, franski spítalinn, fluttur út í Hafnarnes, Melbrún og Nýibær. Skólinn er í franska spítalanum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes, 3-4

SM-148:014 *Lind* lind vatnsból

"Magnús tekur eftir í nafnaskrá, að ekki er minnst á vatnsból, sem var notað frá yztu íbúðarhúsum í Hafnarnesi og var nefnt Lind. Hann heldur, að þetta vatnsból hafi aldrei þornað né frosið mikið í frostum." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes ath og viðb, 5

SM-148:015 *Júdas* heimild um vatnsból

"Einnig var vatnsból við Eystribæinn á Gvendarnesi, sem Júdas var nefndur, en um nafngift veit Magnús ekki." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Gvendarnes ath og viðb, 5

SM-148:016 *Gamlibær* bæjarstæði bústaður

VK: "Um 1859 byggði nýgift hjón ... hús í Hafnarnesi. ... Nesið var bithagi úr Gvendarnesjörð ... Svo ég víki aftur að efninu, byggðu þau hjónin hús fyrst allra á Hafnarnesi, og var sá bær kallaður Gamlibær."

1920: Tún 1,13 ha., garðar 401 m². VK: "Hann stóð neðarlega á framtúninu á bakkanum, rétt ofan við vörina í Hafnarnesi. Voru veggir úr torfi og grjóti, loft var í bænum og var sofið í því, eins og venja var á þeim tímum."

Heimildir: Vigfús Kristjánsson: "úr Sagnaþáttum", 83-84

SM-148:017 *Stórahús* bæjarstæði bústaður

VK: "Guðmundur byggði stórt timburhús eftir að hann hafði búið nokkur ár í nésinu. Var það kallað Stórahús."

Heimildir: Vigfús Kristjánsson: "úr Sagnaþáttum", 83-84

SM-149 Hvammur

1686: Jarðardýrleiki 13 hdr. Eign Heydalakirkju. BL, 326. 1562: Jörðin eign Heydalakirkju. DI XIV, 29. Hefur oft verið tví eða þrúbýli heita býlin Hóll (Hvammur I) og Holt (Hvammur II) Holt í eyði frá 1973. Hjáleigur og afbýli: Hvammstekkur.

1920: Tún 5,63 ha, garðar 397 m². "Höfuðkostur jarðarinnar var góð útbeit, ásetningur baggi á kind. Jafnan snjólétt. Engjar voru votar í bleytutið og fremur reytingssamar, fyrrum sóttur heyskapur upp í heiðarflóann. "Engjarnar grasillir þýfðir forarflóar hátt í fjalli," segir í F'18." Sumarheit er góð fyrir sauðfénað, en lök fyrir stórgripi. Ekki verður sagt, að ræktunarskilyrði séu mikil eða glæsileg, en þó mögulegt að brjóta til ræktunar með nútímavélakosti hið gróðurlitla melasvæði upp frá sjónum meðfram Hvammsá og inn af bæjunum. gamla túnið var harðlent, ógreiðfært og brattlent, en spratt þó vel með góðri áburðargjöf." SJM III, 243.

SM-149:001 Hvammur bæjarhóll bústaður

"Á fyrri tíð voru bæirnir niðri í hvammi þeim upp með Hvammsá sem jörðin dregur nafn af, en færðir á síðari hluta 19. aldar á brekkubrún innan við hvamminn. Bæirnir voru þá raunar þrír um skeið, auk fyrrnefndra Neðribær, og var hann elstur." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Hvammur, bærinn, er rétt innan við Hvammsá. Þar eru tveir bæir. Heitir sá ytri Hóll, sá innri Holt. Áður var Neðribær utan við Hól, og niðri á bakkanum við sjóinn var Stekkur (síðar Hvammsbakki), býli á ??." segir í örnefnaskrá

"Þar sem áður hét Neðribær, utan undir brekkunni, sem bæirnir Hóll og Holt standa á, er brekka skeifulögð að suðaustan og lægra landslag að Hvammsánni; í þessari lægð stóð Neðribær í skjóli fyrir norðan- og norðaustanáttum ..." segir í svörum við spurningum

Heimildir: SJM III, 242; Ö-Hvammur, 2; Ö-Hvammur svör við sp., 1

SM-149:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-149:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-149:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-149:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-149:006 Hvammur bæjarstæði bústaður

"Á fyrri tíð voru bæirnir niðri í hvammi þeim upp með Hvammsá sem jörðin dregur nafn af, en færðir á síðari hluta 19. aldar á brekkubrún innan við hvamminn. Bæirnir voru þá raunar þrír um skeið, auk fyrrnefndra Neðribær, og var hann elstur." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi "Hvammur, bærinn, er rétt innan við Hvammsá. Þar eru tveir bæir. Heitir sá ytri Hóll, sá innri Holt. Áður var Neðribær utan við Hól, og niðri á bakkanum við sjóinn var Stekkur (síðar Hvammsbakki), býli á ??." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 242; Túnakort 1920; Ö-Hvammur, 2

SM-149:007 Hvammur bæjarstæði bústaður

"Á fyrri tíð voru bæirnir niðri í hvammi þeim upp með Hvammsá sem jörðin dregur nafn af, en færðir á síðari hluta 19. aldar á brekkubrún innan við hvamminn. Bæirnir voru þá raunar þrír um skeið, auk fyrrnefndra Neðribær, og var hann elstur." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi "Hvammur, bærinn, er rétt innan við Hvammsá. Þar eru tveir bæir. Heitir sá ytri Hóll, sá innri Holt. Áður var Neðribær utan við Hól, og niðri á bakkanum við sjóinn var Stekkur (síðar Hvammsbakki), býli á ??." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 242; Túnakort 1920; Ö-Hvammur, 2

SM-149:008 Hvammstekkur bæjarstæði bústaður

"Einnig var búið á Hvammsstekk á þessari öld. Kristján Jóhannsson byggði þar upp 1922 og bjó til 1943 og síðan Guðjón Björnsson til 1945." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi "Hvammur, bærinn, er rétt innan við Hvammsá. Þar eru tveir bæir. Heitir sá ytri Hóll, sá innri Holt. Áður var Neðribær utan við Hól, og niðri á bakkanum við sjóinn var Stekkur (síðar Hvammsbakki), býli á ??." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 242; Ö-Hvammur, 2

SM-149:009 Sigurtangi heimild

"Á Sigurtanga eru t.s. tættur sem munnmæli eru við tengd." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
"Þar var bóndi einn, Sigurður að nafni, að reisa hús, þegar Tyrkir leituðu landtöku, og segir sagan, að þá hafi hann þrifið tré, sem nota átti fyrir mæliás, ráðist með það að vopni gegn ræningjunum og haft fullan sigur." segir í Sveitum og jörðum í Múlasýslu
Heimildir: SJM III, 242

SM-149:010 heimild um sel
"Tættur eru fleiri, t.d. á Selhjalla, Selhlíð, Nónkinnum og Stakkshjöllum." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Fyrir ofan Hvammstún er hjalli kallaður Litlihjalli; fyrir ofan hann er Selhjalli." segir í örnefnaskrá Í svörum við spurningum segir að tóftarbrot sjáist á Selhjalla. Hann sé um 1 km frá bæ í nokkuð bröttu landslagi.
Heimildir: SJM III, 242; Ö-Hvammur, 3; Ö-Hvammur svör við sp., 1

SM-149:011 heimild um sel
"Tættur eru fleiri, t.d. á Selhjalla, Selhlíð, Nónkinnum og Stakkshjöllum." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. Fyrir ofan Háubrun, yzt, er Hádegistjörn, lítil startjörn; hún er í Hádegismýri. Inn frá henni gengur Selhlíð, inn að Hvammsá." segir í örnefnaskrá
Heimildir: SJM III, 242; Ö-Hvammur, 3

SM-149:012 *Nónkinnar* heimild
"Tættur eru fleiri, t.d. á Selhjalla, Selhlíð, Nónkinnum og Stakkshjöllum." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 242

SM-149:013 *Stakkshjallar* heimild
"Tættur eru fleiri, t.d. á Selhjalla, Selhlíð, Nónkinnum og Stakkshjöllum." Þar var heyjað, gætu verið tættur eftir það. segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 242

SM-149:014 heimild um lendingu
"Útræði var löngum stundað þrátt fyrir lendingu í lakara lagi." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi "Þá er Bakkafjara. Þar fellur Hvammsá í sjóinn. Þá er Stekkaklöpp (Stekkjar-), austur af henni er Stekkaboði, þá ónefndur bás. Þá er Hafnarklöpp innan undir henni er Höfnin frá Hvammi." segir í örnefnaskrá
Heimildir: SJM III, 243; Ö-Hvammur, 1

SM-149:015 heimild um varnargarð
"Gamalt. Grjótgarður meðfarm Hvammsá sa. að túni. Oddur Oddsson reif upp grjót úr ræktunarlandi og hlóð garð norðan og nv. að túni. Ræktaði síðan stykkið með slógi. Garðarnir nú að mestu fallnir." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 243

SM-149:016 *Stekkaklöpp* örnefni stekkur
"Þá er Bakkafjara. Þar fellur Hvammsá í sjóinn. Þá er Stekkaklöpp (Stekkjar-), austur af henni er Stekkaboði, þá ónefndur bás." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hvammur, 1

SM-149:017 *á Einstigi* vegur leið
"Þá er langur tangi, Kýraugafjörutangi. Innan undir honum er Kýraugafjara. Þá er ónefndur bás og svo Einstigstangi. Innan undir honum er Einstigsfjara. Í henni er hellir, Einstigshellir. Einstig er snarbrött hlíð ofan í sjó; um hana liggur vegur á Einstigi." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hvammur, 1-2

SM-149:018 *Þjófahraun* örnefni
"Skammt fyrir innan Garðsá eru Þjófahraun, utan undir þeim er utö Vegurinn liggur um þau mið." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hvammur, 2

SM-149:019 heimild um ristu
"Utan of ofan við Mýrdal er mýrarhjalli. Ofan við hann er Torfhjalli (mótekja lítil, torfrista)." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hvammur, 2

SM-149:020 heimild um mógrafir

"Utan of ofan við Mýrdal er Mýrarhjalli. Ofan við hann er Torfhjalli (mótekja lítil, torfrista)." segir í örnefnaskrá "Mótekja var allgóð í Mýrdal og mjög góð á Mýrarhjalla." segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Hvammur, 2; Ö-Hvammur svör við sp., 2

SM-149:021 heimild

"Girðingafjara. tel, að nafnið sé dregið af bakkanum fyrir ofan fjöruna er grasblettur, ca. 1-2 dagsláttur að stærð, sennilega ræktaður með sauðaskít, þar sem rétt mótar fyrir tóftarbroti enn, landmegin er hlaðinn garður úr torfi í kringum klettinn, en hár bakki að fjörunni (sjávarmegin) aðeins fjárgata ofan í fjöruna suðaustast." segir í svörum við spurningum

Heimildir: Ö-Hvammur svör við sp., 1

SM-149:022 heimild um stekk

"Það mun hafa verið stekkur á bakkanum innan við Hvammsána. Þar voru tóftarbrot." segir í svörum við spurningum

Heimildir: Ö-Hvammur svör við sp., 1

SM-149:023 heimild um heystæði

"Á Stakkshjöllum var heyjað; þar sjást greinilega heystæði. Vegalengd 3-4 km frá bæ, mjög bratt á köflum. Stakkshjallalækur á upptök sín úr djúpum og lækjarsytrum, sem koma undan Steðjafjalli og Vindfelli." segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Hvammur svör við sp., 3

SM-150 Vík

1686: Jarðardýrleiki 12 hdr. Bændaeign. BL, 326. Bænhús var líklega á jörðinni. 1522: Vík og Sævarendi, samtals 18 hdr. Þorvarði prior á Skriðuklaustri selur Jóni Sæmundssyni jarðirnar. DI IX, 122-123. Hjáleigur Víkurgerði og afbýlið Hagi.

1920: Tún 5 ha, garðar 108m². "Undirlendi er allmikið í V bæði upp með og austur frá ánni. Þar var engi samfelldast í Flöguhlíðum og stór flöt mýri neðan við Þverá, heitir Heymýri. Einnig liggur undirlendi suðaustur frá Höfða innan við bæ og út og upp Leirudal. Það eru mestmegnis mýrar og samrýskja harðvellis og votlendis. ... Bærinn stendur neðan vegar, og túnið nær niður að sjó. Það er jarðgrunnt og raklent, en þó fremur grasgefið með sæmilegri áburðargjöf. Engjar voru allmiklar og góðar, greiðfærrar, en ekki véltækar." SJM III, 239-240

SM-150:001 Vík bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

SM-150:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-150:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-150:005 heimild um verbúð

Hagi var afbýli frá V. "Bæjartættur og líklega verbúðartættur í Haga [sjá 021]." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 240

SM-150:006 heimild um túngarð

"Túngarður var um gamla túnið, horfinn." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 240

SM-150:007 heimild um áveitu

"Nokkrir handgráfnir skurðir." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 240

SM-150:008 heimild um mógrafir

"Góð mótekja í mýri framan og ofan við tún, en betri þó í fjalli, svartur kollharður svörður." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 240

SM-150:009 heimild um mógrafir

"Góð mótekja í mýri framan og ofan við tún, en betri þó í fjalli, svartur kollharður svörður." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 240

SM-150:010 *Stekkatangi* örnefni stekkur

"Víkurland byrjar við Merkigil. Þar er hólmi í sjó. Merkigilsflúð er rétt við Hólmann. Klettabelti liggja þaðan inn að Lambhagaflúð. Þar fyrir innan er Lambhagahorn. Skammt þaðan heita Básar. Þar fyrir innan er Stekkatangi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vík, 1

SM-150:011 *Hesthústangi* örnefni hesthús

"Næstur [við 010] er Brintangi, þá Hesthústangi, Bæjarsker." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vík, 1

SM-150:012 þjóðsaga draugur

"Þá [eftir Haga 004] tekur við há klettaströnd, í henni er Hrossshellir, þar átti Víkur-Sigga, draugur í Vík, að hafa rekið inn hesta." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vík, 1

SM-150:013 heimild um stekk

"Stekkur er niðri við sjó, upp af honum er Prestur og Prestkona, kletthólar, konan minni." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vík, 2

SM-150:014 heimild um mógrafir

"Frá Merkibotnum tekur við Leirudalur, sem liggur upp í Vilborgarhraun. Fyrir framan og neðan það er Hlaupsmýri. Þar innan og neðar er Efrimór (betri svörður)." segir í örnefnaskrá. "Bæði Efri- og Neðrimór eru til. Þar var mjög gott mótak (svarðartekja). Var mórinn þaðan mjög góður." segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Vík, 2; Ö-Vík svör við sp., 1

SM-150:015 *Kvíaból* örnefni kvíar

"Fyrir utan bæ er Kvíaból og þar var nefnt Hesthúsatún." segir í örnefnaskrá. "Kvíaból var um 100 metra frá bænum. Þar standa nú nýlega fjárhús." segir í svörum við sp.

Ekki vitað hvenær hætt var að nota kvíar, hætt fyrir 1920.

Heimildir: Ö-Vík, 3; Ö-Vík svör við sp., 2

SM-150:016 *Hesthúsatún* örnefni hesthús

"Fyrir utan bæ er Kvíaból og þar var nefnt Hesthúsatún." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vík, 3

SM-150:017 vegur leið

"Vegur upp á Víkurheiði lá um Víkurhjalla, upp Leirudal fyrir neðan Fell og fyrir ofan vötn í Heiðarskarði." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vík, 3

SM-150:018 *Innribót* heimild um lendingu

"Höfn í Vík er fyrir innan Bæjarsker og Víkurlæk." segir í örnefnaskrá. Ytri- og Innribót eru á víkinni, sem Vík dregur nafn af. Talað var um, þegar bátar komu að landi, að þeir færu að Innribót eða Ytribót, eftir því hvorum megin í Víkinni þeir lentu." segir í svörum við sp.

Heimildir: Ö-Vík, 3; Ö-Vík svör við sp., 2

SM-150:019 *Ytribót* heimild um lendingu

"Höfn í Vík er fyrir innan Bæjarsker og Víkurlæk." segir í örnefnaskrá. Ytri- og Innribót eru á víkinni, sem Vík dregur nafn af. Talað var um, þegar bátar komu að landi, að þeir færu að Innribót eða Ytribót, eftir því hvorum

meðin í Víkinni þeir lentu." segir í svörum við sp.

Heimildir: Ö-Vík, 3; Ö-Vík svör við sp., 2

SM-150:020 *Sjóhúsfjara* örnefni sjóbúð

"Sjóhúsfjara er fyrir innan Víkurlæk og Víkursker." segir í svörum við sp.

Heimildir: Ö-Vík svör við sp., 2

SM-150:021 *Hagi* bæjarstæði býli

Hagi var afbýli frá V. "Bæjartættur og líklega verbúðartættur í Haga." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi "Þá er Víkursker undan Bæjarskeri, bæði niður undan Vík. Hagi er næst fyrir innan, graslendi, undan honum er Hagaflið." segir í örnefnaskrá "Smákot, grasbýli, var í Haga. Þar mótar fyrir húsatóft." segir í svörum við spurningum

Heimildir: SJM III, 240; Ö-Vík, 1; Ö-Vík svör við sp., 1

SM-150:022 heimild um bænhús

SSM: Í Wilkingsmáldara er þess getið að sex bænhús séu í sókninni og greitt fyrir hið 7da, en staðsetningar þeirrar ekki getið. Í sóknarlýsingu frá 1841 er þess getið að hús sem nefnd eru bænhús standi á Vattarnesi, Kolmúla og Vík, og þess getið að almæli sé að hin hafi verið á Kirkjubóli, Berunesi, Brimnesi og Dölum. Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum

Heimildir: SSM, 414

SM-150b Víkurgerði

Í byggð 1703, nefnd 1804 ekki 1847, en í jarðaskrá 1861 talin hjáleiga Víkur. Í landi Víkugerðis var Fagraeyri þar var hvalveiðistöð og ýmis starfsemi. Einnig afbýlin Selá, Foss, Holt, Bali, Miðbær, Fremstibær og Efstibær. Þrír síðastnefndu gætu verið hluti af bæjarhólnum.

1920: Tún 3,61 ha, garðar 123 m². "Gamla túnið var jarðgrunnt, engjar "ósamfelldir mýrarflóar í fjalli" ... og í heild er jörðin fremur harðbýl og óhagfelld ræktunarskylirði. Þó er í F'18 talið gott beitaland fyrir sauðfé, en stórgripahagar lakari." SJM III, 237.

SM-150b:001 *Víkurgerði* bæjarstæði býli

Heimildir: Túnakort 1920

SM-150b:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-150b:003 *Fagraeyri* bæjarstæði bústaður

"Skammt utan við Selá er Fagraeyri niður við sjóinn og skagar lítið eitt fram í fjörðinn." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Þá er Langafjara og Bælisbotn, þá Klif og Akkerissteinn, þá langt stykki inn undir Fögrueyri. Fagraeyri var býli, hvalstöð." segir í örnefnaskrá

1920: Tún 0,76 ha, garðar 382m². Engin hús á túnakorti. "Þar var hvalveiðistöð um aldamótin og í kringum hana margvísleg starfsemi. Síðan tók við útgerð með fiskverkun og verslun á sama stað. Árið 1918 eiga allmargir menn þar íbúðarhús, geymsluhús og fiskverkunarstöð. ... Lóðir eru þrjár (F'18), 3157m² samtals, svo að ekki hefur verið svigrúm fyrir grasbýli, enda ræktunar ekki getið ..."

"Um 1850 byggði ung hjón nýbýli í Víkurgerðislandi, sem þau nefndu Fögrueyri. ... Fagraeyri er nokkuð undirlendi frá sjónum, upp að háum melum, gróðurlausum, sem eru fyrir ofan eyrina. ... Skömmu fyrir aldamót settust Norðmenn að á Fögrueyri. Þar höfðu þeir hvalveiðistöð nokkur ár. Þaðan fluttu þeir til Mjóafjarðar og síðan til Afríku. 1913, þegar Jósefína kom að Víkurgerði, var þessi umsetning búin að vera, aðeins húsið, sem norsk forstjórinn bjó í, stóð yzt á eyrinni. Það var kallað Villan. ... Síðustu ábúendur fluttu þaðan 1933 til Reykjavíkur."

Heimildir: SJM III, 237-238; Túnakort 1920, Ö-Víkurgerði, 1; Ö-Víkurgerði ath og viðb, 2

SM-150b:004 heimild um lendingu

Í Víkurgerði var góð lending segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 238

SM-150b:005 heimild um mógrafir

Í Víkurgerði voru góðar mógrafir segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 238

SM-150b:006 *Selá* heimild um býli/sel

"Svæðið heitir einfaldlega Dalur. Utan við hjallann er Selhryggur, o.fl. seljaörnefni og viðeigandi rústir, mjög jarðsokknar sígrænar. Þar á að hafa verið afbýli." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Selá fellur í sjó þar fyrir innan [007]. Á Selá var líka býli, búandi fór til Ameríku. Hún skiptir löndum með Víkurgerði og Eyri. Býlið Selá var fyrir innan ána." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 237; Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:007 *Foss* bæjarstæði býli

1920: Tún 0,1ha, eitt hús. "Innan við Fögrueyri [003] er Þjóðólfsklöpp, þar fórst skúta með því nafni. Þá Foss, þar var býli." segir í örnefnaskrá. "Fyrir innan Fögrueyri var lítið hús. Það hét Foss, samnefnt læknum, sem rennur fyrir innan húsið, Fosslæg." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Víkurgerði, 1; Ö-Víkurgerði ath og viðb, 2

SM-150b:008 *Kvíabólsfjara* heimild um kvíar

"Fyrir innan Víkurgerðisá, sem skiptir löndum, er fyrst Grímusandur og Grímuklettur, þá Skarfatangi, Skarfaklettur, þá Afköst, grastangi, Kvíabólsfjara, Langatangi (svo), þá Sjóhústangi. Þar hafði Þóroddur Magnússon sjóhús." segir í örnefnaskrá

"Í eina tíð höfðu verið hlaðnar kvíar í Kvíabólsfjöru. Það hefur verið um tíu mínútna gangur frá bænum þangað. Þegar búið var að mjólka ærnar á kvöldin voru þær reknar inn Löngufjöru, og upp í svokallaðan Bælingsbotn." Síðast fært frá í færivíum heima við fjárhús 1916. "Langitangi og Íshústangi er sama hleðslan úr gömlu kvíunum og var notuð í jarðhús, þar sem hægt var að geyma beitusild í klaka, sem safnað var í kassa." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1; Ö-Víkurgerði ath og viðb, 1

SM-150b:009 heimild um hjall

"Fyrir innan Víkurgerðisá, sem skiptir löndum, er fyrst Grímusandur og Grímuklettur, þá Skarfatangi, Skarfaklettur, þá Afköst, grastangi, Kvíabólsfjara, Langatangi (svo), þá Sjóhústangi. Þar hafði Þóroddur Magnússon sjóhús." segir í örnefnaskrá

"Sjóhústangi er næst fyrir innan Langatanga. Þar voru fiskihjallar og beituskúrar bóndans í Holti [013], og svo kemur Langafjara." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1; Ö-Víkurgerði ath og viðb, 1

SM-150b:010 heimild um vað

"Upp með Víkurgerðisá heitir Svarthúfuhvammur. Neðan við Svarthúfuhvamm og rafstíflu heitir Gljúfur í Víkurgerðisá. Þá er Vað á ánni, þar fyrir neðan er Steinbogi, þar á að verða brú, þar má stökkva ána." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:011 heimild

"Upp með Víkurgerðisá heitir Svarthúfuhvammur. Neðan við Svarthúfuhvamm og rafstíflu heitir Gljúfur í Víkurgerðisá. Þá er Vað á ánni, þar fyrir neðan er Steinbogi, þar á að verða brú, þar má stökkva ána. Rafmagn til suður, ljósa og súgþurrkunar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:012 *Lambhúsblettur* örnefni lambhús

"Í túni eru Lambhúsblettur og Einbúi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:013 *Holt* bæjarstæði býli

Innan við læk er Holt, þar var búið til skamms tíma. Um 1890 voru þarna bæirnir Bali, Miðbær, Fremstibær og Efstibær og Holt innan við lækinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:014 *Bali* bæjarstæði býli

Innan við læk er Holt, þar var búið til skamms tíma. Um 1890 voru þarna bæirnir Bali, Miðbær, Fremstibær og

Efstibær og Holt innan við lækinn. ... Úti á túni hét Bali, þar sem gamli bærinn stendur, og Valartún, þar sem nýja húsið er (Víkurgerðis-)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:015 *Miðbær* bæjarstæði bústaður

Innan við læk er Holt, þar var búið til skamms tíma. Um 1890 voru þarna bæirnir Bali, Miðbær, Fremstibær og Efstibær og Holt innan við lækinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:016 *Fremstibær* bæjarstæði bústaður

Innan við læk er Holt, þar var búið til skamms tíma. Um 1890 voru þarna bæirnir Bali, Miðbær, Fremstibær og Efstibær og Holt innan við lækinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:017 *Efstibær* bæjarstæði bústaður

Innan við læk er Holt, þar var búið til skamms tíma. Um 1890 voru þarna bæirnir Bali, Miðbær, Fremstibær og Efstibær og Holt innan við lækinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 1

SM-150b:018 heimild um lendingu

"Víkurgerðisbændur höfðu lélega lendingu. Þeir hafa notað Afköstin. Þeir höfðu Naust innst í Löngufjöru." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 2

SM-150b:019 heimild um naust

"Víkurgerðisbændur höfðu lélega lendingu. Þeir hafa notað Afköstin. Þeir höfðu Naust innst í Löngufjöru." segir í örnefnaskrá

"Afköst eru lágar kletthleinar með miklu aðdýpi. Þar var gott að losa af bát eða kasta af, eins og sagt var í þá tíð. Það var smáfjara innan við hleinina, en hún fyllist af stórgrýti. ... Á Afköstum var túnblettur, hlaðinn grjótgardur í kring. Afköst eru svæðið milli Holtslækjar og langatanga." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði, 2; Ö-Víkurgerði ath og viðb, 1

SM-150b:020 heimild um túngarð

"Afköst eru lágar kletthleinar með miklu aðdýpi. Þar var gott að losa af bát eða kasta af, eins og sagt var í þá tíð. Það var smáfjara innan við hleinina, en hún fyllist af stórgrýti. ... Á Afköstum var túnblettur, hlaðinn grjótgardur í kring. Afköst eru svæðið milli Holtslækjar og Langatanga." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði ath og viðb, 1

SM-150b:021 heimild um sel

"Fyrir ofan miðjan dal, út við ána, eru ævaforar rústir. Þar á að hafa verið sel, en hvenær veit enginn, þetta er vallgróin þúst, en auðsjáanlega manna verk. Selið hefur verið klukkutíma ganga frá bænum." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði ath og viðb, 3

SM-150b:022 heimild um þvottastað

"Innan við ána er hár klettur, kallaður Ullarklettur; út af honum var ullin þvegin. Þar fyrir neðan var vað yfir ána." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði ath og viðb, 5

SM-150b:023 heimild um vað

"Innan við ána er hár klettur, kallaður Ullarklettur; út af honum var ullin þvegin. Þar fyrir neðan var vað yfir ána." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Víkurgerði ath og viðb, 5

SM-151 Eyri

1696: Jarðardýrleiki 6 hdr. Eign Kolfreyjustaðarkirkju. BL, 326. 1570. Jarðarinnar getið í máldaga Kolfreyjukirkju. DI XV, 692. E tvíbýli alla þessa öld og þríbýli um tíma. Hjáleigur og afbýli: Eyrarstekkur, Merki, Selá (sennilega sama og með SM-150) og Árbær.

1920: Tún 3,44 ha, garðar 222 m². "Miðlendi E er með því mesta sem gerist í firðinum. Með ströndinni eru malarfjörur og klapparhorn á milli, upp af allháir melar og þá miðlendið um 1 km á breidd (suður-norður). Þar er gott til ræktunar um mýrar og móaholt, ofar lyng-, víði- og kjarrbrekkur; birkiskóg má jafnvel kalla á bletti í Eyrardalsbrekkum. Engjar voru víða um miðlendi ... yfirleitt reytingssamar og blautar engjar, en víða hægt að bera niður." SJM III, 235

SM-151:001 Eyri bæjarhóll bústaður

"Bærinn var fyrr niðri á eyrinni en fluttur vegna snjóflóðahættu upp í brattan hól fyrir ofan eftir að snjóflóðið féll á Sævarenda 1886 og stóð eftir það á sama stað og E II er nú, innar og neðar en E I." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 234; Túnakort 1920

SM-151:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-151:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-151:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-151:005 Eyrarstekkur bæjarstæði býli

"Eyrarstekkur var um tíma eins konar afbýli frá E." 1 hdr úr heimajörðinni segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Eyrarstekkur var gamalt býli og tún enn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 234; Ö-Eyri, 2

SM-151:006 Merki bæjarstæði bústaður

"Grasbýlin Merki (tvö) stóðu á mörkum E og Sævarenda, hið ytra í landi R. Það fór í eyði um aldamótin síðustu ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 235

SM-151:007 Selá bæjarstæði býli

"Annað býli var Selárbasar, venjulega kallað Selá, við sjó yst í landinu. Þar bjó síðast Árni Torfason og flutti til Ameríku." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 235

SM-151:008 heimild

"Um 1890 var byggt fiskmóttökuhús í Fremri-Eyrarkrök og starfrækt 20-30 ár. Það var ekki í eigu Eyrarbónda ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 235

SM-151:009 heimild um lendingu

Lending er ágæt á Eyri segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 235

SM-151:010 Stekkur örnefni stekkur

"Fyrst er geiri milli Selár og Ytri-Eyrarár. Lækur rennur á skakk niður andið og kemur niður í Ytri-Eyrará nálægt sjó; hann heitir Stekkalækur. Eyrahagi er neðst við Selá inn að vörðu á Stekkamelum. Stekkur er innan við melana, rétt utan við á." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 1

SM-151:011 varða

"Fyrst er geiri milli Selár og Ytri-Eyrarár. Lækur rennur á skakk niður andið og kemur niður í Ytri-Eyrará

nálægt sjó; hann heitir Stekkalækur. Eyrarhagi er neðst við Selá inn að vörðu á Stekkamelum. Stekkur er innan við melana, rétt utan við á." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 1

SM-151:012 heimild um kvíar

"Milli Eyraráa neðst er Eyrarún. Þar voru áður Kvíar, Vörðuholt og Sjónahóll fyrir ofan tún, að svipast um eftir kindum og kúm." segir í örnefnaskrá "Kvíar voru fyrir ofan Eyrarbæinn, og voru þær hlaðnar. Nú er þarna slétt tún." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2; Ö-Eyri ath og viðb., 1

SM-151:013 Vörðuholt örnefni

"Milli Eyraráa neðst er Eyrarún. Þar voru áður Kvíar, Vörðuholt og Sjónahóll fyrir ofan tún, að svipast um eftir kindum og kúm." segir í örnefnaskrá Í athugasemdum og viðbótum segir að ekki sé vitað um vörðu á Vörðuholti.

Heimildir: Ö-Eyri, 2; Ö-Eyri ath og viðb., 1

SM-151:014 heimild um fjárskýli

"(Sauða)Borg var neðarlega í túni og neðst Hesthúsgrund." segir í örnefnaskrá

Hún var gerð af náttúrunnar hendi segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2; Ö-Eyri ath og viðb., 1

SM-151:015 Hesthúsgrund örnefni hesthús

"(Sauða)Borg var neðarlega í túni og neðst Hesthúsgrund." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2

SM-151:016 hellir fjárskýli

"Við Innriána heitir Kúagil neðst við túnið. Þá er djúpur og fallegur botn, kallaður eftir frönskum skipstjóra, Kólonsbotn. Þarna er rák og hellir undir fossi. Í hellinum voru hýstir 50 sauðir fyrir séra Hákon á Kolfreyjustað." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2

SM-151:017 þjóðsaga huldufólksbústaður

"Fullt er af huldufólki í Eyrarlandi. Það hefur sézt úti í Eyrarhaga og upp með Innriánni. Hefur það sézt í glaðasólskini á ferð." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2

SM-151:018 heimild um mógrafir

"Út og upp af Kólonsbotni heitir Kollumelur. Kollumelsmýri heitir út frá melnum. Þar var góð mótekja." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2

SM-151:019 Breiðafossvað heimild um vað

"Upp frá mýrinni [018] er Langasund, mýrarsund, en inn í ánni er Breiðifoss og Breiðafossvað." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2

SM-151:020 Kumlafell örnefni

"Dalsdrög heita upp með fjalli, þar sem Innriáin á upptök sín. Eyrarskarð heitir út og upp af dalnum milli Mosfells og Úrvalstinds, sem heitir öðru nafni Kumlafell. Gat er í tindinum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 2

SM-151:021 Nóngötur heimild um leið

"Neðan í Eyrartindi, inn af Slátturhjallahorni heita Nóngötur (þar er nón frá bæ), rák neðan í Eyrartindi, sem liggur inn í Stöðvarskarðsbotna." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 3

SM-151:022 Mómýri örnefni mógrafir

"Neðan við Fögrubrekku, inn við Merkisá, heitir Mómýri (tekinn mór)." segir í örnefnaskrá Mórinn notaður frá Búðum segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri, 3; Ö-Eyri ath og viðb, 2

SM-151:023 þjóðsaga draugur

"Munnmæli um Selá segja, að þar hafi sézt afturgenginn selur, og átti sá að hafa dregið á eftir sér húðina." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 1

SM-151:024 heimild um uppsátur

"Eyrarhagi er hallandi melur. Fyrir neðan Eyrarhaga er fjara, sem er kölluð Ytrikrókur. Er hann fyrir utan Ytri-Eyrará. Í Ytrikrök var uppsátur; þar var fyrir á árum bryggja. Sjóhús var þar líka fram eftir árum." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 1

SM-151:025 heimild um sjóbúð

"Eyrarhagi er hallandi melur. Fyrir neðan Eyrarhaga er fjara, sem er kölluð Ytrikrókur. Er hann fyrir utan Ytri-Eyrará. Í Ytrikrök var uppsátur; þar var fyrir á árum bryggja. Sjóhús var þar líka fram eftir árum." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 1

SM-151:026 heimild um vatnsból

"Neyzluvatn fyrir bæinn þurfti að sækja upp í Kólonsbotn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 2

SM-151:027 heimild um mógrafir

"Mór var líka tekinn á Krossmýrum og Neðstumýrinni og uppi í Hálsi." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 2

SM-151:028 heimild um mógrafir

"Mór var líka tekinn á Krossmýrum og Neðstumýrinni og uppi í Hálsi." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 2

SM-151:029 heimild um mógrafir

"Mór var líka tekinn á Krossmýrum og Neðstumýrinni og uppi í Hálsi." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 2

SM-151:030 Árbær bæjarstæði bústaður

"Árbær, þurrabúðarbýli, stóð uppi á brekkubruninni fyrir ofan Merki, þar sem nú er endurvarpsstöð fyrir sjónvarp." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Eyri ath og viðb, 3

SM-152 Sævarendi

1696: Jarðardýrleiki 6 hdr. Í bændaeign. BL, 326. 1522: Vík og Sævarendi, samtals 18 hdr. Þorvarði prior á Skriðuklaustri selur Jóni Sæmundssyni jarðirnar. DI IX, 122-123. Hjáleigur og afbýli: Merki, Sævarborg og eitt ónafngreint býli.

1920: Tún 3,3 ha, garðar 420. "Lyng og mosagróður er mjög útbreiddur nema í svonendum Viðrum inn og upp með Jökulsá. Þar voru lambhús, aflögð fyrir löngu. Þar voru einu teljandi engjaslægjurnar í landareigninni. Ræktunarland er nær ekkert og túnið harðlent og bratt." SJM III, 233.

SM-152:001 Sævarendi bæjarstæði bústaður

"Löngu fyrir aldamót var bær byggður niðri á túni, stutt frá læk. Um 1880 tók þennan bæ af í snjóflóði og fórust 4 menn. Þá var bær fluttur út á Sævarborg en Sveinn Halldórsson byggði húsið, sem enn stendur, Fram- og Útbær." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Sævarendi, 4

SM-152:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-152:003 *Naustá* örnefni naust
"Örnefni fyrir utan Naustá út að Merki fyrir neðan kletta, í Sævarendalandi." segir í örnefnaskrá HÞS Naust var við Naustá segir í örnefnaskrá SE
Heimildir: Ö-Sævarendi HÞS, 1; Ö-Sævarendi SE, 4

SM-152:004 *Geitahúsagil* örnefni geitakofi
"Fyrir utan Króklækinn tekur við Ölversmelurinn, sem nær út að Geithúsagiljunum." segir í örnefnaskrá HÞS
Heimildir: Ö-Sævarendi HÞS, 1

SM-152:005 heimild um beitarhús
"Fyrir ofan Ölversmelinn [sjá 004] er Litlihjallinn, og þar upp af utan við Svartagilið er Fálkaklettur, og klettarnir þar fyrir utan eru kallaðir Borgardalsklettar." segir í örnefnaskrá HÞS Borgardalur er upp af Sævarborg þar voru beitarhús segir í örnefnaskrá SE
Heimildir: Ö-Sævarendi HÞS, 1; Ö-Sævarendi SE, 2

SM-152:006 *Merki* bæjarstæði bústaður
"Grasbýlin Merki (tvö) stóðu á mörkum E og Sævarenda, hið ytra í landi R. Það fór í eyði um aldamótin síðustu ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Svo er kallað Grágil utan við Tangann og fjaran Básar þar út með. Þá tekur við Látralækurinn og Látrahæðir þar upp með læknum. Þá tekur við Merki eða Melrakka-eyrar út að landamerkjagilinu eða Miðgilinu, sem var (er) bein lína upp í Stöðvarskarð, sem er landamerki milli Sævarenda og Eyrar." segir í örnefnaskrá HÞS. "Er inn að Naustá, talsver vatnsfall, kemur ofan Fleinsdal. Þá er komið inn að bæ á Sævarenda. Býli var í merki, yzt á Sævarendaströnd." segir í örnefnaskrá SE
Heimildir: SJM III, 235; Ö-Sævarendi HÞS, 1; Ö-Sævarendi SE, 2

SM-152:007 *Vörðumelur* örnefni
"Þá er að minnast á örnefni fyrir innan Naustá. Fyrst er Naustárgilið, svo er kallað Holt fyrir ofan túngirðinguna. Þá var kallað Naustárgilshorn, þar sem áin beygðist til hægri handar. Þar sem neðsti fossinn var, var kallað Blóð-hraun, ég held þar hafi verið dálítið af rauðugrjóti. Þar fyrir innan var Vörðu-melurinn. Þar fyrir neðan var Stöðulgilið, þá Króarmelurinn og Stöðulsmelurinn." segir í örnefnaskrá HÞS
Í athugasemdum og viðbótum segir að varða hafi verið á holtinu.
Heimildir: Ö-Sævarendi HÞS, 2; Ö-Sævarendi ath og viðb, 2

SM-152:008 *Stöðulsmelur* örnefni kvíar
"Þá er að minnast á örnefni fyrir innan Naustá. Fyrst er Naustárgilið, svo er kallað Holt fyrir ofan túngirðinguna. Þá var kallað Naustárgilshorn, þar sem áin beygðist til hægri handar. Þar sem neðsti fossinn var, var kallað Blóð-hraun, ég held þar hafi verið dálítið af rauðugrjóti. Þar fyrir innan var Vörðu-melurinn. Þar fyrir neðan var Stöðulgilið, þá Króarmelurinn og Stöðulsmelurinn." segir í örnefnaskrá HÞS
Heimildir: Ö-Sævarendi HÞS, 2

SM-152:009 *Stekkurinn* örnefni stekkur
"Upp af Vörðumel [007] var Langimelurinn og þar fyrir innan Breiðimelurinn og svo Kúahjallabrekkan inn eftir öllu fyrir neðan Kúahjallann. Fyrir innan Stöðulsmelinn er Stórlækurinn. Svo kemur Stekkurinn og Stekkjarlækjargilin ..." segir í örnefnaskrá HÞS
Heimildir: Ö-Sævarendi HÞS, 2

SM-152:010 *Selnes* örnefni sel
"Svo kemur Stekkurinn [009] og Stekkjarlækjargilin, þá Hlaupbarðið og Hlaupbarðslækurinn, þá Selhnausarnir og svolítið innar Selnesið, þá Selnesgilið eða Stóragilið." segir í örnefnaskrá HÞS
Heimildir: Ö-Sævarendi HÞS, 2-3

SM-152:011 *Viðrahústóft* heimild um lambhús
"Þá fer að halla inn af Kúahjallanum, og þá er kallað Hlaup. Þar inn af eru Viðrarnir. Þá tekur við Viðrahústóftin. Þar var lambhús og hlaða í búskapartíð Halldórs heitins Jónssonar ..." segir í örnefnaskrá HÞS
"Lyng og mosagróður er mjög útbreiddur nema í svonendum Viðrum inn og upp með Jökulsá. Þar voru lambhús, aflögð fyrir löngu. Þar voru einu teljandi engjaslægjurnar í landareigninni. Ræktunarland er nær

ekkert og túnið harðlent og bratt." segir í Sveitum og jörðum í Múlapingi

Heimildir: Ö-Sævarendi HBS, 3; SJM III, 233

SM-152:012 heimild um leið

"Þar upp af [011] er Jökuldalsmelurinn, niður hann var farið með heyband í búskapartíð hans." segir í örnefnaskrá HBS

Heimildir: Ö-Sævarendi HBS, 3

SM-152:013 bæjarstæði bústaður

"Frá honum (Látralæk) inn á Miðstrandartanga eru tangar og básar ónefndir. Á Miðstrandartanga eru tóttarbröt, þar átti einsetumaður að hafa búið." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 1

SM-152:014 *Sævarborg* bæjarstæði bústaður

"Þá er löng fjara inn að Smáhellum. Þar var fiskisælt. Á þessu stykki miðsvæðis var býli, sem heitir Sævarborg; þar bjó Jón, föðurbróðir Karls á Eyri." segir í örnefnaskrá SE Byggt árið 1903.

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 1; SJM III, 234

SM-152:015 *Selnes* örnefni sel

"Utan við Víðra rennur lækur, sem kallaður hefur verið Hlaup. Þar fyrir utan taka við grasbakkar, kallaðir Selnes (engin merki um sel), og Selneseyrar meðfarm ánni fyrir utan." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 3

SM-152:016 heimild um stekk

"Þá [eftir 015] tekur við Hlaupbarð og þar næst Stekkur. Þar eru tættur. Þá er komið nær túni." segir í örnefnaskrá SE. Stekkurinn var tættur í túnbletti við Sævarendaá, sem er á landamerkjum milli Sævarenda og Tungu. Þangað er um 10 mínútna gangur frá bæ." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 3; Ö-Sævarendi ath og viðb, 3

SM-152:017 *Stöðulmelur* örnefni kvíar

"Næst fyrir utan Stekk [016] er stór melur, kallaður Stöðulmelur. Þá tekur við tún á Sævarenda." segir í örnefnaskrá SE "Neðarlega í Stöðulgilinu, innan túngirðingar, voru tættur." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 3; Ö-Sævarendi ath og viðb, 2

SM-152:018 *Bessatættur* heimild

"Fyrir framan Bæjarlæk voru Bessatættur." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 4

SM-152:019 heimild

"Utan við læk voru ónefndar tættur." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 4

SM-152:020 *Hjallur* örnefni hjallur

"Hjallur hét út við sjó." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 4

SM-152:021 heimild um sjóbúð

"Sjöhústótt og Hjallatótt var úti undir Krókalæk." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 4

SM-152:022 heimild um hjall

"Sjöhústótt og Hjallatótt var úti undir Krókalæk." segir í örnefnaskrá SE

Heimildir: Ö-Sævarendi SE, 4

SM-152:023 heimild

"Króarmelur er lítill melur. Á honum er hringlaga tóft, hlaðin úr steinum. Smágil með lítilli vætlu skilur hann frá Holtinu. Innan við hann er stærra gil, Stöðulsgil og síðan Stöðulsmelur og nær Sævarenda. Neðarlega í Stöðulgilinu, innan túngirðingar, voru tættur." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Sævarendi ath og viðb, 2

SM-153 Túnga

1457/1686: Jarðardýrleiki 12 hdr. Í bændaeign. BL, 326. 20.8. 1457: "Jörðin Tunga í faskrudsfirde ... liggur í Kolfrejustadar þjngum" DI V 155. 1457: "Jörðin seld, þá 12 hdr. DI XI, 16. Hefur verið þrífýli og jafnvel fjórþýli í Tungu. Tunguholt Ey-154 hjáleiga, önnur afbýli Tunguhóll, Hólahjáleiga og í Berjuróðri. Tunguholt nýbýli frá 1959 aflagt 1966. Tunguafrétt er sunnan Tungudalsár.

1920: Tún 7,35 ha, garðar 1416m². "Í Norðurdal (Daladal) eru neðst móar, harðvelli og mýrarhöll, við brekkurætur, gróin hlaup. Skollarákar og Breiðarák uppi í fjalli, en Ófæruhjalli í hömrnum uppi undir brún. Tungudalur er vel gróinn. Þar er nokkurt kjarlendi, harðvelli og mýrar neðan til, en ofar fjalldrapi, limur og lyng upp undir skriður og mosafláka. ... Í austur frá bænum er sléttlendi út að sjó og kallað Tungunes Það er að mestu vel gróið mýrlendi með harðvellisblettum hér og þar. Áður voru þar aðalengjar, fremur lélegar, ógreiðfærar og blautar til бага í vætutið, en samfelldar og slegnar árlega." "Engjar voru nokkrar á þrem bæjum á innsveit, Kirkjubóli, Dölum og Tungu, en annars staðar reytingssamar og sums staðar nánast engar." SJM III, 179, 231

SM-153:001 Túnga bæjarhóll bústaður

"Inn af Hala [sjá 019] er lágur grashöfði, kallaður Gamlibær. Þarna sáust húsa-tættur og götuslóðar heim, enda var það aðalbæjarstæði fram á 19. öld." segir í örnefnaskrá

"Lausleg könnun Þjóðminjasafns leiddi í ljós rústir bæjar frá 10. öld." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Tunga, 4

SM-153:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-153:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-153:004 Tunguhóll bæjarstæði býli

"... Tunguhóll og Hólshjáleiga stóðu skammt frá heimabýlunum handan mýrarsund, sem lækjarsytra rann eftir." segir í Sveitum og jörðum í Múlapingi. Norður af Neðrahól [027] er Stórhóll. Þar var býlið Tunguhóll eða Hóll, en síðast var þar Stórahús, fjárhús byggt eftir 1900 á sama stað og bærinn stóð áður." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 230; Ö-Tunga, 5

SM-153:005 Hólshjáleiga bæjarstæði býli

"... Tunguhóll og Hólshjáleiga stóðu skammt frá heimabýlunum handan mýrarsund, sem lækjarsytra rann eftir." segir í Sveitum og jörðum í Múlapingi. "Í suðvestur af Heimatúni er Hólstún ... Yzt á Hólstúni er Hólshali, totulagt hæðarendi, inn og suður af honum Hólshjáleiga og þar norður af Níputótt. Í Hólshjáleigu var búið. Þar hafa komið upp öskuleifar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 230; Ö-Tunga, 4

SM-153:006 heimild um fjárhús

"Þýfðir túnblettir og fjárhústættur." segir í Sveitum og jörðum í Múlapingi

Heimildir: SJM III, 231

SM-153:007 heimild um náthaga

"Torfgarður umhverfis náthaga inni á Norðurdal." segir í Sveitum og jörðum í Múlapingi. "Í norðvesturhorni Ekru [021] eru Náthagi og fjárrétt. Í Náthaga eru sjáanlega tóftarbot, kvíar og stekkur." segir í örnefnaskrá

Fráfærum hætt um 1906.

Heimildir: SJM III, 231

SM-153:008 heimild um sel

"Seljatættur og mörg seljaörnefni inni á miðjum Tungudal." segir í Sveitum og jörðum í Múlapingi. "Út af Heiðarmýri [sjá 032] er Sláttutangi. út af honum er Innri-Selhaus, þar út af Selbrekkur og í þeim Loðbrókarbotnar, skirð eftir rollu ... Utan við Selbrekkur er Ytri-Selhaus. Tættur eru undir Selbrekkum. Þær eru um það bil 1-1 1/2 km gang frá bæ." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 231; Ö-Tunga, 7

SM-153:009 *Hestagarður* heimild

"Svonefndur Hestagarður úti á Nesi, sennilega skjólgarður fyrir hross, sést óljóst nú." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Úti á Stefánsbakka, drjúgan spöl frá Tungudalsá, utanvert við Sortukíl, er Hestagarður, sennilega skjólgarður fyrir Hross. Hann sést nú óljóst." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 231; Ö-Tunga, 2

SM-153:010 *Stekkshús* heimild um beitarhús

"Á Tungudal voru beitarhús á fjórum stöðum. ... talin í röð að utan. Stekkshús notuð til '52, Finnshús aflögð skömmu fyrir aldamót, Stefánshús, hús á Sveinstótt móts við Hjálmagil frá 19. öld." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Innan við Skyggni er Stekkur. Þar eru nú tættur. Þarna voru áður beitarhús frá Tungu, aflögð 1952, og tún, sem hætt er að nytja. Stekkjarhvattnur er inn af stekk ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 231, 232; Ö-Tunga, 5

SM-153:011 *Finnshús* heimild um beitarhús

"Á Tungudal voru beitarhús á fjórum stöðum. ... talin í röð að utan. Stekkshús notuð til '52, Finnshús aflögð skömmu fyrir aldamót, Stefánshús, hús á Sveinstótt móts við Hjálmagil frá 19. öld." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Út og niður af Stefánshúsum er Finnstótt. Utan við Finnstótt er Finnstóttarholt. Niður af Finnstótt er Finnstóttarhvattnur. Ofan og vestan við hann er Finnstóttarfoss, þar sem í Tungudalsá fellur í bratta." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 231, 232; Ö-Tunga, 8

SM-153:012 *Stefánshús* heimild um beitarhús

"Á Tungudal voru beitarhús á fjórum stöðum. ... talin í röð að utan. Stekkshús notuð til '52, Finnshús aflögð skömmu fyrir aldamót, Stefánshús, hús á Sveinstótt móts við Hjálmagil frá 19. öld." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Utan við Fannbotn er gömul beitarhústótt frá Tungu, kölluð Stefánshús eftir Stefáni Einarssyni, áður á Seli. Ekki eru nú sagnir um sel þarna." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 231, 232; Ö-Tunga, 7

SM-153:013 *Sveinstótt* heimild um beitarhús

"Á Tungudal voru beitarhús á fjórum stöðum. ... talin í röð að utan. Stekkshús notuð til '52, Finnshús aflögð skömmu fyrir aldamót, Stefánshús, hús á Sveinstótt móts við Hjálmagil frá 19. öld." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Utan við Ytri-Selhnas við Tungudalsá er Sveinstótt; þar var til forna sauðahús frá Tungu, sem Sveinn Árnason átti." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 231, 232; Ö-Tunga, 7

SM-153:014 *Grjóttótt* heimild

"Ennfremur sagnir um hús á Grjóttótt á Daladal (Norðurdal), sagt að hlaupið hafi á þau, áður en þau voru fullgerð, um 3 km frá bæ." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 232

SM-153:015 *Tungunaust* heimild um naust

"Aftur að utan: Norðanvert á Tungunesi yzt er grasi vaxinn bakki, kallaður Glæsivöllur, var afgirtur til ræktunar og honum þá gefið nafnið af Tungu-mönnum. Á milli ána, út við sjó, heita Tungunaust. Þangað er bátgengt á flóðum. Verið getur, að Tungumenn hafi áður fyrr haft þarna uppsátur." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 2

SM-153:016 *Langigarður* heimild um áveitu

"Inn af Glæsivelli er Stór(a)eyri. Suður af henni liggur Útblá með mörgum tjörnum og Flatabýfi, sem ekki er með bröttum þúfum, allt inn á Langagarð, gömlum áveitugarði (í tíð Páls, afa Friðmars)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 2

SM-153:017 heimild um traðir

"Norðan við Lambabakka er innri hluti Stóreyrar, allt að Traðarhöfða. Hann er gamall jökulruðningur, nafn trúlega dregið af því, að utan í honum eru traðir, sem lágu heim að bæ. Bærinn var fyrrum í þjóðbraut til Breiðdals." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 3

SM-153:018 Þjóðsaga

"Dagmálahóll var einkennilegur malarhóll í forarmýri með grasi grónum garðsrotum allt um kring. Sáust glögg merki þess, að ofan í hann miðjan hafi verið grafið, og liggja sagnir til þess, að þar sé fólgið fé." segir í örnefnaskrá

"Sú sögn fylgir þar með, að þegar menn grófu á fjársjóðinn, hafi þeir séð Tungubæ í loga. Þetta er forn sögn. Menn flúðu, en þegar að var komið á ný, var gröfin fallin saman. Hóllinn stóð síðan óhreyfður, þar til hann var sléttaður að mestu (gerður véltækur). Enn sést þó fyrir honum í túni. Ekkert fannst í hólnum, enda ekkert grafið ofan í hann." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 3-4

SM-153:019 Halahús heimild um útihús

"Suður af bæ heitir Niðurtún. Þar niður af er Hali, gróin meltota. Þar stóð áður Halahús." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:020 heimild um útihús

"Suður af bæ heitir Niðurtún. Þar niður af er Hali, gróin meltota. Þar stóð áður Halahús. Þar hjá og lítið eitt innar (vestar) er Fagurhóll. Þar voru útihús." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:021 Ekruhús heimild

"Vestur af bænum er slétt grund, kölluð Ekra. Sunnan til á Ekrubrunn stóð Ekuhús og þar niður af Ekuhúskinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:022 í Berjuróðri bæjarstæði býli

"Á Ekrubrunn [sjá 021] stóð lítið býli, kallað í Berjuróðri ("til forna"). Rústirnar hafa verið sléttaðar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:023 heimild um hesthús

"Inn af Ekru sunnanverðri eru Hesthúshóll og Hesthústún, þar inn af Nýjatún." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:024 heimild um vatnsból

"Vestan við túngirðingu er Brunnholt, þaðan sem neyzluvatn bæjar er tekið." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:025 Hesthúsmýri örnefni hesthús

"Vestan við túngirðingu er Brunnholt, þaðan sem neyzluvatn bæjar er tekið. Suður af Brunnholti er Hesthúsmýri." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:026 Níputótt heimild

"Yzt á Hólstúni er Hólshali, totulagt hæðarendi, inn og suður af honum Hólshjáleiga [005] og þar norður af Níputótt. Í Hólshjáleigu var búið. Þar hafa komið upp öskuleifar." segir í örnefnaskrá

"Níputótt var sléttuð, en Friðmar telur sig vita, hvar hún er." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 4

SM-153:027 heimild um fjárhús

"Inn af Hólshjáleigu eru Neðrihóll og Hólshvammur, tveir. Á Neðrihól er fjárhús." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 5

SM-153:028 heimild um leikvöll

"Norður af Stórahól [004] eru Norðursléttur, þar inn af Fagridalur, fyrrum leikvöllur barna. Nafnið hefði getað orðið til í því sambandi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 5

SM-153:029 heimild um mógrafir

"Sunnanvert við melinn að Tungudalsá er Stórihvammur. Þar eru mógrafir." segir í örnefnaskrá

Síðast tekinn mót um 1946-7.

Heimildir: Ö-Tunga, 5

SM-153:030 varða

"Stekkjarhvammur er inn af stekk [010] of vestan við hann Vörðumelur. Varða er á Vörðumel, trúlega tómstundargaman manna við fjárgeymslu." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 5

SM-153:031 *Reindalsheiðarvegur* heimild um leið

"Fyrir botn dals er Brattabrekka. Um hana liggur Reindalsheiðar-vegur norðan ár og Svartagils. Gilið er klettagil, dálítið áberandi frá bæ að líta, dökkur blettur inni í dalnum. Fyrir ofan Bröttubrekku er hjalli mikill fyrir dalbotni; um hann liggur vegur til Reindalsheiðar suður í heiðardokkina. Hún er kölluð Dokk. Innarlega í dal norðan megin er Heiðarmýri. Af henni liggur vegur suður yfir Heiðarvað á Löngumela sunnan megin.""

segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 7

SM-153:032 *Heiðarvað* heimild um vað

"Fyrir botn dals er Brattabrekka. Um hana liggur Reindalsheiðar-vegur norðan ár og Svartagils. Gilið er klettagil, dálítið áberandi frá bæ að líta, dökkur blettur inni í dalnum. Fyrir ofan Bröttubrekku er hjalli mikill fyrir dalbotni; um hann liggur vegur til Reindalsheiðar suður í heiðardokkina. Hún er kölluð Dokk. Innarlega í dal norðan megin er Heiðarmýri. Af henni liggur vegur suður yfir Heiðarvað á Löngumela sunnan megin.""

segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 7

SM-153:033 *Göngugrjót* örnefni

"Upp af Ytri-Selhnaus eru Rákarendar, út af þeim Rákar neðan við Neðrinibbu. Rákirnar mynda brúnina á nibbunni. Í Rákunum er Göngugrjót. Þá er komið út á Tunguröð." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 7

SM-153:034 heimild um mógrafir

"Innan við Traðarhöfða, norðan við Tungutún, er Norðurhvammur. Inn af honum er Bæjarholt; þar hjá er Hrafnasteinn. Inn af Bæjarholti er Forarholt (íhleypa). Upp af því er Svarðarmýri. Mór var tekinn þar, líklega fyrir aldamót." segir í örnefnaskrá

Ekki góður mór.

Heimildir: Ö-Tunga, 7

SM-153:035 heimild um náthaga

"Inn af Bárðarstöðum er slétta; á henni byggði Páll í Tungu náthaga fyrir kvíaær. Þar er ræktað tún, nefnt Náthagi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 9

SM-153:036 *Grjóttóft* heimild um fjárhús

"Inn af Náthaga [035] er Grjóttóft, leifar af fjárhúsi og hlöðu, sem varð fyrir krapa- eða aurlaupi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 9

SM-153:037 *Skemmusteinn* örnefni

"Inn og upp af hæðinni [Þórarinshæð] er Skemmusteinn, ekki skemmulaga." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 9

SM-153:038 *Staðarvað* heimild um vað

"Upp af honum [Skemmusteini 037] er Breiðatunga; þar inn og niður af heita Börð. Innan við þau er Staðarbakki. Staðarvað er á Dalsá utanvert við Staðarbakka." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tunga, 9

SM-153:039 heimild

SSM "... nema haugur einn og grashóll í Tungunesi með manngjörðri stétt allt í kring sem enginn veit eftir hvörn orpin muni vera ..."

Heimildir: SSM, 417

SM-154 Túnguholt

Gæti verið sama og Tunguhóll SM-153:004.

SM-154:001 *Túnguholt* bæjarstæði bústaður

SM-155 Dalir

1686: Jarðardýrleiki 20 hdr. Bænhús var líklega á jörðinni. Eign Kolfreyjustaðarkirkju. BL, 325. Hjáleigur og afbýli: Dalssel og Hólagarði (SM-156).

1920: Tún 4,5 ha, garðar 480m² "Engjar voru nokkrar á þrem bæjum á innsveit, Kirkjubóli, Dölum og Tungu, en annars staðar reytingssamar og sums staðar nánast engar." Dalurinn sem bærinn er nefndur eftir kallast Daladalur. "Dalurinn er um 6 km langur utan frá Ljótunsá og inn að 200 m hæðarbrún við Dalsá milli Suður og Norðurafreittar utan við Skógarmannagil. Undirlendi í dalnum er tiltölulega breitt, einkum norðan ár og allt vel gróið. Þar eru engjalönd víðlend, "engjar samfelldar, bæði þurrar og blautar og hálfdeigjur, sæmilega grasfegnar og víða greiðfærar, véltækar með- blettur voru slegnar annað og þriðja hvert ár". SJM III, 179, 227

SM-155:001 *Dalir* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

SM-155:002 *Kirkjugarðshóll* mannabein bænhús

"Ekki er talið í Prestatali og prófasta að bænhús hafi verið í D eða önnur kirkjuleg stofnun, en rétt utan við bæ er lítill hóll með hringamynduðum þúfnakraga í kring og heitir Kirkjugarðshóll. Staðhættir benda til, að þarna sé grafreitir frá pápísku." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

"Rétt fyrir utan bæinn heitir Kirkjugarðshóll. Þar sést einnig móta fyrir kirkjugarði. Er hann kringlóttur og stórar þúfur í kringum hann. Bænhús mun hafa verið í Dölum fyrir á öldum. Fjárhús var byggt upp á hólnum um 1880. Þá komu þar upp bein, og hættu menn þá við fjárhúsbygginguna og sléttu yfir rústirnar." segir í örnefnaskrá SS

SSM: Í Wilkingsmáldara er þess getið að sex bænhús séu í sókninni og greitt fyrir hið 7da, en staðsetningar þeirrar ekki getið. Í sóknarlýsingu frá 1841 er þess getið að hús sem nefnd eru bænhús standi á Vattarnesi, Kolmúla og Vík, og þess getið að almæli sé að hin hafi verið á Kirkjubóli, Berunesi, Brimnesi og Dölum. Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum

Heimildir: SJM III, 227; Ö-Dalir, 6; SSM, 414

SM-155:003 *Dalssel* bæjarstæði býli/sel

"Dalasel hét afbýli frá D rúman 1km innan við bæ og sunnan við ána. Þar var fjárhús frá 1939 til 1956 og er jafnan kallað "á selinu"." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Fyrir utan Hnausinn, niður við Dalsá, er svokölluð Urð. Er það hlaup, sem runnið hefur ofan úr Suðurfjalli alveg niður í Dalsá. Fyrir innan Hnaus er Stórilækur. Bakkarnir fyrir innan Stóralæk eru kallaðir Börð. Þá er Selhvammur. Fyrir innan hann er Sel." segir í örnefnaskrá SS

Fyrst byggð þar um 1860-70. Aðeins búið þar svo vitað sé í um 10 ár en þó eru þar miklar tóftir segir í Sveitum og jörðum í Múlasýslu Um 1,5-2 km frá bæ.

Heimildir: SJM III, 227; Ö-Dalir SS, 1

SM-155:004 *Teitsgarður* heimild

"Leifar af garði sáust greinilega víða vesta, norðan og austan túns. Munnmæli um, að garðinn hafi hlaðið ríki Teitur, gæti verið sá sem flytur að Dölum frá Skriðu Breiðdal 1740." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

"Á nokkrum stöðum skammt utan túns sést móta fyrir hlöðnum garðbrotum. Hefur auðsýnilega verið vörzlugarður kringum bæinn. Var hann víst nefndur Teitsgarður." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: SJM III, 228; Ö-Dalir, 6

SM-155:005 *Vaðhorn* örnefni vað

"Fyrir botni Lambadals er Vaðhorn (nið nyrðra) utan við Lambaskarðið." segir í örnefnaskrá SS
Heimildir: Ö-Dalir SS, 1

SM-155:006 *Heiðarvað* heimild um vað

"Neðan við skörðin er Fagrahlíð með grasgeirum og klettum. Utan við hlíðina er hjalli, kallaður Fögruhlíðarhjalli. Út og niður af Fögruhlíð eru Tröllabotnar. Innst í Tröllabotnum er vað á Hrútá, kallað Heiðarvað; eftir að yfir það kemur, er farið sunnan við Hrútána til Stuðlaheiðar." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 3

SM-155:007 heimild um kolagröf

"Fyrir neðan Rótarbotn og utan Hrútá, allt niður að Dalsá, eru Hrútármóar, skóglendi; þar hefur verið gert til kola, og sér þess merki (kolagryfjur)." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 3

SM-155:008 heimild um mógrafir

"Rótarbakkar innst neðan við Enni. Eftir þeim rennur Rótarbakkalækur. Fyrir utan Rótarbakka er Blá. Í henni miðri er Engjahóll. Skammt fyrir neðan Engjahól eru Mógrafir eða Svarðargrafir. Þar var tekinn upp mór fram undir 1950." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 3

SM-155:009 heimild

"Rétt fyrir utan og neðan Mógrafirnar [008] var kofi, Svarðarkofi eða Mókofi. Í daglega tali kallað að fara inn í Mó eða Svarðarkofa." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 3

SM-155:010 heimild um stekk

"Fyrir neðan Hnausa eru Stekkjarbakkar (utan við Hvammana). ... Stekkur var yzt á Stekkjabökkunum. Þar var lengi síðan Rétt, sem var réttað í við smölun á fé til rúnings. Réttarhvammur utan við Stekkjarbakkana, þar sem Réttin stendur. Síðast réttað í Réttinni 1963." segir í örnefnaskrá SS

Í svörum við spurningum segir að síðustu fráfarur hafi verið 1911 en stíað hafi verið til 1928.

Heimildir: Ö-Dalir SS, 4; Ö-Dalir svör við sp, 2

SM-155:011 heimild um rétt

"Fyrir neðan Hnausa eru Stekkjarbakkar (utan við Hvammana). ... Stekkur var yzt á Stekkjabökkunum. Þar var lengi síðan Rétt, sem var réttað í við smölun á fé til rúnings. Réttarhvammur utan við Stekkjarbakkana, þar sem Réttin stendur. Síðast réttað í Réttinni 1963." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 4

SM-155:012 *Goðaborg* örnefni

"Innri-Þverárdalur gengur á bak við Hafrafell, milli þess og Hallberutinds, en Ytri-Þverárdalur norður á milli Kollufells og Goðaborgar (engar sagnir eru um hana og engar rústir uppi á henni, fjallið er slétt að ofan) eða Goðaborgartinds." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 4

SM-155:013 *Gamlistekkur* heimild um stekk

"Fyrir utan Þverárlæk, upp undir Brekkum út að Hlaupi, heita Grundir. Á þeim mótar fyrir tóftum (nú horfnar undir tún), kallaðar Gamlistekkur eða Grænistekkur." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 5

SM-155:014 *Kvíagjótgil* örnefni kvíar

"Beint niður af Gamalstekk [013] er Kvíagjótgil niður undir Dalsá." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 5

SM-155:015 *Kofagil* örnefni

"Þar fyrir utan [014] eru Lindar ... Kofagil er rétt utan við Lindarnar og rétt fyrir innan bæinn." segir í örnefnaskrá SS

Í svörum við spurningum segir að enginn kofi sé við gilið.

Heimildir: Ö-Dalir SS, 5, Ö-Dalir svör við sp, 2

SM-155:016 *Hesthúshóll* örnefni hesthús

"Upp úr Lindunum [sjá 015] er Hesthúshóll, efst í honum eru Stórusteinar." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 5

SM-155:017 heimild um fjós

"Beint niður af bænum voru allmiklar tættur, Fjósatættur; nú er búið að slétt yfir þær. Fyrir neðan Fjósatættur er Myllubali, og einnig var þar Myllulækur, nú aftekinn. Hét sá lækur Bæjarlækur, þegar kom upp hjá bænum og upp úr." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Dalir SS, 6

SM-155:018 *Myllubali* örnefni mylla

"Beint niður af bænum voru allmiklar tættur, Fjósatættur; nú er búið að slétt yfir þær. Fyrir neðan Fjósatættur er Myllubali, og einnig var þar Myllulækur, nú aftekinn. Hét sá lækur Bæjarlækur, þegar kom upp hjá bænum og upp úr." segir í örnefnaskrá SS

Í svörum við spurningum segir að mylla hafi verið við lækinn, ekki verið þar síðan fyrir 1880.

Heimildir: Ö-Dalir SS, 6; Ö-Dalir svör við sp, 2

SM-156 Hólagerði

Var hjáleiga Dala 1/3 af heimajörðinni, eign Kolfreyjustaðakirkju

1920: Tún 2,36 ha, garðar 100 (?) m². "Undirlendi er lítið, móabörð og mýri, og neðan við bæina kallað Nes, nú ræktað. Bæjarhúsin standa á grasivöxnum hólum, og umhverfis er gamla túnið, mestmegnis í halla, og upp af því allbrött brekka til fjalls, grýtt en mjög vaxin birkikjarri og lyngi og graslautir kvíslast um, þurrt land og þokkafullt. Framan og ofan við bæ eru hólarnir, sem bærinn dregur nafn af, hálfgróin hólaþyrping með líku gróðurfari. Engjar þóttu reytingssamar neðan fjalls, en samfelldar uppi í Sauðadal í 300-400 m hæð í fjalli." SJM III, 224

SM-156:001 *Hólagerði* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

SM-156:002 heimild um kálgarð

"Í hlaðvarpa gömlu bæjarhúsanna voru sáðgarðar með hlöðnum veggjum, annar (HI) með óbreyttum ummerkjum enn, en hinn vék að fullu er nýtt íbúðarhús var byggt 1956." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 224

SM-156:003 *Fornistekkur* heimild um stekk

"Fornistekkur kallast staður um 10 mín. gang frá bæ; þar eru tóttarbrot á grasbala, en ókunnugt nú hvenær stekkur var þar í notkun." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. Ofan úr Hrossadal framan við Lönguhlíð rennur Bæjarlækur. Framan og neðan við Lönguhlíð er Fremrihlíð, liggur upp og niður. Framan og neðan við Fremrihlíð standa Stórusteinar. Niður af Lönguhlíð heitir Fornistekkur (rústir sjást)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 224; Ö-Hólagerði, 2

SM-156:004 heimild um stekk

"Annað stekkjarbrot nær bæ og kvíaból í túnjaðri." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir að ofar en Stekkur [006?] heiti Stekkaenni og þar sjáist rústir.

Heimildir: SJM III, 224; Ö-Hólagerði viðb og ath, 2

SM-156:005 heimild um kvíar

"Annað stekkjarbrot nær bæ og kvíaból í túnjaðri." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Kvíar voru í túnjaðri; þar heitir Kvíaból, auk þess færíkvíar í túni." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 224; Ö-Hólagerði viðb og ath, 2

SM-156:006 heimild um stekk

"Neðan við Hrossadal heita Hólar. Um þá rennur Stekkalækur, rétt utan við hann var Stekkur. Þar fyrir utan og ofan var Stekkamelur." segir í örnefnaskrá

"Stekkalækur á upptök í Djúpagili, milli Langahryggs og Stóramels. Árið 1980 (1. nóv.) hljóp Hrossadalsá niður

Hrossadal og í Stekkalæk með miklum landspjöllum. Þá hvarf Stekkur undir malarurð, en þangað til sást vel fyrir rústum og grasbali umhverfis. Fjarlægð frá bæ 5-600 metrar." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 1-2; Ö-Hóllagerði ath og viðb, 2

SM-156:007 *Baðstofuhraun* heimild um fjárhús

"Baðstofuhraun heitir í Hólum og Hámelur utan við Stekkalæk (Baðstofuhraun er stórgrýttur hryggur, nafn óskiljanlegt)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 2

SM-156:008 *Draugagrjót* örnefni

"Bæjargil er í túninu og nokkur smágil framar, eitt heitir Draugagrjót, hin nafnlaus." segir í örnefnaskrá

"Sögn, sem ekki er tímasett, greinir svo frá, að maður nokkur hafi haft hug á að fá ábúð á jörðinni og reynt að hræða fólk af bænum og fengið til þess vinnukonu eða stúlku á Gestsstöðum. Hún á svo að hafa falið sig í grjótinu og laumast heim að bænum og gert hark og "reimleika", en skotizt í hvarf, þegar að var gáð." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 2; Ö-Hóllagerði viðb og ath, 2

SM-156:009 *Hesthústún* örnefni hesthús

"Úttún heitir fyrir utan Bæjargil og Hesthústún innst á túninu." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 2

SM-156:010 *Fjárhúsmelur* örnefni fjárhús

"Fjárhúsmelur hét upp af Hesthústúni [009]." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 2

SM-156:011 heimild um heygarð

"Heygarður var inni í túninu, nú horfinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 2

SM-156:012 *Einstigsgil* heimild um leið

"Nokkuð fyrir utan tún er Einstigsgil ..." segir í örnefnaskrá. Stígur er upp úr Einstigsgili neðst og upp á Einstigsmel, var mjór og ekki fær nema einum hesti í senn." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 2; Ö-Hóllagerði viðb og ath, 2

SM-156:013 heimild um hjall

"Hjallmelur heitir utan og neðan við Úttún. Þar var hjallur rétt ofan við melinn. Þar var fiskur þurrkaður, enda var sjór þá stundaður ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði, 2

SM-156:014 heimild um mógrafir

"Mór var tekinn upp í Sauðadal, nefnt í Grafning. Hann þótti mjög góður til eldsneytis." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Mest 18 stungur.

Heimildir: Ö-Hóllagerði ath og viðb, 2

SM-156:015 heimild um ristu

"Torfmelur, ofan við Nesið, flatur, lágur melur; þar var þurrkað torf. Þar upp af er Torflækur og Torflækjargil framan við túnið." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði viðb og ath, 3

SM-156:016 *Baðstofa* heimild um fjárhús

"Baðstofuhóll, utan við Hesthúslæk. Bóndi hafði ráðgert að byggja þar baðstofu, en varð fjárhús, sem svo var nefnt Baðstofan." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hóllagerði viðb og ath, 3

SM-157 Geststaðir

1686: Jarðardýrleiki 10 hdr. Konungsjörð að hálfu á móti Kolfreyjustaðarkirkju. BL, 325. 1397: Máldagi Kolfreyjustaðarkirkju: "Og onnur half jord er heiter Gestader." DI IV 227-228

Tvíbýlisjörð til 1931, Frambær og Útbær og var Útbær kirkjujörðin.

1920: Tún 4,65 ha, garðar 836 m². "Undirlendi er töluvert á G í framhaldi af Kirkjubólssnesi inn með Dalsá, sem er fjarðará Fáskrúðsfjarðar og fellur út sveitina inn af fjarðarbotni. Því hallar dálítið niður að ánni, og skiptast þar á holt, sum grýtt, og mýrar, ræktunarskilyrði í erfiðara lagi. ... Engjar þóttu ósamfelldar í neðra en samfelldar uppi í fjallinu, einkum í Sauðadal, sem liggur í um 300 m hæð inn og niður af Hoffelli, gott land til slægna og beitar, en erfitt aðsóknar." SJM III, 221.

SM-157:001 *Geststaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

SM-157:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

SM-157:003 heimild um kolagröf

"Fyrir utan Ljótunsá heitir fyrst Ljótunsármell. Svo koma tvö gil, Innra- og Ytra-Kolagil, og melur á milli þeirra, sem heitir Kolagilsmell. Ofan heitir þar Drápsgil, þar fennti fé. Fyrir ofan Kolagilsmel eru Neðri- og Efri-Hæðir. Þarna eru kolagrafir í Skóginum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 1

SM-157:004 heimild um sel

"Þá kemur Langimelur utan við Kolagil [003]. Þá þá kemur Langamelsgil. Á þessu stykki, sem er að miklu leyti samfelldur kjarrskógur, eru þessir lækir: Kolagilslækir tveir, utan við þá er Selmýri. Þar hefur verið sel (rústir)." segir í örnefnaskrá

Í svörum við spurningum segir að rústirnar séu greinilega um 15 m. röskan gang frá bæ.

Heimildir: Ö-Geststaðir, 1; Ö-Geststaði svör við sp, 1

SM-157:005 *Stekkalækur* örnefni stekkur

"Þrír lækir koma ofan úr Hoffelli, Stekkalækur yztur, svo Gunnarslækur og svo Oddsáin (Ossáin)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 3

SM-157:006 *Eiríksshússtættur* heimild um beitarhús

"Fyrir utan Oddsá [005] niðri við Sléttu er Víðines niður við á. Ofan við það, meðfram Oddsá, er Eiríksshússgil og Eiríks hússmell. Það hafa verið beitarhús (tættur)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 3

SM-157:007 heimild um herslubyrgi

"Ofar milli Oddsár [sjá 005] og lækjar er Galtamell og Galtamelsmýrar sitt hvoru megin við hann. Króarmell er ofar, þar sem að sjást merki til að hafi verið þurrkkrær, kringlóttar, hlaðnar úr steinum, allar niður fallnar (hafðar til að þurrka fisk löngu fyrir minni bónda)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 3

SM-157:008 heimild um leið

"Framar [en 007] er Oddsárgil og ofar Hestabotnar. Þar fyrir ofan heita einu nafni Brekkur ... Í Brekkunum heitir Neðri- og Efri-Götumell; um þær götur var hey flutt fyrrum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 3

SM-157:009 *Eiríksstekkar* heimild um stekk

"Ofan við þá [Bakka] er Bæjargilsmell, Innri- og Ytri-, og Bæjargil á milli melanna. Utan við ytri melinn, sem stundum var kallaður Eiríksstekkamell, var Eiríksstekkagil og neðan við það Eiríksstekkar með greinilegum rústum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 3

SM-157:010 heimild um leið

"Utan við Eiríksstekkagil [009] var stór höfði, er nær út að landamerkjum og heitir Traðarhöfðamell. Um hann

lágu margar götur. Stundum var hann kallaður Kúahöfði ... nú heitir þetta Vegamell eftir vegi, sem nú er lagður hér." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 3-4

SM-157:011 *Gamlistekkur* heimild um stekk

"Þá [eftir 010] kemur Stekkamelur, Neðri-, og Stekkagil og Efri-Stekkamell. Nálægt honum er Gamlistekkur með greinilegum rústum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:012 *Neðrasel* heimild um sel

"Fyrir ofan þetta [011] heita einu nafni Blettir upp undir Neðri-Hnausa. Í þessum Blettum er Neðra- og Efrasel, skammt fyrir neðan Hnausa." segir í örnefnaskrá

Samkvæmt svörum við spurningum sjást rústir á báðum seljum, stutt á milli þeirra, um 20 mín frá bæ.

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4; Ö-Geststaði svör við sp, 3

SM-157:013 *Efrasel* heimild um sel

"Fyrir ofan þetta [011] heita einu nafni Blettir upp undir Neðri-Hnausa. Í þessum Blettum er Neðra- og Efrasel, skammt fyrir neðan Hnausa." segir í örnefnaskrá

Samkvæmt svörum við spurningum sjást rústir á báðum seljum, stutt á milli þeirra, um 20 mín frá bæ.

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4; Ö-Geststaði svör við sp, 3

SM-157:014 *Gildruhraun* örnefni refagildra

"Viðarhraun, þar fannst íslenska öspin í skóginum. Þar heitir Gildruhraun, Rjúpnagil, Blettamell." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:015 heimild um mógrafir

"Mótaka var mikið í Mógili [utan við 006] og þótti góð." segir í svörum við spurningum

Heimildir: Ö-Geststaði svör við sp, 2

SM-157:016 heimild um áveitu

"Örnefni í túni: Veitubakkar eru neðst á túni; á þá var veitt vatni; út frá þeim eru mýrar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:017 *Kofatunga* örnefni

"Þá [eftir 016] er Stóratunga fyrir framan bæ og Lækjartunga of Kofatunga ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:018 heimild um kvíar

"Þá [eftir 016] er Stóratunga fyrir framan bæ og Lækjartunga of Kofatunga, Ytri- og Fremri-Stöðull og Kvíastæði ofar, Lanatún, þar voru kvíar ..." segir í örnefnaskrá Í svörum við spurningum segir að ær hafi verið mjólkaðar á Stöðli en ekki sjáist móta fyrir kvíum. Þær hafi ekki verið á Lanatúni, um 600 m frá bæ.

Fráfærur lögðust af um 1930.

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4; Ö-Geststaði svör við sp, 3

SM-157:019 *Borgartún* örnefni fjárskýli

"Þá [eftir 016] er Stóratunga fyrir framan bæ og Lækjartunga of Kofatunga, Ytri- og Fremri-Stöðull og Kvíastæði ofar, Lanatún, þar voru kvíar, Borgartún, Efratún, Neðratún fyrir utan læk ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:020 *Fjósatóttartún* örnefni

"Þá [eftir 016] er Stóratunga fyrir framan bæ og Lækjartunga of Kofatunga, Ytri- og Fremri-Stöðull og Kvíastæði ofar, Lanatún, þar voru kvíar, Borgartún, Efratún, Neðratún fyrir utan læk, Miðhústún, Lindarmýri eða Fjósatóttartún." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:021 *Hjalltótt* örnefni

"Hóll í túni heitir Hjalltótt." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:022 *Hesthúsatún* örnefni hesthús
"Hesthústún hét fyrir utan bæ." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Geststaðir, 4

SM-157:023 *Nýistekkur* heimild um stekk
"Nýistekkur er utan við tún, en innan girðingar." segir í örnefnaskrá. Nýi-Stekkur mun hafa verið notaður í tengslum við fráfærur, þar er réttartótt segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Geststaðir, 4; Ö-Geststaðir svör við sp, 3

SM-157:024 *Völvusteinn* örnefni
"Völvusteinn er út og niður af bæ." segir í örnefnaskrá
Ekki á upphaflegum stað, nú um 50 m frá fyrri staðsetningu. Var rétt hjá Hjallatóttinni 021 segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Geststaðir, 4; Ö-Geststaðir svör við sp, 3

SM-160 Kjappeyri

1686: Jarðardýrleiki 13 hdr. Eign Skriðuklausturs. BL, 325. [1491-1518] Örnefnið fyrir í mállega Kolfreyjustaðarkirkju sem á þá "skogarteig j kapteygjarland" DI VII, 30 Einnig nefnt Kappeyri. Mjóeyri afbýli. 1920: Tún 3,11 ha, garðar 200m². "Um neðra landið skiptast á mýrlendi, holt og ásar og gróður m.a. birkikjarr á Búðarströnd, fjalldrapi, víðir, beitleyng og berjalyng. ... K er góð bújörð að flestu leyti. Haglendi er að vísu lélegt fyrir stórgripi en ágætt fyrir sauðfé, ræktunarskilyrði nokkur, þótt sums staðar séu óhæg vegna halla." SJM III, 215.

SM-160:001 *Kjappeyri* bæjarhóll bústaður
"Torfbær til '13 ... Byggt timburhús '13 á grunni hins ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: Túnakort 1920; SJM III, 216

SM-160:002 heimild um beitarhús
"Út við Gilsá gengur Árhafnartangi skammt í sjó fram. Þar voru beitarhús fyrir 100 sauði í tíð Einars Björnssonar, lögð niður 1947." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 215

SM-160:003 *Mjóeyri* bæjarstaði bústaður
"Innar er viti á Mjóeyri og raunar býli frá 1924-1937." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 215

SM-161 Brimnes

1686: Jarðardýrleiki 20 hdr. Sennilega bænhus á jörðinni. Eign Kolfreyjustaðarkirkju. BL, 325. Tvíbýli var fram yfir aldamót 1900.
1920: Tún 3,23 ha, garðar 300m². "Bærinn stendur skammt upp af bugt innan við Brimnesið og landið neðan fjalls allt grösugt og megnið af því votlent. Þar hafa verið áætlaðir 50-60 ha. ræktanlegs lands. Ofar í brekkum og hlíðum vex fjölbreyttur gróður og vottar fyrir kjarri. ... Gilsá kemur af Gilsárdal, 200-400 m háum norðvestlægum dal milli Kappeyrmúla og Örnólfsfjalls. Gilsá er mest þverá við Fáskrúðsfjörð ... Upp með ánni að utan er þurrt gróðurlendi, harðvellisbalar og bakkar, gott sláttuland, en utar grösugar mýrar. Neðsti hluti vallendisins heitir Ljósuflatir ... Gamla túnið var stórþýft og fremur harðlent, beitaland gott, en nokkuð þröngt og snjóþungt." SJM III, 212-213.

SM-161:001 *Brimnes* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1920

SM-161:002 heimild um bænhús Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum.

SSM: Í Wilkingsmáldara er þess getið að sex bænhús séu í sókninni og greitt fyrir hið 7da, en staðsetningar þeirrar ekki getið. Í sóknarlýsingu frá 1841 er þess getið að hús sem nefnd eru bænhús standi á Vattarnesi, Kolmúla og Vík, og þess getið að almæli sé að hin hafi verið á Kirkjubóli, Berunesi, Brimnesi og Dölum. Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum

Heimildir: SSM, 414

SM-161:003 heimild um uppsátur

"Undan ytri fjörunni eru tvö sker, sem heita Karl og Kerling. Þá er Innri- og Ytri-Hafnarfjara, utan við ytri fjöruna heita Hafnarflúðir. Þá kemur Bæjarsandur eða Bæjarfjara. Hafnarfjörurnar eru aðaluppsátur Brimnesmanna, einkum ytri fjaran." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Brimnes, 1

SM-161:004 heimild um lendingu

"Þá [eftir 003] koma tveir nafnlausir básar innan við Helguklöpp. Fyrir utan Helguklöpp er Gjögurklöpp, hún nær lengst út af öllum klöppum. Við hana er þrautalending þegar ófært er annars staðar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Brimnes, 1

SM-161:005 *Stekkafjara* örnefni stekkur

"Fyrir utan hana [004] er Gjögrið. Utan við Gjögrið er Stekkafjara. Innan við hana er Stekkafjörusker." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Brimnes, 1

SM-161:006 heimild um sjóbúð

"Utan við Stekkafjöru [005] er Þórarinstangi (óvíst nafn). Þar var sjóhús frá Brimnesgerði." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Brimnes, 1-2

SM-161:007 heimild um mógrafir

"Ofan við veg er Gilsárhraun. Þar er samkomuhús ungmennafélagsins. Þá eru mýrar og melar sem heita Ljósufletir eða Ljósuflatir. Fyrir ofan þær er kollóttur mell, Mómelur. Fyrir ofan hann var tekinn mór í fjölda ár, góður." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Brimnes, 2

SM-161:008 *Vörðumelur* örnefni

"Þetta nær út að Innra-Bæjarlæk. Þá kemur öldustykkið upp af túni og heitir Vörðumelur milli Ytra- og Innra-Bæjaklæks." segir í örnefnaskrá

Í athugasemdum segir að engin varða sé á melnum.

Heimildir: Ö-Brimnes, 2; Ö-Brimnes ath, 1

SM-161:009 heimild um stekk

"Fyrir neðan veg og utan túns er Stekkatún, upp af Stekkafjöru. Þá koma tveir Stekkafjörulækir og stutt á milli ..." segir í örnefnaskrá

Í athugasemdum segir að á Stekkatúni séu tættur sennilega eftir stekk.

Heimildir: Ö-Brimnes, 2; Ö-Brimnes ath, 2

SM-161:010 heimild um leið

"Vegur lá um Örnólfsskarð upp með Gilsá og út Kinn og upp í skarð." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Brimnes, 3

SM-162 Brimnesgerði

Var hjáleiga Brimness, Kolfreyjustaðakirkjueign. Nefnd í eyðibýlatali OO. Eitt ónafngreint afbýli í landi jarðarinnar.

1920: Tún 2,78 ha, garðar 130m². "Tún harðlent og jarðgrunnt sums staðar, 1/3 hl. þess sléttur. Engjar reytingssamar, sumar nærtækar." SJM III, 211.

SM-162:001 *Brimnesgerði* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1920

SM-162:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-162:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-162:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-162:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-162:006 bæjarstæði býli
"Á bökkunum innan við ána eru tættur af gömlu býli; það mun hafa verið í byggð um aldamót." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 211

SM-162:007 heimild um lendingu
"Þá er fjara nokkur og tangi utan fjörunnar, hann er kallaður Kríkaklöpp. Það er frá franska tímanum. Þeir lögðu bátum sínum að klöppinni, sóttu vatn í ána og hálfylltu þá af vatni. Þeir voru á tréklossum, en klöppin óslétt." segir í örnefnaskrá GÁ
Heimildir: Ö-Brimnesgerði GÁ, 1

SM-162:008 *Efra-Kúavað* heimild um vað
"Villingará er utan við bæ. Fyrir ofan er á henni tvö vöð, Efra- og Neðra-Kúavað." segir í örnefnaskrá GÁ
Heimildir: Ö-Brimnesgerði GÁ, 1

SM-162:009 *Neðra-Kúavað* heimild um vað
"Villingará er utan við bæ. Fyrir ofan er á henni tvö vöð, Efra- og Neðra-Kúavað." segir í örnefnaskrá GÁ
Heimildir: Ö-Brimnesgerði GÁ, 1

SM-162:010 *Mógrafir* heimild um mógrafir
"Utan við Villingará heitir neðst Klif, neðan við veg. Þá taka við Mógrafir." segir í örnefnaskrá GÁ. Í örnefnaskrá SE segir að þar hafi verið mótak.
Heimildir: Ö-Brimnesgerði GÁ, 3; Ö-Brimnesgerði SE, 2

SM-162:011 heimild um leið
"Milli Klifanna [Efraklifs og Neðraklifs ...] lágu hestagötur og síðan þjóðvegur. Það var alltaf forneskja yfir þessum stað, var talin álf[a]byggð." segir í svörum við sp.
Heimildir: Ö-Brimnesgerði svör við sp, 2

SM-162:012 heimild um huldufólksbústað
"Milli Klifanna [Efraklifs og Neðraklifs ...] lágu hestagötur og síðan þjóðvegur. Það var alltaf forneskja yfir þessum stað, var talin álf[a]byggð." segir í svörum við sp.
Þar sáust ljós og menn hurfu þar.
Heimildir: Ö-Brimnesgerði svör við sp, 2

SM-163 Höfðahús

1686: Jarðardýrleiki 6 hdr. Konungsjörð. BL, 325. Afbýli Höfði.
1920: Tún 3,93 ha, garðar 224m². "Nokkuð brattlendi er alla leið niður í sjó, brekkur og hallandi hjallar, en strandlengjan mestmegnis klappir og flúðir með malarfjöruskotum á milli hér og þar. ... Gamla túnið var allt í halla, þýft, fremur deiglent mestallt, en grasgefið og nokkuð jarðdjúpt. Engjar votlendar, nokkuð samfelldar og greiðfærar, mestallar í fjalli og efstu slægjur uppi á Brattahjalla undir Sniðfjalli. Heyfall gott." SJM III, 209

SM-163:001 *Höfðahús* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1920

SM-163:002 *Höfði* bæjarstæði bústaður
"Grasbýlið Höfði var á mörkum H og Árnagerðis. Þar bjó síðast Ámundir Finnbogason eftir að hann flutti frá Brimnesgerði." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 209

SM-163:003 heimild um varnargarð
"Hlaðinn varnargarður við Heljará." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 209

SM-163:004 heimild um fjárhús
"Mikið af rústum, sennilega fjártóttum, við Hauganes." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 209

SM-163:005 *Innrihöfn* heimild um lendingu
"þar næst er Haugsnes, þar sem Höfðahúsmenn höfðu aðalhöfn sína beggja megin við nesið og þá var kölluð Innri- og Ytrihöfn." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Höfðahús, 1

SM-163:006 *Ytrihöfn* heimild um lendingu
"þar næst er Haugsnes, þar sem Höfðahúsmenn höfðu aðalhöfn sína beggja megin við nesið og þá var kölluð Innri- og Ytrihöfn." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Höfðahús, 1

SM-163:007 heimild um leið
"þar næst er Haugsnes, þar sem Höfðahúsmenn höfðu aðalhöfn sína beggja megin við nesið og þá var kölluð Innri- og Ytrihöfn. Þarna var löng sjávangata frá Höfðahúsum." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Höfðahús, 1

SM-163:008 heimild um hjall
"Þá tekur [eftir 007] við Langafjara og því næst Höfðahúsaklökk við Hjallfjöru. Þar var hafður hákall, og þar gengu á land tvö bjarndýr, sem rifu í sig hákallinn ..." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Höfðahús, 1

SM-163:009 *Svartiklettur* þjóðsaga huldufólksbústaður
"Beint niður af bæ er Svartiklettur niðri í sjó. Þar heyrðist strák huldufólk hósta í klettinum." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Höfðahús, 1

SM-163:010 heimild um leið
"Hlíðarbrún var fyrir neðan engjarnar og þar fyrir neðan Hlíð. Þá voru reiðgötur fram fyrir ofan bæinn um sveitina." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Höfðahús, 1

SM-164 Kolfreyjustaður

1696: Jarðardýrleiki 12 hdr. Í bændaeign. BL, 325. Kirkjustaður. c. 1200 Jörðin nefnd í kirknaskrá Páls, DI XII 5. "[1367]: clxxii. Kirkia hins heilaga Sixti á koltreyustodum á heimaland allt með gognum og giædum. les vilchinsbok" Hítardalsbók DI III 233. 1397: "á heimalannd allt með gognumm oc giædum oc Andey [+skógarteig, skógarhögg, skóg] Þar skal vera prestar ij. þangad liggur under af xv bæiumm tiund með lysitollum. eru hier af vij bænhs oc greitt fyrir hid viij. vj aurar af hvoriu. vtann af einu x aurar. ... Item gefist til xvvc jord er heiter Vodlar. oc þar með xij ær oc ij kyr. Og onnur half jord er heiter Gestader." DI IV 227-228 20.8.1457: "Jörðin Tunga í faskrudsfirde ... liggur í Kolfreyjustadar þjngum"; DI V 155 [1491-1518]: Máldagi. DI VII, 30 [1491-1518] "Koltrivystadar kirkia á heimaland allt ... skogarteig j

kapteygjarland. jtem fasta eign: iiij kot: oc halft kot vid kong: þridivng j ollvm reka: hvad sem a ber millvm Gardzaar og hrvnaar. jtem lamb til abyrgdar hvertt aar: þar liggia til xv bæier: þar fellur ..." DI VII, 30 máldagi er þá yngri en hálfir Geststaðir komust undir konung 1575: Máldagi DI XV 692 Kirkjustaður Nafnið kemur frá skessunni Kolfreyju sem á að hafa numið land á Kolfreyjustað samkvæmt þjóðtrú. HB telur upprunalega nafnið vera Koltreyjustað enda er það þannig í flestum fornbréfum, Kolfreyjunafnið fyrst frá um 1703. HB: "Rannsókn og leiðrjettingar" Árbók 1923, 94. Hjáleigur og afbýli: Höfði SM-165, Árnagerði SM-166, Hraungerði, Götugerði, Skálavík, Stekkir, Sniðgerði og Kolfreyja. 1920: Tún 4,78 ha, garðar 234 m². 1847: "Staðar túnið gefur af sér 100 hesta, en eingjarnar 90 hesta. ... Eggveri í Andey og Æðarskeri ..." JJ, 385. "Engjar voru á þessum bæjum sundurlausar og víðast heldur graslitlar, en á því voru þó undantekningar, t.d. blettir í Staðarengjum [milli Höfðahúsa og Árnagerðis] frá Kolfreyjustað." Jarðamat 1854: "Jörðin er landlítill, en í betra lagi til útigangs; liggur vel við útræði. Túnið með hálfu hjáleigutúninu fóðrar 6 kýr. Jörðin framfærir 80 ær, 80-100 sauði, 40 gemlingar og 4 hesta." SJM III, 178, 203.

SM-164:001 *Kolfreyjustaður* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1920

SM-164:002 heimild um kirkju
"Kirkjugarður var í eða við Hólskemmuhól, á honum stóð Hólskemma, en stykkið, sem aldrei stóð, var rétt út af Hólaskemmunnunni." segir í örnefnaskrá SS
Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður SS, 4

SM-164:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-164:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-164:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

SM-164:006 *Hraungerði* bæjarstæði býli
JJ 1847: "1760 eru hér að auki taldar hjáleigur: Hraungerði, Götugerði, Skálavík og Stekkir, sem þó eigi eru taldar 1804, nema Hraungerði." "Í túninu á K eru eyðibýlastaðirnir Hraunagerði, Sniðagerði og Götugerði og fjárhús á öllum afbýlastöðunum til 1956." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Skammt utan við hraunið var áður hjáleiga, nefnd Hraunagerði. Þar var síðar fjárhús, nefnt sama nafni." segir í örnefnaskrá Í ábúð 1703 og alveg til 1811.
Heimildir: JJ, 376; SJM III, 203; Ö-Kolfreyjustaður, 5; HS: Fornbýli og eyðibýli",

SM-164:007 *Götugerði* bæjarstæði býli
JJ 1847: "1760 eru hér að auki taldar hjáleigur: Hraungerði, Götugerði, Skálavík og Stekkir, sem þó eigi eru taldar 1804, nema Hraungerði." "Í túninu á K eru eyðibýlastaðirnir Hraunagerði, Sniðagerði og Götugerði og fjárhús á öllum afbýlastöðunum til 1956." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Götugerði var inn með götu, sömuleiðis hjáleiga áður fyrr ásamt Sniðagerði, sem var beint ofan við bæ. Þar var fjárhús." segir í örnefnaskrá Í ábúð 1703.
Heimildir: JJ, 376; SJM III, 203; Ö-Kolfreyjustaður, 5; HS: Fornbýli og eyðibýli",

SM-164:008 *Skálavík* bæjarstæði býli
JJ 1847: "1760 eru hér að auki taldar hjáleigur: Hraungerði, Götugerði, Skálavík og Stekkir, sem þó eigi eru taldar 1804, nema Hraungerði." Einnig nefnt Kolfreyjustaðahjáleiga segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi Nýbýli frá 1940, ekki víst hvort það er á sama stað og gamla býlið.
Túnakort 1920: Tún 1 ha, garðar 100 m². "Utan við Hvalnes eru Innri (Fremri-) og Ytri-Skálavík. ... Nýbýlið Skálavík stóð upp af Ytri-Skálavík, en áður var búið þar. Fyrstur mun Magnús, sonur sr. Stefáns Jónssonar, sem var prestur á Kolfreyjustað 1874-87, hafa byggt þar. Einnig voru þar verbúðir. Á tímabili voru nýbýlin tvö. Þau voru lögð niður 1946-47 og sameinuðust þá Kolfreyjustað." segir í örnefnaskrá
Heimildir: JJ, 376; SJM III, 202-203; Túnakort 1920; Ö-Kolfreyjustaður, 2

SM-164:009 *Stekkir* bæjarstæði býli
JJ 1847: "1760 eru hér að auki taldar hjáleigur: Hraungerði, Götugerði, Skálavík og Stekkir, sem þó eigi eru taldar 1804, nema Hraungerði."
Heimildir: JJ, 376

SM-164:010 *Sniðgerði* bæjarstæði býli

Nefnt í eyðibýlaskrá Halldórs Stefánssonar. Einsetukona bjó þar 1703. "Í túninu á K eru eyðibýlastaðirnir Hraunagerði, Sniðagerði og Götugerði og fjárhús á öllum afbýlastöðunum til 1956." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi "Götugerði var inn með götu, sömuleiðis hjáleiga áður fyrir ásamt Sniðagerði, sem var beint ofan við bæ. Þar var fjárhús." segir í örnefnaskrá

Í ábúð 1703.

Heimildir: SJM III, 202-203; Ö-Kolfreyjustaður, 5; HS: Fornbýli og eyðibýli", 185

SM-164:011 heimild um lendingu

"Innan við tún er Staðarhöfn, góð lending, og Bæjarfjara." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. Landamerki við Kolfreyju eru þriðja nef utan við Brandsurð. Hún er innst í Staðarhöfn, sem er vogur innan við Kolfreyjustað, aðalhöfn þar og talin bezta höfn norðanvert við Fáskrúðsfjörð." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 203; Ö-Kolfreyjustaður, 1

SM-164:012 *Prestagjögur* þjóðsaga

"Klettaskora við sjó heitir Prestagjögur. Við það er þjóðsaga tengd, ein margra sams konar um prest, sem flýr tröllkonu, kemst naumlega í kirkju, en um leið og hann hringir, stöðvast bryðjan á kirkjugarðsveggnum og segir: "Stattu aldrei argur", sem verður að áhrínisorðum." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 203

SM-164:013 *Kumlatangi* örnefni

"Utan við girðingu er Kumlatangi og út af Kumlaskeri skammt frá landi ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 203

SM-164:014 heimild um leið

"Yfir Sóleyjarskarð lá gönguleið ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 203

SM-164:015 heimild um fjárskýli

"Leifar fjárborga á tveim stöðum og grjótgarðabrot." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 204

SM-164:016 heimild um fjárskýli

"Leifar fjárborga á tveim stöðum og grjótgarðabrot." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 204

SM-164:017 heimild

"Leifar fjárborga á tveim stöðum og grjótgarðabrot." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 204

SM-164:018 heimild um myllu

"Mylla við Hrutá." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 204

SM-164:019 *Kolfreyja* bæjarstæði býli

Byggt fyrir 1888, landinu skipt frá staðnum 1938.

1920: Tún 1,21 ha, garðar 192 m²

Heimildir: SJM III, 204; Túnakort 1920

SM-164:020 heimild

"Fiskitangi er nokkru utar, niður af túni, aðeins innan við bæ. Þar voru tættur, sennilega leifar af fiskikróm." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 1

SM-164:021 *Skötutangi* heimild um lendingu

"Skötutangi er milli vikanna [Innri og Ytri-Skálavíkur]. Þetta er fremur stuttur, sléttur tangi, ekki með skutullagi. Mjög aðdjúpt er og unnt að leggja bátum við tangann utanverðan." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 2

SM-164:022 heimild um leið

"Þá taka Staðarskriður við. Skriðufjara er niður af þeim. Innsta gilið heitir Glifsa eða Glifsugil. Það er langt gil, töluvert bogið inn í skriðurnar." segir í örnefnaskrá

"Þarna var mjór stígur og einna erfiðasti hluti skriðnanna. Hluti af veginum þar fyrir utan heitir Afglapastígur." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 2

SM-164:023 heimild

"Hrúta er á landamerkjum Kolfreyjustaðar og Lækjarmóts (áður Árnagerðis) niður að Kolfreyjalandi. Hún rennur til sjávar innan við Kolfreyju. Hrútafelur er innst og neðst fyrir ofan götu. Mómelur er næst ofan við hann. Hann var sameiginlegur þurrkstaður mós fyrir Kolfreyjustað og Kolfreyju. Mór var tekinn í Mómýri, sem nú er í landi Lækjarmóts. Hann mun hafa verið þurrkaður þarna fram um 1942-44. ... Tættur fyrir móhlaða sjást enn neðst á honum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 3

SM-164:024 Akurbrekka örnefni akur

"Utan við tún er Akurbrekka." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 3

SM-164:025 varða

"Þá tekur Staðarheiði við. Hún er nokkuð slétt og öll gróin. Neðan undir henni er klettabelti, sem nær frá Leiti og í Halaklett ... Innan við heiðina miðja er Vörðumelur. Ein varða er þar en enginn vegur." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 4

SM-164:026 heimild um rétt

"Löngurétthraun eða Staðarhraun er innst í túni, upp af Staðarhöfn [011]. Hraunveggir eru þar á tvo vegu, en hlaðið fyrir ofan og neðan. Þar var alltaf réttað." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 5

SM-164:027 heimild um hesthús

"Hraun fyrir utan og ofan bæ heitir Rani. Þar út af er Hesthúsgrund. Hesthús var þar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 5

SM-164:028 Hólsskáli heimild um verbúð

"Út af Selvogi er mjótt sund fast upp við ey, kallað Músasund. Nyrzt á eyinni, norðan við Selvog, heita Krær, langar og mjóar, til að þurrka hákarl. Hólsskáli heitir norðan á ey, e.t.v. gömul verbúð." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 6

SM-164:029 Hóllagerði örnefni

"Teigar í túni: teigur fyrir framan bæ, Gestsstaðateigur og Hóllagerði annað hvor fyrir framan og neðan bæ." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður SS, 2-3

SM-164:030 Herðisarbúr heimild

"Á Læknum er Herðisarbúr. Herðis var kona frá vattarnesi og geymdi mat í búi þessu, sem var skúti." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður SS, 4

SM-164:031 Hólaskemma heimild um skemma

"Kirkjugarður var í eða við Hólaskemmuhól, á honum stóð Hólaskemma, en stykkið, sem aldrei stóð, var rétt út af Hólaskemmumunni." segir í örnefnaskrá SS

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður SS, 4

SM-164:032 heimild um uppsátur

Úr skrá Kolfreyju: "Landamerki að innan, við Lækjarmót, eru Hrúta. Þar sem hún fellur í fjöruna, er foss. Þá kemur fjara, sem nefnd var Höfn. Þar var uppsátur." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyja, 1

SM-164:033 *Lögrétta* örnefni þingstaður

KK: "Innan við túnið er lítið nes sem heitir Valtýstangi. Ofan við hann er svonefnt Lögréttuhraun. Þar nefnist Lögrétta, og er umhverfis hana garður úr stórum steinum. Er sagt að þar hafi fyrrum verið þingstaður sveitarinnar."

Heimildir: KK IV, 45

SM-165 Höfði

Hjáleiga Kolfreyjustaðar. Í a'buð fram um miðja 19. öld. HS: Fornbýli og eyðibýli", 185

SM-165:001 *Höfði* bæjarhóll bústaður

SM-166 Árnagerði

Hjáleiga Kolfreyjustaðar. Tvíbýli nefnt Efri- og Neðribær. Neðribær þriðjungur jarðarinnar og nýbýlið Lækjarmót stofnað þaðan. Á í eyði frá 1960, Lækjarmót nýtir jörðina. SJM III, 207.

1920: Tún 5,42 ha, garðar 380 m². "Landið er mjög í votlendum hjöllum, en klettabelti og grýttir hólar á milli, brekkur lyngi vaxnar og berjaland ágætt. Engjar þóttu sæmilegar, en nokkuð blautar, sumar í fjalli, en aðrar nærtækar." SJM III, 2-7

SM-166:001 *Árnagerði* bæjarhóll bústaður

"Hesthúslækur rann utan við hólinn, niður túnið. Hann var nefndur Bæjarlækur, áður en gamli bærinn brann. Hann stóð innan við þann læk."

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Árnagerði og Lækjarmót, 3

SM-166:002 heimild um mógrafir

"Hrúta er á landamerkjum Kolfreyjustaðar og Lækjarmóts (áður Árnagerðis) niður að Kolfreyjulandi. Hún rennur til sjávar innan við Kolfreyju. Hrútaelur er innst og neðst fyrir ofan götu. Mótaelur er næst ofan við hann. Hann var sameiginlegur þurrkstaður mós fyrir Kolfreyjustað og Kolfreyju. Mór var tekinn í Mómyri, sem nú er í landi Lækjarmóts. Hann mun hafa verið þurrkaður þarna fram um 1942-44. ... Tættur fyrir móhlaða sjást enn neðst á honum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolfreyjustaður, 3

SM-166:003 varða landamerki

"Mörk milli Á og L eru "í girðingu úr vörðu við Stekkjarlæk í aðra vörðu einnig utan við Stekkjarlæk ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 207

SM-166:004 varða landamerki

"Mörk milli Á og L eru "í girðingu úr vörðu við Stekkjarlæk í aðra vörðu einnig utan við Stekkjarlæk ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 207

SM-166:005 heimild

"Klettur er í Höfðanum, og hann er nokkuð hár, þar sem veit að sjó, en ofan til, þar sem þjóðvegurinn liggur yfir, er hann fremur eins og bunga. Tættur er utan í honum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjarmót, 2

SM-166:006 *Innrístekkur* heimild um stekk

"Mörk milli Á og L eru "í girðingu úr vörðu við Stekkjarlæk í aðra vörðu einnig utan við Stekkjarlæk ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Utan við Höfðann er Höfðafjara ... Þarna mun hafa verið Stekkur. Ö.J.

minnist þess, að Stefán Stefánsson, sem var í Árnagerði 1932-59, hafi oft getið um Innri- og Ytristekk. Tættur munu hafa verið á þessu svæði. Stekkalækur ... mun hafa skipt Stekknum."

Heimildir: SJM III, 207; Ö-Árnagerði og Lækjamót, 2

SM-166:007 *Ytristekkur* heimild um stekk

"Mörk milli Á og L eru "í girðingu úr vörðu við Stekkjarlæk í aðra vörðu einnig utan við Stekkjarlæk ..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Utan við Höfðann er Höfðafjara ... Þarna mun hafa verið Stekkur. Ö.J. minnst þess, að Stefán Stefánsson, sem var í Árnagerði 1932-59, hafi oft getið um Innri- og Ytristekk. Tættur munu hafa verið á þessu svæði. Stekkalækur ... mun hafa skipt Stekknum."

Heimildir: SJM III, 207; Ö-Árnagerði og Lækjamót, 2

SM-166:008 *Fjárhústún* örnefni fjárhús

"Fjárhústún mun hafa verið innst á túninu." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 3

SM-166:009 heimild um hesthús

"Hesthúshóll var inn af Árnagerði (nýrri bænum). Hesthús var við hann." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 3

SM-166:010 heimild

"Tóftarhóll er dálitlu innar og neðar en Hesthúshóll. Tóft var á honum. Þessi hóll hefur í seinni tíð verið nefndur Heyhóll, og er nefndur á landamerkjum Árnagerðis og Lækjarmóts, eins og áður kemur fram." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 3

SM-166:011 heimild um leið

"Ofan við veg, innan við Bæjarlæk, er smáhæð. Mýrar eru þar fyrir ofan. Brekka sem heitir Skágötubrekka, er upp af mýrunum. Þetta er grýtt brekka en vaxin lyngi. Gata lá á ská inn og upp hana. Þarna var farið með hesta ... og fénaður fór hana oft." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 4

SM-166:012 varða

"Skágötubrekka [011] er innan við Bæjarlæk, en Vörðumelur er utan við hann, einnig ofan við veg, utan og ofan við bæ í Árnagerði. Varða er á honum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 4

SM-166:013 *Stöðullækur* örnefni kvíar

Nöfn sem heimildamenn örnefnaskráarritara kannast ekki við eru Stöðullækur, Út á Vörðu og Sumarfjós.

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 5

SM-166:014 *Út á Vörðu* örnefni

Nöfn sem heimildamenn örnefnaskráarritara kannast ekki við eru Stöðullækur, Út á Vörðu og Sumarfjós.

"Kallað var út á Vörðu fyrir utan Stöðullæk, þar sem nú er húsið ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 5; Ö-Árnagerði, 3

SM-166:015 *Sumarfjós* örnefni fjós

Nöfn sem heimildamenn örnefnaskráarritara kannast ekki við eru Stöðullækur, Út á Vörðu og Sumarfjós.

"Sumarfjós var við Stöðullækinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði og Lækjamót, 5; Ö-Árnagerði, 3

SM-166:016 heimild um myllu

"Vatnsmylla var rétt fyrir ofan veginn í Hrútá. Þar var reimt." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði, 2

SM-166:017 *Holt* heimild um leikvöll

"Fyrir ofan tún var Holt, leikvöllur barna." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Árnagerði, 2

SM-167 Vattarnes

1686: Jarðardýrleiki 20 hdr. Skriðuklaustur átti helming jarðarinnar og Vallaneskirkja hinn. BL, 325. Bænhús sennilega á jörðinni. 1397: Í máldaga Hólmakirkju í Reyðarfirði er getið um reka kirkjunnar milli Vattarness og Kolmúla. DI IV, 226 1541: Vallarneskirkja á hálf Vattarnes. DI X, 696-697.

Vöttur á að hafa búið fyrstur á Vattarnesi. Þrífýli 1920. Eyjan Skrúður til heyrir jörðinni. Nokkur útvegsbýli reist á jörðinni seint á 19. öld og við upphaf 20, svo sem Þrastarhóll, "Steinhúsið", Dagsbrún, Karólínuhús, Kaldilækur og Marbakki.

1920: Tún 7,59 ha, garðar 725 m². "Tún eru á tunganum og upp af honum á framræstu mýrlendi milli hraunhæðanna. ... Undirlendi inn af Vattarnesinu er mjó ræma milli brattrar og skriðurunninnar hlíðar og sjávarhamra og fjöru. ... Um búnaðarkosti jarðarinnar segir í F-18: Túnið votlent og taðan best bliknuð. "Engjarnar eru nú eyðilagðar, allar af aurskriðum." Beitoland þröngt og létt en hagsælt og fjörubeit góð." SJM III, 198, 200

SM-167:001 Vattarnes bæjarhóll bústaður

Alltaf tvíbýli, bæirnir nefndir Efribær og Neðribær (oftar nefndur eftir ábúendum, nú Þrastarhóll). Túnin lágu saman segir í örnefnaskrá

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Vattarnes, 10

SM-167:002 heimild um bænhús

SSM: Í Wilkingsmáldara er þess getið að sex bænhús séu í sókninni og greitt fyrir hið 7da, en staðsetningar þeirrar ekki getið. Í sóknarlýsingu frá 1841 er þess getið að hús sem nefnd eru bænhús standi á Vattarnesi, Kolmúla og Vík, og þess getið að almæli sé að hin hafi verið á Kirkjubóli, Berunesi, Brimnesi og Dölum. Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum

Heimildir: SSM, 414

SM-167:003 Vattarnesbót heimild um lendingu

"Innan við nesið er Vattarnesbót; þar er góð lending í skjóli við nesið." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 198

SM-167:004 Álfasteinn heimild

"Lækurinn Hvekkur rennur sunnan við Krosshól, og Álfasteinn stendur í vegarbrún ofan við tún. Þar er eitthvað óhreint á seyði og sáu vegagerðarmenn þann kost vænstan að láta steininn óhreyfðan eftir að hafa snert hann með ýtutönn." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 198

SM-167:005 heimild um verbúð

"Ógróin skriðnasvæði eru þar tvö í Vattarneslandinu, Vattarnes- og Kyrruvíknaskriður. ... Milli skriðnanna er Hafnarnes með dálitlu grasgefnu undirlendi. Þar eru nokkrar tættur, sem benda til mannvistar, og er líklegt, að sumar séu verbúðatættur, en aðrar virðast hafa verið afdrep fyrir fé, harkandi við sjóinn á vetrum." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Tóftarbrot eru rétt austan við Hafnarnesfjöru. Úlfar telur líklegt, að þar hafi verið gamlar sjóbúðir." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 198-199; Ö-Vattarnes, 2

SM-167:006 Þrastarhóll bæjarstæði bústaður

Af þeim útvegsbýlum sem reist voru á jörðinni má nefna Þrastarhól (neðribæ) timburhús reist 1886 segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 199

SM-167:007 heimild um áveitu

"Í búskapartíð Þórðar Eiríkssonar 1847-89: Tún tæpur kýrfóðursblettur, er Þórður tók við búi og allt í niðurníðslu á jörðinni. Hann gróf langan skurð til að þurrka túnið. Kom ekki að fullu gagni, en voru til stórbótar." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 200

SM-167:008 heimild um túngarð

"Túngarðar úr torfi, sjást enn." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi
Heimildir: SJM III, 200

SM-167:009 heimild um leið

"Fyrir ofan Kyrravíkurskriður er hjalli, sem heitir Urðarhjalli. Eftir honum liggur vegurinn nú [1968] ... Áður lá gata heldur ofan við miðjar skriður. Ekki var hún fær á hesti nema yfir sumartímann og oft illfær á vetrum fyrir gangandi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 2

SM-167:010 heimild um mógrafir

"Rétt norðan við Hafnarnesfjöru [005] eru mógrafir. Mun hafa verið tekinn þar mór um síðustu aldamót." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 2

SM-167:011 *Út á Stekk* heimild um stekk

"Neðan við Skuggastein er Háahraun. Það nær nokkuð langt til norðausturs. beint norðaustur af því er Litlahraun. Þá tekur við Stekkahraun ft., norðaustan Litlahrauns. ... Réttarbrot voru í syðri endanum á Stekkahraunum. Þar var kallað Út á Stekk." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 4-5

SM-167:012 *Borgarfjara* örnefni

"Norðan við Stekkaskot [við stekkin 011] eru klettar og klappir með sjónum. Norðan þeirra er Borgarfjara. Upp af henni var há möl, nefnd Borgarmöl. Víkin, sem Borgarfjara er við, heitir Borgarfjörúvík." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 5

SM-167:013 heimild um verbúð

"Tangarkrókur heitir norðan við Mávatjörðina. Þar stóðu sjóhúsin og verbúðirnar, þegar útræði var hvað mest frá Vattarnesi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 5

SM-167:014 *Möllershús* heimild um verbúð

"Þegar Úlfar man fyrst eftir voru 4 sjóhús þar [013]: Næst Mávatjörn var Möllershús. Það hús átti Möller kaupmaður á Eskifirði." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 5

SM-167:015 *Tuliníusarhús* heimild um verbúð

"Fyrir neðan það [014] var Tuliníusarhús. Það átti Tuliníusarverzlunin á Eskifirði til að byrja með ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 5

SM-167:016 *Svínaskálahús* heimild um verbúð

"Neðan Tuliníusarhúss [015] var Svínaskálahús. Það byggði Jónas Símonarson, bóndi í Svínaskála." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 5-6

SM-167:017 heimild

"Í bakkanum, rétt ofan við Tuliníusarhúsið, var áður ísgeymsla. Hún var nokkuð niðurgráfin og voru veggirnir hlaðnir úr torfi neðan norðvesturveggirinn, sem næði var hlaðinn úr torfi og grjóti." segir í örnefnaskrá
Byggt um aldamótin 1900 lagt af um 1912. Síldarklefi inn í ísgeymslunni. Þarna var síðan byggt íbúðarhús nefnt Friðheimur um 1930. Í byggð til 1960.

Heimildir: Ö-Vattarnes, 6

SM-167:018 *Efrikvos* heimild um uppsátur

"Inn af sjóhúsunum, innan við Tangann, eru uppsátrín. Voru það tvær ruddar kvosir, sem kallaðar voru Efrikvos og Neðrikvos. Efrikvos var nær Mávatjörnninni. Ekki var hægt að setja nema einn báð í einu upp í hvora kvos, en fleiri rúmuðust í kvosunum þegar upp í þær var komið. Oft lágu þarna einir 5-6 bátar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 7

SM-167:019 *Neðrikvos* heimild um uppsátur

"Inn af sjóhúsunum, innan við Tangann, eru uppsátrín. Voru það tvær ruddar kvosir, sem kallaðar voru Efrikvos og Neðrikvos. Efrikvos var nær Mávatjörnninni. Ekki var hægt að setja nema einn báð í einu upp í hvora kvos, en fleiri rúmuðust í kvosunum þegar upp í þær var komið. Oft lágu þarna einir 5-6 bátar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 7

SM-167:020 heimild

"Neðan hans er Stórás. Þar stendur vitinn nú á suðurenda Stórásins. Hann mun hafa verið byggður um 1960. Áður stóð viti fast þar hjá. Sá viti mun hafa verið byggður nálægt 1912." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 7

SM-167:021 heimild um uppsátur

"Berunesvogur liggur þvert yfir Tangann, fyrir neðan Gjögur. Mun nafnið dregið af því að bátur frá Berunesi hafði uppsátur þar fyrir löngu síðan." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 7

SM-167:022 heimild um verbúð

"Fyrir ofan þessa kvos [021], uppi á grasi, dálítið fyrir neðan Stórásinn, eru tættur, líklega af skála þeirra Berunesmanna. Annað tóftarbrot er fast við norðurhornið á Stórásnum. Ekki veit Úlfar af hverju það er." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 8

SM-167:023 heimild

"Fyrir ofan þessa kvos [021], uppi á grasi, dálítið fyrir neðan Stórásinn, eru tættur, líklega af skála þeirra Berunesmanna. Annað tóftarbrot er fast við norðurhornið á Stórásnum. Ekki veit Úlfar af hverju það er." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 8

SM-167:024 *Krosshóll* þjóðsaga huldufólksbústaður

"Krosshóll er í túninu, dálítið fyrir innan Krókahruan. Hann er nokkuð stór, grasi vaxinn, innst í Úttúni. Sagt var, að huldufólk byggði í Krosshól." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 10

SM-167:025 heimild um fjós

"Fjós og hlaða voru á hlaðinu á Efribænum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 10

SM-167:026 *Hólahús* heimild um lambhús

"Lambhús stóð á smáhól skammt austur af bænum. Það var kallað Hólshús." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 10-11

SM-167:027 *Karolínuhús* bæjarstæði bústaður

"Utan við (suðaustan við) Úttún byggði fóstur Úlfars, Jón Oddsson, lítið hús." segir í örnefnaskrá

"Vorur torf- og grjóttveggir á þrjá vegu, en timburþil fram á hlaðið. Þetta hús var stundum nefnt Karolínuhús eftir fóstur Úlfars, Karolínu Sturludóttur. Jón fékk þarna útmælda eina dagsláttu til ræktunar og 'siðar 1/2 til í viðbót. Suðvestur af Karolínuhúsi var fjós fyrir eina kú og hlaða við það." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 11

SM-167:028 *Kaldilækur* bæjarstæði bústaður

"Norðvestan við Króatún (ca. 2-300 m) var býli, sem hét Á Kaldalæk. Lækur rann utan (suðaustan) við býlið, sem hét Kaldilækur. Hann þornaði aldrei ... Fyrstur bjó á Kaldalæk Vilhjálmur Jóhannsson ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 11

SM-167:029 *Kaldilækur* bæjarstæði bústaður

"Næsti ábúandi á Kaldalæk byggði utan við lækinn. Hann hét Guðmundir Jónsson. Hann fórst í fiskróðri skömmu eftir að hann byggði á Kaldalæk. Það var nálægt 1908." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 11

SM-167:030 heimild um fjós

"Hlaða og fjós voru rétt fyrir neðan Neðribæinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 12

SM-167:031 *Smiðjureitur* örnefni smiðja

"Smiðjureitur og Hrafnareitur hétu þúfnastykki inn og upp af Steinhúsinu [Efribæ]." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 12

SM-167:032 heimild um fjárhús

"Gömlu fjárhúsin frá Efribænum og Neðribænum voru niður við sjó og stóðu þar á bakkanum. Neðribæjarfjárhúsin voru tvö og stóðu sitt hvoru megin við Efribæjarfjárhúsin. Um 100 fjár mun hafa verið frá hvorum bæ." segir í örnefnaskrá

Fjárhúsin einnig notuð sem verbúðir.

Heimildir: Ö-Vattarnes, 12

SM-167:033 heimild um fjárhús

"Gömlu fjárhúsin frá Efribænum og Neðribænum voru niður við sjó og stóðu þar á bakkanum. Neðribæjarfjárhúsin voru tvö og stóðu sitt hvoru megin við Efribæjarfjárhúsin. Um 100 fjár mun hafa verið frá hvorum bæ." segir í örnefnaskrá

Fjárhúsin einnig notuð sem verbúðir.

Heimildir: Ö-Vattarnes, 12

SM-167:034 heimild um fjárhús

"Gömlu fjárhúsin frá Efribænum og Neðribænum voru niður við sjó og stóðu þar á bakkanum. Neðribæjarfjárhúsin voru tvö og stóðu sitt hvoru megin við Efribæjarfjárhúsin. Um 100 fjár mun hafa verið frá hvorum bæ." segir í örnefnaskrá

Fjárhúsin einnig notuð sem verbúðir.

Heimildir: Ö-Vattarnes, 12

SM-167:035 heimild um uppsátur

"Innan við Jónssker [sker í sjó fram norðvestan við Krókinn] er Bátafjara. Það var aðaluppsátur Vattarnesbænda og þeirra vermanna, sem héldu til í húsunum á bakkanum." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 13

SM-167:036 heimild um kvíar

"Upp af Fögrubölum er hjalli, sem liggur með fjallshlíðinni frá Dýjakletti og inn undir Álfahraunsbala. Hjalli þessi heitir Kvíahjalli. Dregur hann nafn af færíkvíum, sem hafðar voru á Fögrubölum ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 14

SM-167:037 varða

"Næsti tangir fyrir innan Skriðuskot heitir Engimýrartangi ... Upp af þeim er Engimýri og upp af henni er hraun, sem heitir Vörðuhraun. Neðst á hrauninu er varða." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 15

SM-167:038 *Kletthús* örnefni

"Dálítil klettabrík ofan frá vegi og niður á bakka, fyrir innan Grjótbót, heitir Kletthús." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 15

SM-167:039 *Hagagarðar* heimild um vörslugarð

"Upp af Hvaltanga eru Hagagarðar upp og niður í fjalli." segir í örnefnaskrá

"Þeir eru tveir, Ytri-Hagagarður og Innri-Hagagarður. Liggur sá ytri alveg niður á bakka. Hann náði dálítið upp fyrir göturnar, sem voru. Ytri-Hagagarðurinn var hlaðinn úr grjóti, ætlaður til að halda stórgripum. Innri-Hagagarðurinn er klettabrík af náttúrunnar haldi. Hann náði frá gömlu götunum og svolítið niður eftir." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Vattarnes, 16

SM-167:040 *Skrúðsbóndinn* hellir tröllabústaður

"Þjóðsögurnar segja okkur að Skrúðsbóndinn hafi búið í Skrúðnum og verið tröllkall."

Hann bjó í Skrúðshelli, hann var 125m á lengd, 85 m á breidd og mesta hæð 22 m. Hellirinn einnig nefndur

Stórhellir. Rétt er innan í hellinum.

Heimildir: JÚ: "Skrúðurinn", 127; Ö-Skrúður, 3

SM-167:041 *Móhella* heimild um lendingu

Lending bænda austan á eyjunni frá Vetti áður en farið var í Skróð.

Heimildir: JÚ: "Skrúðurinn", 131

SM-167:042 *Blundsgjárskúti* heimild

Blundsgjárskúti var bústaður Vattarnesinga meðan þeir voru í eyjunni.

Heimildir: JÚ: "Skrúðurinn", 131

SM-167:043 *Blundsgjárnvogur* heimild um lendingu

Bátar stundum settir upp við Blundsgjárnvog og Hellisvík.

Heimildir: EF: "Skrúður", 223

SM-167:044 *Hellisvík* heimild um lendingu

Bátar stundum settir upp við Blundsgjárnvog og Hellisvík.

Heimildir: EF: "Skrúður", 223

SM-167:045 *Langanöf* heimild um lendingu

"Auk þessara staða ... er oft skotið á land mönnum og teknir á bá menn á eftirtöldum stöðum: Löngunöf, suðvestan á eynni, Straumsnöf að norðan og Sauðakamb að norðaustan. Við Sauðakamb er langoftast lent í Skróð ..."

Heimildir: EF: "Skrúður", 223

SM-167:046 *Straumsnöf* heimild um lendingu

"Auk þessara staða ... er oft skotið á land mönnum og teknir á bá menn á eftirtöldum stöðum: Löngunöf, suðvestan á eynni, Straumsnöf að norðan og Sauðakamb að norðaustan. Við Sauðakamb er langoftast lent í Skróð ..."

Heimildir: EF: "Skrúður", 223

SM-167:047 *Sauðakambur* heimild um lendingu

"Auk þessara staða ... er oft skotið á land mönnum og teknir á bá menn á eftirtöldum stöðum: Löngunöf, suðvestan á eynni, Straumsnöf að norðan og Sauðakamb að norðaustan. Við Sauðakamb er langoftast lent í Skróð ..."

Heimildir: EF: "Skrúður", 223

SM-167:048 heimild um leið

Upp af Móhelli var Einstigi, smá þrep frá Móhelli upp í Einstigið segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Skrúður, 2

SM-167:049 heimild um verbúð

Hefur verið talið að Fáskrúðsfirðingar hafi haft útver í Skróðnum fyrir á öldum.

Heimildir: JB: "Perla Austurfjarða", 7

SM-167:050 heimild um smiðju

Þegar Þórður Eiríksson fékk ábúð á hálfu Vattarnesi, byggði hann smiðju.

Heimildir: BS: "Þáttur af Þórði Eiríkssyni á Vattarnesi", 297

SM-168 Kolmúli

1674: Jarðadýrleiki 20 hdr. 1570/1696: Jarðardýrleiki 12 hdr. Bænhús sennilega á jörðinni. Eign Skriðuklausturs. BL, 325. 1397: Í máldaga Hólmakirkju í Reyðarfirði er getið um reka kirkjunnar milli Vattarness og Kolmúla. DI IV, 226 1570: "... en Hannes gaf þar fyrir Kolmúla xij c jörd. og þar til áklæde ofed med gullþræde. enn Skriduklaustur helldur nu Kolmula. því Ögmundur biskup selde hana Þorvarde prior fyrir xx c i Borgarhöfn ..." DI XV, 472. Þórshöfn þurrabýli.

1920: Tún 4,78 ha, garðar 200 ? m². "Á mýrlendinu niður af bænum voru aðalengjarnar, nærtækar og samfelldar, yfirleitt greiðfærar til sláttar, nokkuð votar, en þó unnt að flekkja í þeim, fremur snöggar að jafnaði. Þær eru yfirleitt vel til ræktunar fallnar með framræslu, víða jarðdjúpar og svarðartekja góð. Gamla túnið var stórþýft og jarðdjúpt, sums staðar deiglent. Ekki var unnt að færa það út án framræslu, og er nú búið að grafa 24 ha. stykki frá bæ niður að sjó." SJM III, 196

SM-168:001 *Kolmúli* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

SM-168:002 heimild um bænhus

SSM: Í Wilkingsmáldara er þess getið að sex bænhus séu í sókninni og greitt fyrir hið 7da, en staðsetningar þeirrar ekki getið. Í sóknarlýsingu frá 1841 er þess getið að hús sem nefnd eru bænhus standi á Vattarnesi, Kolmúla og Vík, og þess getið að almæli sé að hin hafi verið á Kirkjubóli, Berunesi, Brimnesi og Dölum. Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum

Heimildir: SSM, 414

SM-168:003 *Þórshöfn* bæjarstæði bústaður

"Þórshöfn hét útróðrarbýli 1-2 km út af bæn og niður við sjó. Þar hafði Jóhann Þorvaldsson fasta búsetu í tvö ár. ... Tættur af býlinu [sýnilegar]." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

"Þá kemur Þórshöfn og Þórshafnartangi. Fyrir framan (norðan) Þórshafnartanga er Þórshafnarsker og Þórshafnarhnaggur, skilin frá tunganum með 10-15 m breiðu sundi. Utan við Þórshafnartanga eru Ytri-Þórshafnarfjara, en Innan við innri-Þórshafnarfjara. Í Þórshöfn var fyrst beitarhús ... D.S: segist hafa heyrt, að þarna hefði Færeyingar verið í kofa, áður en beitarhúsin voru þar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 196; Ö-Kolmúli, 1

SM-168:004 heimild um túngarð

"Leifar af túngarði, kringlótt tótt á sjávarbakka, fjárborg (?)." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 196

SM-168:005 heimild um fjárskýli

"Leifar af túngarði, kringlótt tótt á sjávarbakka, fjárborg (?)." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 196

SM-168:006 heimild um myllu

"Myllutótt við Bæjará." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 196

SM-168:007 *Þjófadys* heimild

"Þjófadys í klettaskarði, sem vegur hefur nú verið sprengdur í gegnum, utan við bæ." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Næst við Illabás er Hagabás, því næst Hestvogur, svo Hagafjara og svo Hagabás innri. Þar fyrir ofan heitir landið Hagi. Þarna var fjárrétt, í réttarkjafinum urð, sem kölluð var Þjófadys. Hún er nú horfin, þjóðvegurinn var lagður yfir hana. Sagt var, að þjófarnir hefðu verið hendir á gálga, sem lagður var á milli klettanna." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 196; Ö-Kolmúli, 1

SM-168:008 heimild um aftökustað

"Þjófadys í klettaskarði, sem vegur hefur nú verið sprengdur í gegnum, utan við bæ." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Næst við Illabás er Hagabás, því næst Hestvogur, svo Hagafjara og svo Hagabás innri. Þar fyrir ofan heitir landið Hagi. Þarna var fjárrétt, í réttarkjafinum urð, sem kölluð var Þjófadys. Hún er nú horfin, þjóðvegurinn var lagður yfir hana. Sagt var, að þjófarnir hefðu verið hendir á gálga, sem lagður var á milli klettanna." segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 196; Ö-Kolmúli, 1

SM-168:009 heimild um rétt

"Næst við Illabás er Hagabás, því næst Hestvogur, svo Hagafjara og svo Hagabás innri. Þar fyrir ofan heitir landið Hagi. Þarna var fjárrétt, í réttarkjafinum urð, sem kölluð var Þjófadys." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 1

SM-168:010 heimild um fjárskýli

"Skáldarmýri er ofan við Skáldárfjöru, en innan við hana er Bæjará, sem kemur Skagi, tangi beint niður af bæ, út af honum Skaganibba. Á Skaga er Fjárborg, greinileg merki um gamla fjárborg." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 1

SM-168:011 *Vindingavarða* örnefni

"Yzt á Neðri-Sóleyjarhjalla er Vindingavarða, þar sem Hvarslág endar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 2

SM-168:012 *Draugahjalli* örnefni

"Uppi á fjallsegg [á Spararfjalli] er kallaður Draugahjalli (engar sagnir)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 2

SM-168:013 *Gvöndarsteinar* þjóðsaga draugur

"Innan við Hvarfslá og þar fyrir innan Gvendarhjalli, á honum eru Gvöndarsteinar. Þar var reimt, þar til Guðmundir góði vígði steinana." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 2

SM-168:014 heimild um leið

"Fyrir ofan hana er Ögmundarmýri, við enda mýrarinnar er Brattasnið. Þar lágu reiðgötur upp á Gvendarhjalla." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 2

SM-168:015 *Smiðjuhóll* örnefni smiðja

"Í túni er Smiðjuhóll rétt innan við bæ." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 3

SM-168:016 *Réttarklettur* örnefni rétt

"Annar hóll heitir Seiglingur, svo er Réttarklettur." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 3

SM-168:017 *Hornaklettur* heimild um leikvöll

"Svo [eftir 016] er Hornaklettur, leikvangur barna." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 3

SM-168:018 heimild

"Svo er Fossinn, þar sem rafmagnið er tekið úr Bæjaránni." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 3

SM-168:019 *Ólafsstekkar* örnefni stekkur

"Ólafsstekkar eru úti og niður með Bæjará." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 3

SM-168:020 örnefni mógrafir

"Svarðargrafir eru fyrir neðan tún." Þar er Bolapyttur sem mógröf sem boli lenti í og drapst segir í örnefnaskrá Góð mótekja, 2 1/2 til 3 rekustungur niður á móinn, svo 5-6 stungur af mó, síðan sandlag undir því 2-3 stungur af mjög góðum mó.

Heimildir: Ö-Kolmúli, 3, 4

SM-168:021 heimild um refagildru

"Klif eru klettabelti, sem liggur frá sjó og til fjalls, upp í Gvendarhjalla. Neðst á Klifinu er gömul refagildra, byggð úr grjóti." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kolmúli, 3

SM-169 Hafranes

1686: Jarðardýrleiki 20 hdr. Eign Vallaneskirkju. BL, 325. 1541: Jarðarinnar getið í máldaga Vallarneskirkju

sem átti alla jörðina. DI X, 696-697. Oft tvíþýli.

1920: Tún 7,59 ha, garðar 400 m². "Út frá bænum er mun rýmra neðan fjalls, grösugt mýrlendi, hálfdeigjur og vallendi - Hafranesmýrar, nú ræktaðar að miklu leyti. Torfnesmýrar upp af Torfnesi, Valþýfi og Grænudý. Þar voru aðalengjar greiðfærar, þægilegar og dável sprottunar að jafnaði, enda þótt slegnar væri árlega og sömuleiðis fjallaslægjur." SJM III, 194

SM-169:001 *Hafranes* bæjarhóll bústaður

SM-169:002 heimild um túngarð

"Torftúngarður og stór skurður utan við austan of ofan við tún." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 194

SM-169:003 heimild um rétt

"Grjótrétt við Þverkletta í Hafranesklifum, endurbætt 40 og stendur enn með þrýði." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 194

SM-169:004 heimild

"Vottar fyrir tóttum við sjó." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 194

SM-169:005 heimild um brunn

"Hlaðinn brunnur á hólþungu." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 194

SM-169:006 *Mómýrar* heimild um mógrafir

"Lækur rennur niður mitt Valþýfið, sem heitir Valþúfulækur. Fyrir ofan Valþýfi, upp við rætur Múla, heita Móamýrar ..." segir í örnefnaskrá

Í svörum við spurningum segir að mór hafi verið tekinn þar á árum fyrr heimsstyrjaldarinnar, um 3 stungur niður á mó sem var 4-5 stungur.

Heimildir: Ö-Hafranes, 1; Ö-Hafranes svör við sp, 2

SM-169:007 *Stekkur* örnefni stekkur

"Efst í Kaplaskriðustykki er Kaplaskriða. Fyrir innan Stekkjarlæk er Stekkur með Stekkjarmýri fyrir ofan, en Stekkjarþýfi fyrir neðan ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 1-2

SM-169:008 *Stekkjarbás* örnefni stekkur

"Rétt innan við höfðabás er vik í klöppinni, sem endar í hringmynduðu keri sem heitir Kýrauga. Í framhaldi af þessu kemur Stekkjarhöfða?. Stekkjarhöfðafjara meðfram henni undir bakkanum. Við enda [vantar ljósrit] er Stekkjarhöfði, norðan hans Stekkjarbás ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 2

SM-169:009 *Hrútakofaklöpp* örnefni fjárhús

"Innan hans [Illabáss] undir klettinum heitir Lón þá Hrútakofaklöpp, Fjóshólbás og Fjóshóll með Fjábás norðanundir (Þar var lengi réttað fé)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 2

SM-169:010 *Fjóshóll* örnefni fjós

"Innan hans [Illabáss] undir klettinum heitir Lón þá Hrútakofaklöpp, Fjóshólbás og Fjóshóll með Fjábás norðanundir (Þar var lengi réttað fé)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 2

SM-169:011 heimild um rétt

"Innan hans [Illabáss] undir klettinum heitir Lón þá Hrútakofaklöpp, Fjóshólbás og Fjóshóll með Fjábás norðanundir (Þar var lengi réttað fé)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 2

SM-169:012 *Hafranesbót* heimild um lendingu

"Innan við Hafranestanga tekur við vík, sem heitir Hafranesbót, í daglegu tali nefnd Bót. Þetta var bezta höfn við fjörðinn." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes viðb, 1

SM-169:013 *Kvíaból* örnefni kvíar

"Brekkan fyrir ofan túnið heitir Kvíahjallabrekka; Kvíaból innst, neðan hennar ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 2

SM-169:014 *Seltunga* örnefni sel

"Litlu ofar [en Andahylur] í gljúfrinu fellur Selá í Breiðadalsá. Þar heitir Selárgljúfur. Þar sem Selárgljúfur endar, rétt við efri enda Seltungu, sem síðar verður nefnd, er Selárvað. Þegar horft er upp með ánni blasa við Selárfossar og til vinstri handar þeim, utan árinna, heita Selárhryggir." "... yfir í Seltungu í sporð hennar, þar sem Selá fellur í Breiðdalsá. Forum við upp hana og nemum staðar á grasivöxnum hól efst í henni. Þar heita Seltættur." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 4, 7

SM-169:015 *Selárvað* heimild um vað

"Litlu ofar [en Andahylur] í gljúfrinu fellur Selá í Breiðadalsá. Þar heitir Selárgljúfur. Þar sem Selárgljúfur endar, rétt við efri enda Seltungu, sem síðar verður nefnd, er Selárvað. Þegar horft er upp með ánni blasa við Selárfossar og til vinstri handar þeim, utan árinna, heita Selárhryggir." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 4

SM-169:016 *Hestabotnsvað* heimild um vað

"Hestabotnsvað heitir á Selá fast fyrir neðan melshornið, sem næst gengur ánni, með hana á hægri hönd, en Hestabotnsmela á vinstri." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 4

SM-169:017 *Gildruhraun* örnefni refagildra

"Erum við nú staddir innst á Kvíahjalla [sjá 013] ... Þarna á brún hjallans rétt að kalla hjá læknum, heitir Gildruhraun og stutt frá því Fálkahraun, líka í brún hjallans." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 4

SM-169:018 *Skötusteinar* þjóðsaga

"Þegar kemur lítið ofar [en Kollumelur], blasa við háir hraunsteinar, sem standa í mýri. Þetta heita Skötusteinar, en mýrin Skötusteinamýri. Munnmæli segja, að í steinum þessum hafi til forna búið óvættur sem var með átta hala." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 5-6

SM-169:019 *Skildingaskarðsvað* heimild um vað

"Rétt innan við þar sem Mýrarhjallalækur fellur í Breiðdalsá rennur hún þröng milli klappa. Þar við klapparendann efri heitir Skildingaskarðsvað á ánni."

Heimildir: Ö-Hafranes, 7

SM-169:020 *Örnólfsskarðsvað* heimild um vað

"Rétt fyrir innan Mýrarhjallaendann innri sem þarna er, kemur lækur niður, sem heitir Örnólfslækur. Vegurinn til Örnólfsskarð lá upp með honum meðan ferðir hældust milli fjarðanna yfir það, og lækur sá, er fyrr greinir, fellur í Breiðdalsá rétt innan við þar sem Örnólfsskarðsvað heitir á henni." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 7

SM-169:021 heimild um rist

"Fyrir ofan nefndan vog [Djúpavog] heita Hraun, en fyrir innan hann Djúpavogsmýri, en innst í henni Torfneshraun." segir í örnefnaskrá

Fjöldi Torfneshrauna. Í svörum við spurningum segir að torf hafi verið rist þar.

Heimildir: Ö-Hafranes, 1; Ö-Hafranes svör við sp, 2

SM-169:022 heimild

Í svörum við spurningum segir að fiskhús hafi ekki staðið á Fiskhúsaklöpp heldur á bakkanum fyrir ofan. Á

klöppinni var fiski landað.

Heimildir: Ö-Hafranes svör við sp, 2

SM-170 Þernunes

1696: Jarðardýrleiki 6 hdr. Eign Þykkvabæjarklausturs. BL, 325.1523: Jarðarinnar getið í máldaga Þykkvabæjarklausturs. DI IX, 190.

1920: Tún 2,67 ha, garðar 220 m². "Gamla túnið var þýft, moldarmikið og spratt vel ... Kostaland er Breiðdalurinn, sem liggur frá norðaustri til suðvesturs, inn með Stöðulhnúk, Berutindi og Bungu, og á þ dalinn norðan Breiðdalsár ... Á Breiðdal er gott beutiland fyrir sauðfé ... Þar voru aðalengjar, fremur reytingssamar, en heygóðar." SJM III, 191.

SM-170:001 Þernunes bæjarhóll bústaður

"Gamli bærinn stóð, þar sem nú heitir Bæjarhóll skammt frá íbúðarhúsinu og jafnaðar rústir hans." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 191; Túnakort 1920

SM-170:002 Þjófagrafir örnefni

"Gamla túnið var þýft, moldarmikið og spratt vel. Í því er örnefnið Þjófagrafir, eigi kunnugt um ástæði til nafngiftar, en innan við tún Náðarhraun." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 191

SM-170:003 álagablettur

"Skammt inn af liggur hryggur og endar með klapparholti, sem ekki má brjóta niður sökum vætta, er þar eiga að búa, en saga fylgir ekki bannhelginni, svo að kunnugt sé." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 191

SM-170:004 heimild um sel

Í Breiðdal er fjöldi örnefna sem benda til selstöðu segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Rétt fyrir ofan er Einbúamýri, en litlu utar og nær ánni Ámrýri. Efst um hana rennur Selhólalækur ofan í Breiðárgil ... Ofar í gili, þar sem árnar mætast er hár foss. Heitir hann Seltungufoss. ... " "Sléttan fram undan og þó heldur til hægri, er við horfum inn til dalsins [Breiðadals], heitir Sel. Beint upp frá því liggur Selgil, sem nær alla leið upp í Söðul [013] " segir í örnefnaskrá

Fleiri seljaörnefni á svæðinu, gæti verið sama og SM-169:014. Í svörðum við spurningum segir að ekki séu selrústir á svæðinu.

Heimildir: SJM III, 191; Ö-Þernunes, 4, 5; Ö-Þernunes svör við sp, 2

SM-170:005 heimild um túngarð

"Túngarðsbrot á strjáli, horfin nú." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 191

SM-170:006 heimild um rétt

"Gömul fjárrétt við Réttarkletta." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi Í svörum við spurningum segir af réttinni sem er hlaðin við klettinn segir í svörum við spurningum.

Heimildir: SJM III, 191; Ö-Þernunes svör við sp, 3

SM-170:007 heimild um tún

"Nokkrar beðsléttur í túni, enn óhreyfðar, sennilega frá því fyrir aldamót." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 191

SM-170:008 heimild um traðir

"Hlaðnar beinar traðir gegnum tún." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 191

SM-170:009 Fiskhúsklöpp örnefni

"Verður Breiðdalsársker fyrsta örnefnið, sem ég tel þar; innan frá því liggur sandur, sem heitir Þernusandur. Á

honum er tvær klappir, Kaplaklöpp utar og Fiskhúsklöpp innar." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 1

SM-170:010 *Hjallahraun* örnefni

"Rétt norðan við klettabírk þessa er lítill vogur, nafnlaus, en klöppin til vinstri við hann að sjá ofan af bakkanum heitir Afköst (Þar var fyrrum kastað fiski á land úr bátum). Hraunin þarna upp af heita Hjallahraun (efsta-, mið- og neðsta)." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 1

SM-170:011 *Stekkur* örnefni stekkur

"... [vantar ljósrit] ganga í hann að norðanverðu og heitir þá til vinstri handar ... Stekkur, Stekkjarbás og Stekkjartangi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 2

SM-170:012 *Álfahólagil* örnefni

"Landamerki milli Beruness og Þernuness eru beint út beygju þeirri á Landamótsá, sem fyrr getur, í yzta Álfhólagils í Stöðul ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 2

SM-170:013 *Stöðull* örnefni kvíar

"Landamerki milli Beruness og Þernuness eru beint út beygju þeirri á Landamótsá, sem fyrr getur, í yzta Álfhólagils í Stöðul ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 2

SM-170:014 heimild um refagildru

"Neðarlega á Ytri-Mýrdalsmel er ber, slétt klöpp (hraun) á hæð einni, heitir það Gildruhraun. Þar var tóftugildra til forna." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 3

SM-170:015 *Brunnhúsmýri* örnefni brunnur

"Mýrarsundin neðst í Litladalnum milli melanna þar nefnast Litlumýrar, nema skott það, sem gengur austur úr þeim heim að túninu á Þernunesi. Það heitir Brunnhúsmýri." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 3

SM-170:016 *Gildrumelur* örnefni refagildra

"Þegar komið er órstatt út úr Litladal og gengið er með Króklæk, er lítill melur til hægri handar rétt að kalla við lækinn. Hann heitir Gildrumelur, en til vinstri handar neðan lækjarins rétt við túnið á Þernunesi er Sléttimelur ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 3

SM-170:017 *Kvíaból* heimild um kvíar

"Þegar komið er órstatt út úr Litladal og gengið er með Króklæk, er lítill melur til hægri handar rétt að kalla við lækinn. Hann heitir Gildrumelur, en til vinstri handar neðan lækjarins rétt við túnið á Þernunesi er Sléttimelur, Kvíabólslæg, Kvíaból og Kvíabólsmelur, sem ber hæst fast við túnið." segir í örnefnaskrá

Í svörum við spurningum segir að fráfærur hafi verið á Kvíabóli, sem er um 200 m frá bæjarhólnum.

Heimildir: Ö-Þernunes, 3; Ö-Þernunes svör við sp, 2

SM-170:018 þjóðsaga

"Fjallið beint á móti er Neðra-Ljósafjall, með tveimur hellum í bjarginu. Þar hafðist við til forna óvættur einn og mannæta. Mun hann nú með öllu horfinn þaðan." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Þernunes, 6

SM-170:019 *Selvarða* örnefni

Einn af Selhólunum, sjá SM-170:004, heitir Vörðuhóll segir í örnefnaskrá. Í svörum við spurningum segir að hún heiti Selvarða.

Heimildir: Ö-Þernunes, 4; Ö-Þernunes svör við sp, 2

SM-170:020 varða

Á Vörðumel er varða stutt frá Seltungufossi segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Þernunes svör við sp, 2

SM-170:021 varða

"Á hálsbrúninni (Þernuneshálsi) er varða, sem blasið við heiman frá bæ, þar rétt ofan við er Vörðumýri." segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Þernunes svör við sp, 2

SM-170:022 heimild um heystæði

Í svörum við spurningum segir að víða séu gömul heystæði á Breiðadalnum.

Heimildir: Ö-Þernunes svör við sp, 2

SM-170:023 heimild um smalakofa

Við Smalahraun og Smalamel eru grjóthleðslur sem gætu verið leifar af smalaskýli segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Þernunes svör við sp, 3

SM-170:024 heimild um mógrafir

"Yzta mýrarskottið af Litlumýrinni í Litladal er nefnt Svarðarmýri. Þar var tekinn mór, og mun Einar Friðriksson og bræður hans hafa orðið fyrstir til þess skömmu fyrir aldamótin síðustu. En seinast var tekinn mór þar 1942 eða '43." segir í svörum við spurningum

Heimildir: Ö-Þernunes svör við sp, 3

SM-170:025 heimild um naust

"Í bakkanum ofan við Hafnarklöpp var hlaðið bátaskýli. Þetta var kallað Naust." segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Þernunes svör við sp, 5

SM-171 Berunes

1686: Jarðardýrleiki 13 hdr. Eign Skriðuklausturs.BL, 325. 1847: 8 hdr. Skriðuklausturseign. JJ, 377. Bænhús líklega á jörðinni. Hjáleigur og afbýli nafnlausar fornústir og Griphaldi.

"Sagnir eru um, að jörðin dragi nafn af Beru þeirri sömu og Berufjörð byggði. Hún á í fyrstu að hafa búið á B[erunes] og flutt þaðan í Berufjörð." SJM III, 189.

Túnakort 1920: Tún 4.66 ha., garðar 260 m². "Undirlendi er nokkurt og heldur meira en annars staðar á þessum slóðum. Fjallið er nokkuð bratt og skriðurunnið ... Á undirlendinu er gott beutiland og dágóð slægjulönd um mýrarsund og holt í þeim lyng og kvistur og fjalldrapi í brekkum. ... sjávarbeit [góð]. Jörðin er jafnt falin til suðfjárbúskapar sem kúabúskapar. SJM III, 189.

SM-171:001 Berunes bæjarhóll bústaður

Bærinn er um 1 km frá sjó og eru aflíðandi brekkur niður að þjóðvegi segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Bæjarmeginn við hann [Hala] er Kirkjuhvammur og handan hans Kirkjuhóll, Bæjarhóll og Lækjarbrekka." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Túnakort 1920; SJM III, 189; Ö-Berunes, 4

SM-171:002 heimild um bænhús

"Á Berunesi var bænhús, að talið er, og heitir Kirkjuhóll utan við íbúðarhúsið." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Bæjarmeginn við hann [Hala] er Kirkjuhvammur og handan hans Kirkjuhóll, Bæjarhóll og Lækjarbrekka." segir í örnefnaskrá. Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum.

"Er rústir á hólnum voru jafnaðar eftir 1920, kom í ljós grafreitir." SJM III.

SSM: Í Wilkingsmáldara er þess getið að sex bænhús séu í sókninni og greitt fyrir hið 7da, en staðsetningar þeirrar ekki getið. Í sóknarlýsingu frá 1841 er þess getið að hús sem nefnd eru bænhús standi á Vattarnesi, Kolmúla og Vík, og þess getið að almæli sé að hin hafi verið á Kirkjubóli, Berunesi, Brimnesi og Dölum. Á Berunesi og Brimnesi finnast leifar sem sagðar hafa verið af kirkjugörðum

Heimildir: SJM III, 189; Ö-Berunes, 4; SSM, 414

SM-171:003 Blettar bæjarstæði býli

"Fornar rústir eru á svokölluðum Blettum innarlega í landareigninni neðan vegar." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

"Stefán Björnsson fann þær á fimmta áratugnum. Árið 1970 tóku heimamenn jarðvegssýnishorn úr rústunum og sendu þjóðminjaverði. Bæði hann og dr. Kristján Eldjárn hafa skoðað rústirnar og telja þær af söguldarbæ." Rústin var friðlýst 1976 Fornleifaskrá.

Heimildir: SJM III, 189; Fornleifaskrá, 59

SM-171:004 *Grímusker* sögustaður

"Í miðju landinu niður af bænum er grýttur, dökkur höfði frammi við sjó og heitir Gríma (57 m), en sker framundan, Grímusker og Jónssker." Í skerinu er viti síðan 1958 segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

"Í Grímusker flúði Jón skáldi [var bóndi í Berunesi á síðari hluta 17 aldar] ... undan aðsókn álfa og gerði vísu um skerið: „Gamalt sker hún Gríma er, / gjörð af sjálfum drottni; / situr hér, það sjáum vér, / sjávar föst í botni." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 189

SM-171:005 *Griphaldi* bæjarstæði býli

"Griphaldi...var afbýli við sjóinn innan við Grímu." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

"Þar var fyrst búið í torfkofa einhver ár, þar til Bjarni Sigurðsson frá Berunesi...byggði þar steinhús. Býlið fór í eyði 1932,...Á Griphalda var verstöð, meðan byggt var og lengur, og lifðu ábúendur mest á sjósókn, en höfðu auk þess grasnyt og nokkra gripi. Steinhúsið eyðilagðist í roki veturinn 1972." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 189; Túnakort 1920

SM-171:006 *Selbotnar* heimild um sel

"Vottur selrústa (?) í Selbotnum í fjalli." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 189

SM-171:007 heimild um myllu

"Sagnir um myllu í Hring ofan við bæjarlæk." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 189

SM-171:008 heimild um áveitu

"...mótar fyrir aðrennslisskurði úr Berunesá." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 189-190

SM-171:009 heimild um rétt

"Rústir af fjárrétt í Grímutagli." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 190

SM-171:010 heimild um refagildru

"Tófugildra hlaðin úr grjóti neðan við Vörðuskarð [016] nærri við sjó og utan við á; enn í góðu gildi, en óspönuð jafnan." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi Í Gildruhrauni segir í örnefnaskrá

Heimildir: SJM III, 190; Ö-Berunes, 9

SM-171:011 heimild um stekk

"Stekkjarústir á Stekk f. utan og neðan tún." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi. "Í Stekkjarhvammi er hóll sem Stekkur heitir. Þar er og Stekkjarlækur og Stekkjarlæna." segir í örnefnaskrá Stekkur enn sjáanlegur.

Heimildir: SJM III, 190; Ö-Berunes, 9; Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 2

SM-171:012 heimild um lendingu

"Steinbyggja við Gömluhöfn utan við Bót innan Grímu.(Önnur lending innan við bótina)." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 190

SM-171:013 *Strýta* heimild um hlöðu

"Kringlótt tótt, kölluð Strýta, stóð fram um '50, ef til vill forn hlöðutótt." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 190

SM-171:014 heimild um rétt

Fjárrétt við Einbúa sem var færð á Griphalda [022]. Hún var færð vegna jarðvinnslu. segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 190

SM-171:015 Seley heimild um verbúð

"Berunesbændur áttu skála í eyggi fram yfir síðustu aldamót [1900] og sendu menn þangað til sjósóknar á sumrin." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 190

SM-171:016 Vörðuskarð örnefni

"Tófugildra [010] hlaðin úr grjóti neðan við Vörðuskarð..." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 190

SM-171:017 Merkivörðukambur varða landamerki

"Innan við hann [Landamótstanga] er Landamótstangafjara með Merkivörðukamb við innenda." segir í örnefnaskrá. Í svörum við spurningum segir að af vörðunni séu eftir fáeinir steinar.

Heimildir: Ö-Berunes, 1; Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 2

SM-171:018 Vörðuhraun varða

"Ofan þess [Háahrauns] eru grasmóar og til hægri við þá, sé horft til fjalls, heitir Vörðuhraun. Er það æði stórt um sig og nær inn fyrir ofan Ytri-Hellrafjöru." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes, 1; Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 2

SM-171:019 Kvíaklettur heimild um kvíar

"Þarna við tangann [?] byrjar Kvíaklettsfjara. Klettur er í henni miðri klofinn í tvennt heitir Kvíaklettur. Þar var fé alltaf rekið í áhaldi, þegar smalað var á vorin ..." segir í örnefnaskrá. Í svörum við spurningum segir að vörðubrot séu á Vörðuhrauni.

Heimildir: Ö-Berunes, 2

SM-171:020 Hjallhæð heimild um hjall

"... þessi klöpp heitir Þelahlaupsflúð. Skotið milli hennar og klappar fyrir utan heitir Stefánssátur. Við höldum inn með sjónum. Stór steinn sést brátt til vinstri handar og stutt þaðan dálítill grashóll, sem Hjallhæð heitir." segir í örnefnaskrá. Í svörum við spurningum segir að fiskihjallur hafi verið á þessum slóðum.

Heimildir: Ö-Berunes, 2; Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 2

SM-171:021 Stefánssátur örnefni uppsátur

"... þessi klöpp heitir Þelahlaupsflúð. Skotið milli hennar og klappar fyrir utan heitir Stefánssátur. Við höldum inn með sjónum. Stór steinn sést brátt til vinstri handar og stutt þaðan dálítill grashóll, sem Hjallhæð heitir." segir í örnefnaskrá. Í svörum við spurningum segir einhver Stefán hafi sennilega átt uppsátur þarna.

Heimildir: Ö-Berunes, 2; Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 2

SM-171:022 Grjóthryggur örnefni

"Þegar kemur út fyrir miðjan hálsinn [Stóradalsháls], sjáum við fyrir neðan hann stórgryttan melhrygg með mjóa mýri til hægri, en rennsléttan aur til vinstri, sem Sandskeið heitir. Melhryggurinn heitir Grjótgarður og mýrin við hann Grjótgarðsmýri." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes, 3

SM-171:023 Garðhússbrekka örnefni

"Í framhaldi af henni [Lækjarbrekku sjá 001] Æskuhóll og Garðhússbrekka með Garðhússmýri ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes, 4

SM-171:024 Kvíaból örnefni kvíar

"Hann heitir Náttmálasteinn, norðan hans, stutt frá, heitir Náttmálasteinslaut, en brekkan austan steinsins, þar sem sér heim að Berunesi, Kvíabólsbrekka með Kvíaból vestast. Er þá komið heim í tún á Berunesi." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes, 4

SM-171:025 *Selbotnar* örnefni sel

"Við erum eins og fyrr greinir staddir á öxlinni fyrir ofan Stakahraunið. Fyrir neðan okkur beint fram undan eru botnar, sem Selbotnar heita ..." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes, 6

SM-171:026 heimild um fjárhús

"Ytri hluti Beruneshafnar er kallaðu Gamlahöfn, þar eru fjárhúsústir." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 1

SM-171:027 heimild um verbúð

"Á síðustu áratugum sem sjór var stundaður frá Berunesi, var höfnin rétt utan við Griphald [005]. Þar var steinbryggja sem enn sér til og sjóhús er stóð fram yfir miðja 20. öld." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 1

SM-171:028 *Fjallkona* heimild um fjárhús

"Á mörkum Kvíabólsbrekku [024] og Sjávarbrekku er hæðarrani, þar stóð fjárhúskofi, sem kallaður var Fjallkona og einnig hrútakofi. Talað var um að fara upp á Hól, þegar farið var til gegninga í kofa þessa." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 1

SM-171:029 heimild um fjárhús

"Á mörkum Kvíabólsbrekku [022] og Sjávarbrekku er hæðarrani, þar stóð fjárhúskofi, sem kallaður var Fjallkona og einnig hrútakofi. Talað var um að fara upp á Hól, þegar farið var til gegninga í kofa þessa." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 1

SM-171:030 *Sjávangata* heimild um leið

"Frá Berunesi og niður í Beruneshöfn lá mjög glögg gata, sem gengin var yfirleitt oft á dag, gata þessi hét Sjávangata og heitir auðvitað enn þó nú sjái orðið lítið fyrir henni." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 1

SM-171:031 *Strýta* heimild

"Utan við Hala var topphlaðin tóft, sem kölluð var Strýta." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 1

SM-171:032 *Öskuhóll* örnefni

"Æskuhóll [við 022] er trúlega misritun fyrir Öskuhól." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 1

SM-171:033 heimild um leið

"Gömlu hestagöturnar voru um Sandskeið, sem er sléttur og harður melur." segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 2

SM-171:034 varða

Í svörum við spurningum segir að varða sé við Vörðuskarð.

Heimildir: Ö-Berunes viðb, og svör við sp, 2

SM-671 Fornleifar á fleiri en 1 jörð

SM-671:001 heimild um leið

"Reiðgötur liggja frá H[vammi] suður yfir fjallið til Stöðvarfjarðar og koma á Víkurheiði á lágu varpi (Heiðarvarpi) suður af vötnunum." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi Í svörum við spurningum segir að Vegahryggur í landi Hvamms sé hluti af leiðinni þegar farið var gangandi til Stöðvarfjarðar. segir í svörum við spurningum

Heimildir: SJM III, 242-243; Ö-Hvammur svör við sp., 3

SM-671:002 heimild um leið

"Upp með Víkurgerðisá liggur Fleynsdalur gott beitiland, og utan við hann Lambafell inn og suður af Leirufelli. Lambaskarð austan við fellið var stöku sinnum farið til Stöðvarfjarðar." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 239

SM-671:003 heimild um leið

"Utan við Svartagil er Brattabrekka á gamla fjallveginum yfir reindalsheiði, en Tungudalsá kallast Launá ofan við gilið. Vegurinn lá til Breiðdals (sjá Gilsá) og var fjölfarin, þótt hátt lægi á varpi (881 m)."

Heimildir: SJM III, 231

SM-671:004 *Gagnheiðarvegur* heimild um leið

"Innan við Hrítafell og norðan við gagnheiði heitir dalkvos Aurar. Um Aurana lá gagnheiðarvegur úr Breiðdal."

Heimildir: Ö-Dalir, 2

SM-671:005 heimild um leið

"Utan við Sauðadalstind er Eyrarskarð að Eyri í Reyðarfirði. Þegar verzlun var á Eskifirði sóttu Fáskrúðsfirðingar vörur á bakinu yfir Eyrarskarð. Upp skarð er farið meðfram Kambi, sem er mjög bratt." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Geststaðir, 2

SM-671:006 heimild um leið

"Fjallvegur mikið farinn lá um Hrossadalsskarð (Sjá Brimnesgerði)." segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

Heimildir: SJM III, 193

SM-671:007 heimild um leið

"Rétt fyrir innan Mýrarhjallaendann inn ?? sem þarna er, kemur lækur niður, sem heitir Örnólfslækur. Vegurinn til Örnólfskarð lá upp með honum meðan ferðir héldust milli fjarðanna yfir það, og lækur sá, er fyrr greinir, fellur í Breiðadalsá rétt innan við þar sem Örnólfskarðsvað heitir á henni." segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hafranes, 7

SM-671:008 heimild um leið

SSM: "Frá Vík er alfaravegur yfir Víkurheiði, sem 34 um 1 míla að lengd að Kirkjubóli í Stöðvarfirði, yfir lágan fjallgarð. Að henni ganga viðbrattir mýrarhjallar, hvar vel mætti verða viðsæmandi vegur með ruðning og brúargjörðum."

Heimildir: SSM, 409

SM-672 Óstaðsetjanlegar leifar

SM-672:001 Ós bæjarstæði býli

1920: Tún 0,75 ha.

Heimildir: Túnakort 1920

SM-672:002 *Tjarnarland* bæjarstæði býli

1920: Tún 0,54 ha.

Heimildir: Túnakort 1920

SM-672:003 *Garðsá* bæjarstæði býli

1920: Tún 0,62 ha., garðar 300 m².

Heimildir: Túnakort 1920

SM-672:004 *Brautarhóll* bæjarstæði býli

1920: Tún 0,19 ha., garðar 100 m².

Heimildir: Túnakort 1920

SM-672:005 *Íshústún* bæjarstæði bústaður
1920: Tún 0,27 ha., garðar 100 m².
Heimildir: Túnakort 1920

SM-672:006 *Fiskeyri* bæjarstæði býli
1920: Tún 0,30 ha., garðar 88 m².
Heimildir: Túnakort 1920

4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra

Alls hafa verið skráðar 487 fornleifar á 23 jörðum í Fáskrúðsfjarðarhreppi, sem gerir um 21 minjastað á jörð að meðaltali. Við skráningu minja er notast við tvenns konar flokkun. Í fyrsta lagi er flokkað eftir eðli fornleifanna, en með því er reynt að greina á milli hvort á staðnum sé mannvirki, hvort aðeins er vísbending um að mannvirki sé eða hafi verið þar, hvort um er að ræða stað sem tengist þjóðsögum eða markverðum atburðum eða náttúruminjar, sem hafa menningarsögulegt gildi. Innan hvers flokks er síðan reynt að greina frekar eftir gerð. Flokkun af þessu tagi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu, vegna þess að þær heimildir sem stuðst er við eru yfirleitt ekki svo nákvæmar að hægt sé að sjá hvort mannvirki er enn á þeim stað sem lýst er, eða hvort mannvirki hefur nokkurn tíma verið á minjastaðnum. Þessi flokkun kemur því fyrst verulega að gagni eftir að farið er á vettvang.

Tegundir fornleifa á skráningarsvæðinu eru skráðar hér á eftir.

álagablettur	1	sögustaður	1
bæjarhólar	20	vörður	12
bæjarstæði	54	vegir	2
heimildir	298	þjóðsögur	10
hellar	2	örnefni	85
lind	1		
mannabein	1		

Mun víðar var hægt að greina hlutverk þeirra staða sem skráðir voru og eru þau sýnd í eftirfarandi töflu.

Búsetuminjar

bústaðir	44
býli	29
býli/sel	2

Búnaðaminjar innan túns

útihús (ótilgreind)	24
fjárhús	15
hesthús	10
túngarðar	6
tún	1
hlaða	1
myllur	5
skemma	1
smiðjur	3
fjós	5
geitakofi	1
kálgarður	1
lambhús	3
traðir	2

Búnaðarminjar utan túns

stekkir	27
sel	13
mógrafir	22
kolagrafir	2
fjárskýli (borgir)	7
réttir	9
kvíar	15
torfristustaðir	3
beitarhús	7
nátthagar	2
heygarðar	1
heystæði	2
akur	1
áveita	5
smalakofi	1

Kirkjur og legstaðir

legstaðir	1
kirkjur	1
bænhús	6

Þjóðsögustaðir

huldufólksbústaðir	4
draugar	3
tröllabústaður	1

Aðrar minjar

landamerki	3
varnargarðar	2
vörslugarður	1
refagildirur	6

Aðrar búsetuminjar

brunnar	2
þvottastaðir	1
vatnsból	4

Útgerðarminjar

lending	22
sjóbúð	5
verbúð	11
uppsátur	8
hjallar	6
herslubyrgi	1
naust	4

Samgönguminjar

leiðir	28
vöð	13

Samkomuminjar

leikvellir	3
þingstaður	1

Bæjarhólar og bæjarstæði

Yfirleitt hafa bæir staðið á sama stað öldum saman, og jafnvel allt frá landnámsöld til þessarar og hafa þá myndast bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingaleifum og mannvistarlögum. Í bæjarhólum er mestra og fjölbreytilegastra fornminja að vænta. Í þeim er geymd saga daglegs lífs kynslóðar á kynslóð ofan og í þeim er flesta forngrípi að finna. Bæjarhólar eru því langmikilvægasta tegund fornleifastaða og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði eyðileggingu að bráð. Vandinn við bæjarhóla er, að í meirihluta tilfella, er enn búið á þeim og víða hafa steypuhús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá, að meira eða minna leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlætanlegt sé eða raunhæft að friða þá fyrir frekara raski, en skemmdir bæjarhólar geta þó verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verið að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á þeim. Mikilverðastir eru þó bæjarhólar, sem ekki hefur verið byggt á eða orðið fyrir raski. Sjaldnast er hægt að komast að því hvort bæjarhólar eru óskemmdir eður ei, nema við vettvangsathugun, en til eru upplýsingar um hvort bæjarhús hafi verið flutt og má ganga út frá því, að þar sem hús hafa ekki verið flutt, þar séu bæjarhólar minna eða meira raskaðir. Á skráningarsvæðinu má ætla að ekki séu margir óhreyfðir bæjarhólar, því á flestum jörðunum var búið fram á 20. öld auk þess enn er búið á nokkrum jörðum. Auk þess er búið að slétta stór svæði sem eru nytjuð enn í dag.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru nokkrir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði, eins og sjá má af töflunni sem fylgir byggðasögukaflanum. Frá sjónarmiði fornleifafræðinnar eru staðir af þessu tagi ekki síður mikilvægir en bæjarhólar á lögbýlum, því oft er meira eftir af byggingum í kringum bæjarhólinn, þ.e. útihúsum og görðum. Slíkir staðir hafa einnig meira kynningargildi því á þeim getur verið auðvelt að átta sig á legu og afstöðu bygginga en bæjarhólar eru oftast ekki annað en ólögulegir hólar, margir huldur sjónum af byggingum og uppfyllingum.

Útihús

Fyrir utan bæjarhúsin sjálf voru peningshús helstu byggingar á hverri jörð. Eins og víðast á Íslandi voru útihús dreifð um túnin. Flest slík hús voru fyrir sauðfé og hesta, einnig hefur verið nokkuð af lambhúsum en lítið af fjósum. Fjós hafa sennilega verið hluti af

bæjarhúsunum á flestum bæjum eins og meginþorri smiðja og skemma á skráningarsvæðinu. Erfitt er að gera sér grein fyrir hve mörg útihús voru að meðaltali á jörð á skráningarsvæðinu sökum þess hve merkingar eru óljósar á túnakortum. Ef tekið er meðaltal fjárhúsa, hesthúsa, ótilgreindra útihúsa og fjósa gerir það 2-3 útihús á jörð sem er frekar lágt hlutfall og má búast við að hlutfall þeirra aukist við aðalskráningu.

Útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og hafa á slíkum stöðum myndast litlir rústahólar. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi peningshús, en þeim hefur fækkað síðan meira en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri peningshús úr steypu víða verið byggð ofan á eldri útihúsarústum.

Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrr en undir lok 19. aldar eða í byrjun þeirrar 20. og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við útihús, þótt ekki séu glöggar heimildir um þetta. Á svæðinu er aðeins skráð ein hlaða og í allt þrír heygarðar og heystæði, en víða má búast við því að hlöður hafi verið áfastar útihúsum.

Útgerðarminjar

Á svæðinu eru skráðar 22 lendingar auk 8 uppsátra, 6 hjalla, 1 herslubýrgis og 4 nausta. Einnig eru skráðar 5 sjóbúðir og 11 verbúðir. Af heimildum má ráða að minjar búðanna séu oft vel sýnilegar við þekkta forna verstaði. Útgerð hefur leikið stórt hlutverk á þessu svæði frá öndverðu og auk þess er ekki ólíklegt að talsvert af útgerðaminjum frá fyrri hluta 20. öld sé víða að finna.

Tún, garðar og akrar

Á fyrri hluta 19. aldar voru tún almennt ekki girt á Íslandi og virðist svo hafa verið um allnokkrar aldir. Á 19. öld var rekinn áróður fyrir túngarðshleðslum og um aldamótin síðustu voru komnir garðar í kringum nokkur tún á skráningarsvæðinu. Oft er ekki hægt að greina hvort garðar þessir eru fornir, en líklegast verður að telja að flestir séu þeir frá 19. öld.

Auk eiginlegra túngarða sem gerðir voru til að hlífa túnnum við ágangi kvikfjár voru sumstaðar byggðir sérstakir garðar til að verja tún og hús fyrir skriðuföllum og jafnvel flóðum. Ekki virðist hafa verið mikið af slíkum görðum á skráningarsvæðinu, 3 slíkir garðar skráðir, en það skýrist sennilega betur á stigi aðalskráningar.

Á undanfórnum árum hafa orðið hraðar framfarir á sviði fornleifavísinda og hafa menn

m.a. þróað aðferðir sem byggja á efnagreiningum á jarðvegi og geta með því móti sagt til um ræktun túna og áburðarnotkun til forna. Til þess að hægt sé að beita slíkum aðferðum verða túnin að vera óskemmd af vinnuvélum og helst má tilbúinn áburður ekki hafa verið borin á þau. Slík tún eru sennilega ekki mörg í hreppnum því á flest hafa þau verið sléttuð og unnin að nútímahætti. Þegar túnakortin í hreppnum voru gerð um 1920 eru sáðgarðar við langflesta bæina en lítið er minnst á kálgarða, kartöflugarða og akra í öðrum heimildum.

Kvíar og stekkir

Á flestum stöðum landsins lögðust fráfærur af um og upp úr aldamótunum 1900. 27 stekkir eru skráðir í Fáskrúðsfjarðarhreppi. Stekkir virðast yfirleitt vera einfaldar girðingar með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið eða við annan enda. Sumstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki, sem voru slegnir.

Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkirnir og oft beinlínis í túnjaðri. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur aðeins ákveðinn staður þar sem ær voru mjaltaðar og sumstaðar voru færiskvíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á 20. öld. Alls eru 15 kvíar eru skráðar á svæðinu, en þær hafa vafalaust verið á hverjum bæ. Líklegasta ástæðan fyrir því að þeirra er ekki getið á öllum jörðum er líklega sú að færiskvíar voru mikið algengari í seinni tíð og hafa sennilega ekki staðið á sama stað nema nokkur ár í einu. Örnefni hafa því ekki náð að festast við staðinn og því ekki nefnd í örnefnaskrá.

Aðrar minjar sem tengjast mjaltaám eru smalakofar. Einn slíkur er skráður en líklega hafa þeir verið mikið fleiri. Algengt var að nýir smalar byggðu sinn eigin kofa frá grunni og því voru stundum fleiri en smalakofi á jörðum. Smalakofar eru undantekningarlítið við staði sem hátt ber og þar sem víðsýnt er.

Beitarhús og sel

Aðeins 7 beitarhús eru skráð í hreppnum. Þau voru stundum reist á tóftum gamalla býla og selja svo segja má að hlutverk sumra tóftanna hafi verið breytilegt í aldanna rás. Alls eru skráð 13 sel í hreppnum og að auki er vitað um nokkra staði þar sem sel hafa verið byggð á tóftum gamalla býla eða býli byggð á gömlum selrústum. Þess er sjaldnast getið hve lengi haft var í seli en seljabúskap hefur sennilega verið hætt snemma á 19. öld. Seljarústir eru yfirleitt skráðar á stærri jörðum, kirkjujörðum og stærri býlum, sem eiga land til fjalla eða afréttarlanda. Líklega eru seltóftir víðar, en þær ásamt eyðibýlum, eru þeir minjastaðir þar sem mest er að sjá af mannvirkjaleifum og sem einna best gætu hentað til kynningar. Mörg

rannsóknarefni eru einnig enn óleyst varðandi seljabúskap. Ekki hefur enn verið ráðið fram úr hvernig greina megir muninn á selbyggingum og byggingum þar sem búið var allt árið og er það eitt af mikilvægari verkefnum íslenskrar fornleifafræði. Sömu leiðis er lítið sem ekkert vitað um mismunandi tegundir af seljabúskap. Í sóknarlýsingu sr. Hóseasar Árnasonar segir hann að eiginleg beitarhús þekkist ekki heldur borgir við sjóinn.²¹ Fjárskýli eða svokallaðar borgir eru skráðar 7 talsins. Þær eru einkennandi fyrir þetta landsvæði og voru oftast í fjörum. Lá þá fé fyrir opnu, að kallað var, og beit í fjörunum en gat farið í skjól í borgunum. Bjarni Pálsson lýsti fjárborgum á Austurlandi árið 1757, svo:

Fjárborgir kallast strýtulaga skýli, hlaðin úr torfi og grjóti. Eru þau kringlótt að lögun og dyr á þeim niðri við jörðu, svo lágar, að maður getur aðeins skriðið inn um þær, en á toppi borgarinnar er gat eða ljóri. Á Síðunni og víðar láta menn fé liggja í þessum borgum í stað fjárhúsa, einkum útigangsfé, og þrífst það betur með þeim hætti. Stærð borganna er mismunandi, en hæði 4-6 álnir.²²

Engjar og áveitur

Fram á þessa öld var stór hluti heyafla hveirrar jarðar fenginn á engjum. Af örnefnaskrárm sést að menn hafa oft leitað langt eftir örlitlum heytuggureytingi og móar hafa verið slegnir þar sem nú sprettur lítið sem ekkert gras. Bestu engjarnar voru flæðiengjar þar sem vatn flæddi yfir öðru hvoru. Þar sem flæðiengjar voru ekki frá náttúrunnar hendi var vatni víða veitt á móa og mýrar. Algengt var að veita bæjarlækjum á svæði utan túns og gætu á nokkrum stöðum enn sést merki um stíflur og veituskurði sem byggðir voru í þessum tilgangi en nokkrar heimildir eru um áveitur á svæðinu.

Flestir veitugarðar eru byggðir í votlendi og sökkva því fljótt og hverfa ef þeim er ekki haldið við. Einstaka áveituskurðir og stíflugarðar teljast kannski ekki merkileg mannvirki, en þau eru þó minjar um tegund af jarðrækt sem fæstir af yngri kynslóðinni hafa hugmynd um eða skynbragð á, og er því nauðsynlegt að koma í veg fyrir að öll veitumannvirki hverfi.

Minjar um samkomur

Þrír leikvellir er skráðir á svæðinu. Þingstaður hreppsins er skráður á kirkjujörðinni Kolfreyjustað.

²¹ SSM, 35.

²² FEB II, 160.

Kuml og kirkjugarðar

Engin kuml eru skráð á svæðinu og fátt vitað um forna legstaði. Eini skráði legstaðurinn er hinsti hvílustaður fransks sjómanns er fórst við landið. Greftrað hefur verið í kirkjugörðum þar sem voru sóknarkirkjur og útkirkjur og jafnvel einnig við bænhús, en kirkjur og bænhús voru miklu algengari á miðöldum en seinna varð. Ekki eru til heildstæðar upplýsingar um hvar útkirkjur og bænhús voru á miðöldum en á þessu svæði er aðeins ein sóknarkirkja á Kolfreyjustað. Vitað er að Kolfreyjustaðarsókn tilheyrðu sjö til átta bænhús á miðöldum og var þess getið til að 19. öld að Fáskrúðsfjarðarhreppi hefðu þau staðið í Vík, Dölum, Brimnesi, Vattarnesi, Kolmúla og Berunesi.

Samgönguminjar

Alls voru skráðar 28 leiðir í Fáskrúðsfjarðarhreppi. Margar þeirra liggja milli bæja en aðrar eru á milli sveita innan héraðsins eða til annarra héraða oft um fjallvegi og heiðar. Ár og lækir eru margir á þessum slóðum og voru farartálmar vor og haust. Um heiðarvegi var að fara þegar nágrannabyggðalögin voru heimsótt og eru skráðar nokkrar slíkar leiðir. Yfir ár voru skráð 13 vöð og vafalaust er það ekki nema brot af öllum leiðunum yfir þær.

5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og þegar hefur verið minnst á, þá eru líkur á að meirihluti fornleifa á skráningarsvæðinu hafi verið eyðilagður á 20. öld og að nú sjáist aðeins brot þeirra rústa sem áður voru til. Skilvirk minjavernd verður að byggja á vettvangsathugunum en benda má á nokkur atriði sem vert er að hafa í huga við áætlanagerð og skipulag byggðar.

Flestar fornleifarnar er að finna á gömlum bæjarstæðum sem oftar en ekki er enn búið á. Mikilvægt er að reynt verði að takmarka framkvæmdir á slíkum stöðum og fylgjast vel með því raski sem nauðsynlegt er.

Dregið hefur úr framkvæmdum í landbúnaði á undanförunum árum og stafar því þeim tóftum sem enn eru sýnilegar ekki jafnmikil hætta og áður af nýbyggingum, framræslu og túnasléttun. Mikill hluti slíkra tófta eru stekkir, beitarhús, eyðikot og sel og hafa margar þeirra kynningargildi. Brýnt er að komið verði í veg fyrir frekari eyðileggingu slíkra minja. Auk vegagerðar og línulagna stafar fornleifum nú helst hætta af skógrækt og aukinni sumarbústaðabyggð auk þess sem nýbyggingar og framkvæmdir ógna fornleifum. Aukin

skógrækt er vaxandi áhyggjuefni fyrir minjavernd á Íslandi og brýnt er að fundnar verða leiðir til að koma í veg fyrir að fornleifar spillist af völdum skógræktar.

Skógur eyðileggur hinsvegar fornleifar ekki á sama hátt og skurðgröfur. Rætur trjáa sprengja vegghleðslur og afmynda rústir þannig að erfitt verður að átta sig á þeim á yfirborði eða kanna þær með uppgrefti. Það er þó ekkert sem segir að hagsmunir skógræktar og minjavörslu geti ekki farið saman. Fornleifar þekja aðeins brotabrot af heildarflatamáli mögulegs skógræktarlands og ætti að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Slíkt krefst þess aðeins að fornleifastaðir séu þekktir og að skógurinn sé hirtur þannig að hann sái sér ekki sjálfur í tóftir á auðum svæðum.

Byggingar sumarbústaða getur valdið miklu alvarlegri spjöllum á fornleifum ef ekki er farið að með gát. Þar gildir hinsvegar það sama og með skógrækt. Ef fornleifastaðir eru þekktir á að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Augljóst er að með lágmarkskynningu og viðhaldi geta fornleifastaðir aukið útivistargildi sumarbústaðalanda og því réttara að líta svo á að fornleifar auki verðmæti þeirra, frekar en að þær standi í vegi fyrir framkvæmdum.

Ekki verður tekið tillit til fornleifa á skógræktarsvæðum, sumarbústaðalöndum eða þar sem aðrar framkvæmdir eiga sér stað nema fornleifastaðir hafi verið rannsakaðir á vettvangi og staðsetning þeirra færð inn á kort. Það er brýnt að gerðar séu vettvangsathuganir á fornleifum á svæðinu.

Þrátt fyrir fjölda verbúða og minja um sjósókn var landbúnaður aðalbjargræðisvegur sveitarinnar enda er hún víða grösug og sæmileg til heyskapar.

Margir athyglisverðir minjastaðir eru í Fáskrúðsfjarðarhreppi og ljóst að miklu fleiri munu koma fram í dagsljósið við vettvangsathugun. Gera má ráð fyrir að mikið af stöðum sé í hættu og því brýnt að skrá fornleifar á vettvangi svo hægt sé að gera yfirlit um þá.

Aðeins einn minjastaður er friðlýstur í hreppnum en af fenginni reynslu má ætla að við aðalskráningu muni koma fram tillögur um friðlýsingar. Má strax sjá fjölda staða á svæðinu sem hægt væri að nýta til kynningar, til að efla útivist og ferðaþjónustu, ekki síður en til að stunda rannsóknir. Þetta á við um öll svæði, sem skipulögð eru til útivistar og sjálfsagt er að reyna að nýta þær auðlindir sem fyrir eru og fornleifastaðir geta verið afar upplýsandi fyrir ferðamenn, jafnt innlenda sem útlenda. Til þess að það sé hægt þarf ekki annað en að skrá staðina á vettvangi, merkja þá, svo fólk viti hvert eigi að fara, og gera upplýsingar um hlutverk og gildi minjanna aðgengilegt á einn eða annan hátt, t.d. með prentuðum bæklingum eða skiltum á staðnum.

Í heild sinni er Fáskrúðsfjarðarhreppur spennandi rannsóknarefni. Þar var samfélag sem stundaði jöfnum höndum landbúnað og sjávarútveg, líklega frá fyrstu tíð. Fjöldi manns

kom á vertíðir, um það vitna fornar útgerðarminjar, verbúðatóftir á sjávarbökkum, lendingar, örnefni og minjar frá seinni öldum. Helsta byggðin er á sjávarbökkum, en utan alfaraleiða upp til dala og heiða, eru rústir fornra selja auk bæjarstæða frá 19. öld. Flestir minjastaðanna eru nálægt bæjum og eru þeir fjölbreyttir; gamlir bæir og útihús byggðir úr torfi og grjóti, útgerðarminjar, garðlög, sögustaðir o.s.frv. Við aðalskráningu væri auðvelt að finna leiðir til að tengja saman útivist og kynningu á fornleifum og menningarsögu. Frekari rannsóknir myndu leiða af sér aukna þekkingu á byggðapróun sveitar við sjávarsíðuna á Íslandi.

6. Heimildaskrá

Ágúst Ó. Georgsson. *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornminjar*. Reykjavík, 1990.

Bjarni Sigurðsson: “Þáttur af Þórði Eiríkssyni á Vattarnesi” *Austurland. Safn Austfirzakra fræða* III bindi, Halldór Stefánsson, Sigurður Aldvinsson og Bjarni Vilhjálmsson ritstjórar. Akureyri 1951, 293-322.

BL: Björn Lárusson. *The old Icelandic land registers*. W.F. Salisbury þýddi á ensku. Lund University, Lundur 1967.

Einar Friðriksson: “Skrúður” *Einreiðin* 1950, 121-233.

FEB II: *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar*. II bindi. Haraldur Sigurðsson og Helgi Hálfðánarson gáfu út, Reykjavík 1943.

FF: *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823*. II bindi. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Örn og Örlygur, Reykjavík, 1983

Gunnlaugur Árnason: “Ævintýri að austan” *Heima er bezt* nr. 5 1970, 169-175.

Halldór Stefánsson. „Fornbýli og eyðibýli í Múlasýslum.“ *Múlaþing* 5 1970, 172-188.

Halldór Stefánsson: “Þættir úr sögu Austurlands á 19. öld.” *Austurland. Safn Austfirzakra fræða* IV bindi. Halldór Stefánsson, Bjarni Vilhjálmsson og Jón Ólafsson ritstjórar. Akureyri 1952, 7-176.

Hannes Þorsteinsson: “Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjarnöfnum á Íslandi” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1923* Reykjavík, 1-96.

ÍF I: *Íslensk fornrit I. Íslendingabók og Landnáma*. Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík 1968.

JJ: Johnsen, J. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn, 1847.

Jón Benjamínsson: “Perla Austurfjarða – Skróður með Skróðshelli” *Sjómannablað Neskaupstaðar* 1992, 6-14

Jón Úlfarsson: “Skrúðurinn” *Múlaþing III* 1968, 124-138.

KK: Kålund, Kristian. *Íslenskir sögustaðir. Austfirðingafjórðungur*. IV bindi. Örn og Örlygur, Reykjavík 1986.

Ólafur Olavíus. *Ferðabók*. II bindi. Bókfellsútgáfan, Reykjavík 1965.

Sigurður Vigfússon: “Rannsókn í Austfirðingafjórðungi 1890”, *Árbók hins Íslenska Fornleifafélags 1893* Reykjavík, 28-60

SJM I: Ármann Halldórsson (ritstjóri). *Sveitir og jarðir í Múlaþingi. Strönd, Vopnafjörður, Jökulsárhlið, Jökuldalur, Hróarstunga, Fell*. I bindi.

Búnaðarsamband Austurlands, Egilsstaðir 1974.

SJM III: Ármann Halldórsson, ritsjóri. *Sveitir og jarðir í Múlapingi. Norðfjörður, Helgustaðahreppur, Eskifjörður, Reyðarfjörður, Fáskrúðsfjörður, Stöðvarfjörður, Breiðdalur, Beruneshreppur, Búlandshreppur, Geithellnahreppur.* III bindi. Búnaðarsamband Austurlands, Egilsstaðir 1976.

SSM: *Múlasýslur. Sýslu og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1874.* Reykjavík, Sögufélag og Örnefnastofnun Íslands 2000.

Svavar Sigmundsson. Íslensk örnefni. Í : *Frændafundur 2. Fyrirlestrar frá færeysk-íslenskri ráðstefnu í Þórshöfn 28.-29. júní 1995.* Tórshavn 1997b,11-21.

Túnakort Fáskrúðsfjarðarhrepps. Þjóðskjalasafn Íslands.

Vigfús Kristjánsson: “Úr Sagnaþáttum” *Geymdar stundir. Frásagnir af Austurlandi* Reykjavík 1983, 83-90???

Ö-Árnagerði og Lækjamót. Örnefnaskrá Árnagerðis og Lækjamóta. Guðrún S. Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Árnagerði. Örnefnaskrá Árnagerðis. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Berunes viðb og svör við sp. Viðbætur við örnefnaskrá Beruness og svör við spurningum. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Berunes. Örnefnaskrá Beruness. Einar Friðriksson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brimnes ath. Athugasemdir við örnefnaskrá Brimness. Sigrún Steinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brimnes. Örnefnaskrá Brimness. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brimnesgerði GÁ. Örnefnaskrá Brimnesgerðis. Gunnlaugur Árnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brimnesgerði SE. Örnefnaskrá Brimnesgerðis. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Brimnesgerði svör við sp. Svör við spurningum um örnefnaskrá Brimnesgerðis. Gunnlaugur Árnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Dalir SS. Örnefnaskrá Dala. Sigrún Steinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Dalir svör við sp. Svör við spurningum um örnefnaskrá Dala. Sigrún Steinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Dalir. Örnefnaskrá Dala. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Eyri ath og viðb. Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Eyrar. Sigrún Steinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Eyri. Örnefnaskrá Eyrar. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Geststaðir svör við sp. Svör við spurningum um örnefnaskrá Geststaða. Sveinn Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Geststaðir. Örnefnaskrá Geststaða. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Gvendarnes ath og viðb. Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Gvendarness og Hafnarness. Magnús Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Gvendarnes. Örnefnaskrá Gvendarness og Hafnarness. Guttormur Þorsteinsson skráði (e. handriti Stefáns Einarssonar). Örnefnastofnun.

Ö-Hafranes svör við sp. Svör við spurningum um örnefnaskrá Hafranness. Friðrik Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hafranes viðb. Viðbætur við örnefnaskrá Hafranness. Friðrik Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hafranes. Örnefnaskrá Hafranness. Einar Friðriksson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hólagerði ath og viðb. Athugasemdir og viðbætur ásamt svörum við spurningum við örnefnaskrá Hólagerðis. Jón Kr. Erlendsson skráði, Guðrún S. Magnúsdóttir skráði athugasemdir. Örnefnastofnun.

Ö-Hólagerði. Örnefnaskrá Hólagerðis. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hvammur svör við sp. Svör við spurningum um örnefnaskrá Hvamms. Magnús Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hvammur. Örnefnaskrá Hvamms. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Höfðahús. Örnefnaskrá Höfðahúss. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kolfreyja. Örnefnaskrá Kolfreyju. Guðrún S. Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kolfreyjustaður SS. Örnefnaskrá Kolfreyjustaðas. Sigurður Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kolfreyjustaður. Örnefnaskrá Kolfreyjustaðas. Guðrún S. Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kolmúli. Örnefnaskrá Kolmúla. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Skrúður. Örnefnaskrá Skrúðs. Kristján Eiríksson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sævarendi ath og viðb. Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Sævarenda HÞS. Guðrún S. Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sævarendi HÞS. Örnefnaskrá Sævarenda. Halldór Þ. Sveinsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sævarendi SE. Örnefnaskrá Sævarenda. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Tunga. Örnefnaskrá Tungu. Friðmar Gunnarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vattarnes. Örnefnaskrá Vattarness. Úlfar Kjartansson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vík svör við sp. Svör við spurningum um örnefnaskrá Víkur. Sigrún Steinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vík. Örnefnaskrá Víkur. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Víkurgerði ath og viðb. Athugasemdir og viðbætur ásamt svörum við spurningum við örnefnaskrá Víkurgerðis. Jósefína Þórðardóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Víkurgerði. Örnefnaskrá Víkurgerðis. Stefán Einarsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þernunes svör við sp. Svör við spurningum um örnefnaskrá Þernuness . Björn Þorsteinsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þernunes. Örnefnaskrá Þernuness . Einar Friðriksson skráði. Örnefnastofnun.